तामाकोशी गाउँपालिकाको
पहिलो आवधिक योजना

(वि स २०७८/७९-२०८२/८३)

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

तामाकोशी गाउँपालिका

जफे, दोलखा, बागमती प्रदेश, नेपाल .

मितिः आषाढ, २०७८

प्राविधिक सहयोग

रिसर्च इन्क्लेव प्रा. लि.
हनुमान मार्ग, शंखमुल, काठमाडौँ
टेलिफोन नं. ०१-५२४२९१८
ईमेलः researchenclave@gmail.com

विषय सूची

विषय सूची i

तालिका सूची xiv

चित्र सूची xvi

परिच्छेद एक : परिचयात्मक विवरण १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ आवधिक योजनाको आवश्यकता १

१.३ योजना निर्माण गर्नुका उद्धेश्य २

१.४ आवधिक योजना तर्जुमाका आधारहरु २

१.५ संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय योजना अन्तर-आबद्धता २

१.६ आवधिक योजना तर्जुमाका सीमाहरु २

परिच्छेद दुई : गाउँपालिकाको वस्तुगत अवस्था ४

२.१ भौगोलिक र प्राकृतिक अवस्था ४

२.२ जनसङ्ख्या स्थिति ४

२.३ सामाजिक अवस्था तथा रहनसहन ५

२.४ गाउँपालिकाको पूर्वाधार स्थिति ६

२.५ आर्थिक संरचना र जीवन वृत्ति ७

२.७ गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक अवस्था ८

२.७.१ खेतियोग्य जमीन तथा कृषि उत्पादन ८

२.७.२ पशुजन्य उत्पादन १०

२.७.४ स्थानीय पूँजी ११

२.८ सेवा तथा नियमनकारी संस्था १२

परिच्छेद तीन प्रथम पञ्चवर्षिय योजना १३

३.१ भूमिका १३

३.२ दीर्घकालीन सोच १३

३.३ समष्टिगत लक्ष्य १४

३.४ समष्टिगत उद्देश्य १४

३.६ समष्टिगत रणनीति १४

३.७ समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष १५

३.८ गाउँपालिकाको समष्टिगत वित्तीय स्थिति १८

३.९ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय १९

३.१० गाउँपालिकाको वित्तीय स्रोत र आय अनुमान २०

३.११ क्षेत्रगत योजना प्राथमिकिकरण र वजेट अनुमान २२

३.११.१ गत आर्थिक वर्षहरुको वित्तिय स्थिति २२
३.११.२ आगामि पाँच वर्षको वित्तिय अनुमान २३
परिच्छेद चार : आर्थिक क्षेत्र २८
४.१ कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास २८
४.१.१ वर्तमान अवस्था २८
४.१.२ प्रमुख समस्याहरु २८
४.१.३ अवसर तथा चुनौतीहरु २८
४.१.४ क्षेत्रगत सोच २९
४.१.५ लक्ष्य २९
४.१.६ उद्देश्यहरु २९
४.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु २९
४.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना २९
४.१.९ अपेक्षित उपलब्धिी ३०
४.२ भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण ३०
४.२.१ वर्तमान अवस्था ३०
४.२.२ प्रमुख समस्याहरु ३१
४.२.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ३१
४.२.४ क्षेत्रगत सोच ३१
४.२.५ लक्ष्य ३२
४.२.६ उद्देश्यहरु ३२
४.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ३२
४.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ३२
४.२.९ अपेक्षित उपलब्धि ३३
४.३ श्रम तथा रोजगारी ३३
४.३.१ वर्तमान अवस्था ३३
४.३.२ प्रमुख समस्याहरु ३४
४.३.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ३४
४.३.४ क्षेत्रगत सोच ३४
४.३.५ लक्ष्य ३४
४.३.६ उद्देश्यहरु ३४
४.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ३४
४.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ३५
४.३.९ अपेक्षित उपलब्धि ३५

४.४ बैङ्क तथा वित्तीय संस्था ३५
४.४.१ वर्तमान अवस्था ३५
४.४.२ मुख्य समस्याहरु ३६
४.४.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ३६
४.४.४ क्षेत्रगत सोच ३६
४.४.५ लक्ष्य ३६
४.४.६ उद्देश्यहरु ३६
४.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ३६
४.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ३७
४.४.९ अपेक्षित उपलब्धी ३७
४.५ पर्यटन-ग्रामीण तथा स्थानीय पर्यटन ३७
४.५.१ वर्तमान अवस्था ३७
४.५.२ प्रमुख समस्याहरु ३८
४.५.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ३८
४.५.४ क्षेत्रगत सोच ३८
४.५.५ लक्ष्य ३८
४.५.६ उद्देश्यहरु ३८
४.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ३९
४.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ३९
४.५.९ अपेक्षित उपलब्धि ३९
४.६ उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्था ४०
४.६.१ वर्तमान अवस्था ४०
४.६.२ प्रमुख समस्याहरु ४०
४.६.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ४०
४.६.४ क्षेत्रगत सोच ४०
४.६.५ लक्ष्य ४१
४.६.६ उद्देश्यहरु ४१
४.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ४१
४.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ४१
४.६.९ अपेक्षित उपलब्धि ४२
परिच्छेद पाँच : सामाजिक क्षेत्र ४३
५.१ शिक्षा ४३
५.१.१ वर्तमान अवस्था ४३

५.१.२ प्रमुख समस्याहरु ४३
५.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ४३
५.१.४ क्षेत्रगत सोच ४४
५.१.५ लक्ष्य ४४
५.१.६ उद्देश्यहरु ४४
५.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ४४
५.१.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ४४
५.१.९ अपेक्षित उपलब्धि ४५
५.२ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा ४६
५.२.१ वर्तमान अवस्था ४६
५.२.२ प्रमुख समस्याहरु ४६
५.२.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ४६
५.२.४ क्षेत्रगत सोच ४७
५.२.५ लक्ष्य ४७
५.२.६ उद्देश्यहरु ४७
५.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ४७
५.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ४८
५.२.९ अपेक्षित उपलब्धि ४८
५.३ युवा तथा खेलकुद ४८
५.३.१ वर्तमान अवस्था ४८
५.३.२ प्रमुख समस्यारु ४९
५.३.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ४९
५.३.४ क्षेत्रगत सोच ४९
५.३.५ लक्ष्य ४९
५.३.६ उद्देश्यहरु ४९
५.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ५०
५.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ५०
५.३.९ अपेक्षित उपलब्धी ५१
५.४ अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता ५१
५.४.१ वर्तमान अवस्था ५१
५.४.२ प्रमुख समस्याहरु ५१
५.४.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ५१
५.४.४ क्षेत्रगत सोच ५२

५.४.५ लक्ष्य ५२
५.४.६ उद्देश्यहरु ५२
५.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ५२
५.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ५२
५.४.९ अपेक्षित उपलब्धि ५३
५.५ खानेपानी तथा सरसफाई ५३
५.५.१ वर्तमान अवस्था ५३
५.५.२ प्रमुख समस्याहरु ५३
५.५.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ५३
५.५.४ क्षेत्रगत सोच ५४
५.५.५ लक्ष्य ५४
५.५.६ उद्देश्यहरु ५४
५.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ५४
५.५.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ५४
५.५.९ अपेक्षित उपलब्धी ५५
५.६ लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीत ५५
५.६.१ वर्तमान अवस्था ५५
५.६.२ प्रमुख समस्याहरु ५६
५.६.३ अवसर र चुनौतिहरु ५६
५.६.४ क्षेत्रगत सोच ५६
५.६.५ लक्ष्य ५६
५.६.६ उद्देश्यहरु ५६
५.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ५६
५.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ५७
५.६.९ अपेक्षित उपलब्धि ५७
५.७ लक्षित वर्ग उत्थान-बालबालीका, विपन्न तथा जेष्ठनागरिक ५८
५.७.१ वर्तमान अवस्था ५८
५.७.२ प्रमुख समस्याहरु ५८
५.७.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ५८
५.७.४ क्षेत्रगत सोच ५८
५.७.५ लक्ष्य ५८
५.७.६ उद्देश्यहरु ५८
५.७.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ५९

५.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ५९
५.७.९ अपेक्षित उपलब्धि ६०
५.८ भाषा, संस्कृति, कला साहित्य ६०
५.८.१ वर्तमान अवस्था ६०
५.८.२ मुख्य समस्याहरु ६०
५.८.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ६०
५.८.४ क्षेत्रगत सोच ६१
५.८.५ लक्ष्य ६१
५.८.६ उद्देश्यहरु ६१
५.८.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ६१
५.८.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६१
५.८.९ अपेक्षित उपलब्धी ६२
अध्याय छ : पूर्वाधार विकास ६३
६.१ आवास तथा बस्ती विकास ६३
६.१.१ वर्तमान अवस्था ६३
६.१.२ प्रमुख समस्याहरु ६३
६.१.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ६३
६.१.४ क्षेत्रगत सोच ६३
६.१.५ लक्ष्य ६३
६.१.६ उद्देश्यहरु ६४
६.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ६४
६.१.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६४
६.१.९ अपेक्षित उपलब्धि ६४
६.२ सडक तथा यातायात ६५
६.२.१ वर्तमान अवस्था ६५
६.२.२ प्रमुख समस्याहरु ६५
६.२.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ६५
६.२.४ क्षेत्रगत सोच ६५
६.२.५ लक्ष्य ६६
६.२.६ उद्देश्यहरु ६६
६.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ६६
६.२.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६६
६.२.९ अपेक्षित उपलब्धी ६७

६.३ सिंचाई ६७
६.३.१ वर्तमान अवस्था ६७
६.३.२ प्रमुख समस्याहरु ६८
६.३.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ६८
६.३.४ क्षेत्रगत सोच ६८
६.३.५ लक्ष्य ६८
६.३.६ उद्देश्यहरु ६८
६.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ६८
६.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ६९
६.३.९ अपेक्षित उपलब्धि ६९
६.४ विद्युत तथा वैकल्पीक उर्जा ६९
६.४.१ वर्तमान अवस्था ६९
६.४.२ प्रमुख समस्याहरु ६९
६.४.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ७०
६.४.४ क्षेत्रगत सोच ७०
६.४.५ लक्ष्य ७०
६.४.६ उद्देश्यहरु ७०
६.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७०
६.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ७१
६.४.९ अपेक्षित उपलब्धी ७१
६.५ सञ्चार तथा सूचना प्रणाली ७१
६.५.१ वर्तमान अवस्था ७१
६.५.२ प्रमुख समस्याहरु ७२
६.५.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ७२
६.५.४ क्षेत्रगत सोच ७२
६.५.५ लक्ष्य ७२
६.५.६ उद्देश्यहरु ७२
६.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७२
६.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ७३
६.५.९ अपेक्षित उपलब्धि ७३
६.६ ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधार ७३
६.६.१ वर्तमान अवस्था ७३
६.६.२ प्रमुख समस्याहरु ७४

६.६.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ७४
६.६.४ क्षेत्रगत सोच ७४
६.६.५ लक्ष्य ७४
६.६.६ उद्देश्यहरु ७४
६.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७४
६.६.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ७५
६.६.९ अपेक्षित उपलधि ७५
६.७ सार्वजनिक निर्माण ७५
६.७.१ वर्तमान अवस्था ७५
६.७.२ प्रमुख समस्याहरु ७५
६.७.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ७६
६.७.४ क्षेत्रगत सोच ७६
६.७.५ लक्ष्य ७६
६.७.६ उद्देश्यहरु ७६
६.७.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७६
६.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ७७
६.७.९ अपेक्षित उपलब्धि ७७
परिच्छेद सात : वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन ७८
७.१ वन विकास तथा व्यवस्थापन ७८
७.१.९ वर्तमान अवस्था ७८
७.१.२ प्रमुख समस्याहरु ७८
७.१.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ७८
७.१.४ क्षेत्रगत सोच ७९
७.१.५ लक्ष्य ७९
७.१.६ उद्देश्यहरु ७९
७.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ७९
७.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ७९
७.१.९ अपेक्षित उपलब्धि ८०
७.२ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण ८०
७.२.१ वर्तमान अवस्था ८०
७.२.२ प्रमुख समस्याहरु ८०
७.२.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ८०
७.२.४ क्षेत्रगत सोच ८१

७.२.५ लक्ष्य ८१
७.२.६ उद्देश्यहरु ८१
७.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८१
७.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८१
७.२.९ अपेक्षित उपलब्धि ८२
७.३ वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण ८२
७.३.१ वर्तमान अवस्था ८२
७.३.२ प्रमुख समस्याहरु ८२
७.३.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ८२
७.३.४ क्षेत्रगत सोच ८३
७.३.५ लक्ष्य ८३
७.३.६ उद्देश्यहरु ८३
७.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८३
७.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८३
७.३.९ अपेक्षित उपलब्धि ८४
७.४ जलवायु परिवर्तन, अनुकूलन तथा न्यूनीकरण ८४
७.४.१ वर्तमान अवस्था ८४
७.४.२ प्रमुख समस्याहरु ८४
७.४.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ८४
७.४.४ क्षेत्रगत सोच ८४
७.४.५ लक्ष्य ८५
७.४.६ उद्देश्यहरु ८५
७.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८५
७.४.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८५
७.४.९ अपेक्षित उपलब्धी ८६
७.५ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण ८६
७.५.१ वर्तमान अवस्था ८६
७.५.२ प्रमुख समस्याहरु ८६
७.५.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ८६
७.५.४ क्षेत्रगत सोच ८६
७.५.५ लक्ष्य ८६
७.५.६ उद्देश्यहरु ८७
७.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८७

७.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८७
७.५.९ अपेक्षित उपलब्धि ८८
७.६ विपद सचेतना, उद्धार तथा पुर्नस्थापना ८८
७.६.१ वर्तमान अवस्था ८८
७.६.२ प्रमुख समस्याहरु ८८
७.६.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ८८
७.६.४ क्षेत्रगत सोच ८८
७.६.५ लक्ष्य ८८
७.६.६ उद्देश्यहरु ८९
७.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ८९
७.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ८९
७.६.९ अपेक्षित उपलब्धि ८९
अध्याय आठ : लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा ९०
८.१ सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकास ९०
८.१.१ वर्तमान अवस्था ९०
८.१.२ प्रमुख समस्याहरु ९०
८.१.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ९०
८.१.४ क्षेत्रगत सोच ९०
८.१.५ लक्ष्य ९०
८.१.६ उद्देश्यहरु ९१
८.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९१
८.१.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९१
८.१.९ अपेक्षित उपलधि ९१
८.२ नीति तथा कानुन तर्जुमा ९२
८.२.१ वर्तमान अवस्था ९२
८.२.२ प्रमुख समस्याहरु ९२
८.२.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ९२
८.२.४ क्षेत्रगत सोच ९२
८.२.५ लक्ष्य ९२
८.२.६ उद्देश्यहरु ९३
८.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९३
८.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९३
८.२.९ अपेक्षित उपलब्धि ९३

८.३ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता ९४
८.३.१ वर्तमान अवस्था ९४
८.३.२ प्रमुख समस्याहरु ९४
८.३.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ९४
८.३.४ क्षेत्रगत सोच ९४
८.३.५ लक्ष्य ९४
८.३.६ उद्देश्यहरु ९४
८.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९५
८.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९५
८.३.९ अपेक्षित उपलब्धि ९५
८.४ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धन ९५
८.४.१ वर्तमान अवस्था ९५
८.४.२ प्रमुख समस्याहरु ९६
८.४.३ अवसर तथा चुनौतीहरु ९६
८.४.४क्षेत्रगत सोच ९६
८.४.५लक्ष्य ९६
८.४.६ उद्देश्यहरु ९६
८.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९६
८.४.८मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९७
८.४.९ अपेक्षित उपलब्धि ९७
८.५ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षा ९७
८.५.१ वर्तमान अवस्था ९७
८.५.२ प्रमुख समस्याहरु ९७
८.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु ९८
८.५.४ क्षेत्रगत सोच ९८
८.५.५ लक्ष्य ९८
८.५.६ उद्देश्यहरु ९८
८.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु ९८
८.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना ९९
८.५.९ अपेक्षित उपलब्धि ९९
८.६ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली ९९
८.६.१ वर्तमान अवस्था ९९
८.६.२ प्रमुख समस्याहरु ९९

८.६.३ अवसर तथा चुनौतीहरु १००
८.६.४ क्षेत्रगत सोच १००
८.६.५ लक्ष्य १००
८.६.६ उद्देश्यहरु १००
८.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु १००
८.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना १००
८.६.९ अपेक्षित उपलब्धि १०१
परिच्छेद नौ : योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन १०२
९.१ पृष्ठभूमि १०२
९.२ योजना कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था १०२
९.३ योजना कार्यान्वयन प्रक्रिया र विधि १०२
९.४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन १०३
९.५ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको उद्देश्य १०४
९..६ रणनीति १०४
९.७ मुख्य कार्यक्रम १०४
९.८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको प्रकिया र जिम्मेवारी १०४
परिच्छेद दश : नतिजा खाका १०६
१०.१ पृष्ठभूमि १०६
१०.२ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण १०७
सन्दर्भ सामग्रीहरु १२९
अनुसूची १ योजनाको क्षेत्र-आर्थिक १३०
४.१ कृषि पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास १३०
४.२ भुमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिवी निवारण १३१
४.३ श्रम तथा रोजगारी १३२
४.४ वैंक तथा वित्तिय संस्था १३३
४.५ पर्यटन-ग्रामिण तथा स्थानीय पर्यटन १३४
४.६ उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्था १३५
अनुसूची २ योजनाको क्षेत्र-सामाजिक १३६
५.१ शिक्षा १३६
५.२ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा १३७
५.३ यूवा तथा खेलकुद १३८
५.४ अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता १३९
५.५ खानेपानी तथा सरसफाई १४०

५.६ लैगिंक तथा सामाजिक समावेशीता १४१
५.७ लक्षित वर्ग उत्थान-महिला, बालबालीका तथा जेष्ठनागरिक १४१
५.८ भाषा, संस्कृति, कला साहित्य १४२
अनुसूची ३ योजनाको क्षेत्र-पुर्वाधार विकास १४४
६.१ आवास तथा वस्ती विकास १४४
ट.द्द सडक तथा यातायात १४४
६.३ सिंचाई १४५
६.४ विद्युत तथा वैकल्पीक उर्जा १४६
६.५ सञ्चार तथा सूचना प्रणाली १४७
६.६ ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधार १४७
६.७ सार्वजनिक निर्माण १४८
अनुसूची ४ योजनाको क्षेत्र - वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन १५०
७.१ वन विकास तथा व्यवस्थापन १५०
७.द्द जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण १५०
७.३ वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण १५१
७.४ जलवायू परिवर्तन अनुकुलन तथा न्यूनीकरण १५२
७.५ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण १५३
७.६ विपद सचेतना, उद्धार तथा पूनस्थापना १५३
अनुसूची ५ योजनाको क्षेत्र-लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा १५५
८.१ सार्बजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकास १५५
ड.द्द नीति तथा कानुन तर्जुमा १५५
८.३ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता १५६
८.४ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धन १५७
८.५ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षा १५७
८. ६ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली १५८
अनुसूची ६ योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन १५९
अनुसुचीहरु ७ पालिकाको वस्तुगत चित्र १६०

तालिका सूची

तालिका नं. २.८.१	संस्था तथा समुह	१२
तालिका नं. ३.७	समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष	१५
तालिका नं. ३.९.१	गाउँपालिकाका मुख्य आय शीर्षकहरु	१९
तालिका नं. ३.१०.१	आ. व. २०७७।७८ को आय	२०
तालिका नं. ३.१०.२	शीर्षकगत आयको हिस्सा	२०
तालिका नं. ३.१०.३	प्रक्षेपित आय	२१
तालिका नं. ३.११.१	गत आ.व. हरुको खुद आय र क्षेत्रगत खर्च विवरण	२२
तालिका नं. ३.११.२.१	आगामि पाँच वर्षको वित्तिय अनुमान	२५
तालिका नं. ४.१.७.१	कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	२९
तालिका नं. ४.१.१.१	कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकासका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	२९
तालिका नं. ४.२.७.१	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	३२
तालिका नं. ४.२.७.१	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारणका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	३२
तालिका नं. ४.३.७.१	श्रम तथा रोजगारीका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	३४
तालिका नं. ४.३.८.१	श्रम तथा रोजगारीका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	३५
तालिका नं. ४.४.७.१	बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	३६
तालिका नं. ४.४.७.१	बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	३६
तालिका नं. ४.५.७.१	पर्यटन-ग्रामीण तथा स्थानीय पर्यटनका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	३९
तालिका नं. ४.५.८.१	पर्यटन-ग्रामीण तथा स्थानीय पर्यटनका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	३९
तालिका नं. ४.६.७.१	उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्थाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	४१
तालिका नं. ४.६.८.१	उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्थाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	४१
तालिका नं. ५.१.७.१	शिक्षाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	४४
तालिका नं. ५.१.८.१	शिक्षाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजन	४४
तालिका नं. ५.२.७.१	स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	४७
तालिका नं. ५.२.८.१	स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	४८
तालिका नं. ५.३.७.१	युवा तथा खेलकुदका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	५०
तालिका नं. ५.३.८.१	युवा तथा खेलकुदका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	५०
तालिका नं. ५.४.७.१	अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	५२
तालिका नं. ५.४.८.१	अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकताका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	५२
तालिका नं. ५.५.७.१	खानेपानी तथा सरसफाईका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	५४
तालिका नं. ५.५.८.१	खानेपानी तथा सरसफाईका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	५४
तालिका नं. ५.६.७.१	लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	५६
तालिका नं. ५.६.८.१	लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीताका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	५७
तालिका नं. ५.७.७.१	लक्षित वर्ग उत्थान-बालबालीका, विपन्न तथा जेष्ठनागरिकका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	५९
तालिका नं. ५.७.८.१	लक्षित वर्ग उत्थान-बालबालीका, विपन्न तथा जेष्ठनागरिकका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	५९
तालिका नं. ५.८.७.१	भाषा, संस्कृति, कला साहित्यका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	६१
तालिका नं. ५.८.८.१	भाषा, संस्कृति, कला साहित्यका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	६१
तालिका नं. ६.१.७.१	आवास तथा बस्ती विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	६४
तालिका नं. ६.१.८.१	आवास तथा बस्ती विकासका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	६४
तालिका नं.६.२.७.१	सडक तथा यातायातका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	६६
तालिका नं.६.२.८.१	सडक तथा यातायातका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	६६
तालिका नं. ६.३.७.१	सिंचाइका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	६८
तालिका नं. ६.३.८.१	सिंचाइका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	६९

तालिका नं. ६.४.७.१	विद्युत तथा वैकल्पीक उर्जाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	७०
तालिका नं. ६.४.८.१	विद्युत तथा वैकल्पीक उर्जाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	७१
तालिका नं. ६.५.७.१	सञ्चार तथा सूचना प्रणालीका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	७२
तालिका नं. ६.५.८.१	सञ्चार तथा सूचना प्रणालीका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	७३
तालिका नं. ६.६.७.१	ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधारका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	७४
तालिका नं. ६.६.८.१	ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधारका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	७५
तालिका नं. ६.७.७.१	सार्वजनिक निर्माणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	७६
तालिका नं. ६.७.८.१	सार्वजनिक निर्माणका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	७७
तालिका नं. ७.१.७.१	वन विकास तथा व्यवस्थापनका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	७९
तालिका नं. ७.१.८.१	वन विकास तथा व्यवस्थापनका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	७९
तालिका नं. ७.२.७.१	जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	८१
तालिका नं. ७.२.८.१	जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षणका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	८१
तालिका नं. ७.३.७.१	वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	८३
तालिका नं. ७.३.८.१	वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रणका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	८३
तालिका नं. ७.४.७.१	जलवायु परिवर्तन, अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	८५
तालिका नं. ७.४.८.१	जलवायु परिवर्तन, अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	८५
तालिका नं. ७.५.७.१	पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	८७
तालिका नं. ७.५.८.१	पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रणका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	८७
तालिका नं. ७.६.७.१	विपद सचेतना, उद्धार तथा पुर्नस्थापनाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	८९
तालिका नं. ७.६.८.१	विपद सचेतना, उद्धार तथा पुर्नस्थापनाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	८९
तालिका नं. ८.१.७.१	सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	९१
तालिका नं. ८.१.८.१	सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकासका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	९१
तालिका नं. ८.२.७.१	नीति तथा कानुन तर्जुमाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	९३
तालिका नं. ८.२.८.१	नीति तथा कानुन तर्जुमाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	९३
तालिका नं. ८.३.७.१	योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	९५
तालिका नं. ८.३.८.१	योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिताका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	९५
तालिका नं. ८.४.७.१	नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धनका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	९६
तालिका नं. ८.४.८.१	नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धनका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	९७
तालिका नं. ८.५.७.१	सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	९८
तालिका नं. ८.५.८.१	सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	९९
तालिका नं. ८.६.७.१	पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु	१००
तालिका नं. ८.६.८.१	पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना	१००
तालिका नं. ९.८.१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कनकार्यको प्रकिया र जिम्मेवारी	१०४

चित्र सूची

चित्र नं. २.२.१	गाउँपालिकाको उमेर अनुसारको जनसंख्या	४
चित्र नं. २.३.१	गाउँपालिकाको आधारभुत तहको शौक्षिक अवस्था	५
चित्र नं. २.३.२	सरसफाईको अवस्था (प्रतिशतमा)	५
चित्र नं.२.३.३	गाउँपालिका भित्रको खानेपानीको अवस्था	६
चित्र नं. २.५.१	पालिकाको खाद्य उपलब्धता स्थिति	७
चित्र नं. २.७.१	गाउँपालिकामा रहेको उद्योगको वर्गीकरण अनुसारको संख्या	८
चित्र नं.२.७.१.१	खेतीयोग्य जमिन	९
चित्र नं.२.७.१.२	कृषि उत्पादनको अवस्था	९
चित्र नं.२.७.२.१	स्थानिय पूँजी	१०
चित्र नं. २.७.३.१	आर्थिक इकाईहरु	११
चित्र नं.२.७.४.१	मानव साधन	११
चित्र नं.९.३.१	मूल्याकंनका ढाँचा/चरणहरु	१०३

परिच्छेद एक : परिचयात्मक विवरण

१.१ पृष्ठभूमि

जनआन्दोलन र दशकौं लामो संघर्षको परिणाम स्वरुप संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको संविधान वि.सं. २०७२ मा जारी भयो । साविकको एकात्मक शासन व्यवस्था तीन तहको संघात्मक शासन व्यवस्थामा रुपान्तरण सँगै स्थानीय तहले करिब १५ वर्ष पछि जननिर्वाचित नेतृत्व प्राप्त गरेको हो । नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ५, ६, ७, ८ र ९ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको छुट्टाछुट्टै अधिकार र साझा अधिकार निर्धारण गरेको छ । संविधानले परिकल्पना गरे अनुसार स्थानीय सरकारले आफ्नो गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक सामाजिक विकासको नेतृत्व लिंदै सबै वर्ग, क्षेत्र, समुदाय विशेषका आवश्यकता र समस्या तथा चुनौतीहरुको समाधानका लागि पहलकदमी र साझेदारी गर्दै आएका छन् ।

संयुक्त राष्ट्रसघको दिगो विकास लक्ष्य सन् २०१५, नेपालको संविधान २०७२, नेपाल सरकारको पन्ध्रौं आवधिक योजना (आ.व. २०७६/७७ - २०८०/८१) र बागमती प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना (आ. ब. . २०७६/७७ - २०८०/८१) ले गरेका मार्गदर्शन एवं प्रतिवद्धताहरु, विषयगत मन्त्रालय तथा विभागबाट भएका नीतिगत व्यवस्थाहरु र राजनीतिक दलका घोषणापत्रहरु मार्फत भएका प्रतिवद्धताहरुले स्थानीय विकासको लागि स्थानीयस्तरमा नै स्रोत पहिचान गर्ने, स्रोतको परिचालन गर्ने र जनताको सहभागिता एवं अपनत्व सुनिश्चित गर्ने प्रयास गर्दै आएका छन् । जनभावनाको कदर गर्दै जनआकांक्षाको समयमै सम्बोधन गर्न स्थानीय तहको प्रमुख भूमिका छ ।

सबल स्थानीय तहले मात्रै संविधानले परिकल्पना गरेको समाजवाद उन्मुख अर्थव्यवस्था निर्माण एवं मौलिक हकको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनसक्छ । सामाजिक न्याय सहितको दिगो र फराकिलो आर्थिक वृद्धि हासिल गर्नको लागि स्पष्ट खाका सहितको योजना निर्माण र त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनु पर्दछ । नेपाल सरकारको वि.सं. २०७९ सम्ममा विकासशील मुलुक, वि.स. २०८७ सम्ममा मध्यम आय भएको मुलुक र वि.सं. २१०० सम्ममा विकसित राष्ट्रको रुपमा रुपान्तरित हुने दीर्घकालीन सोच र रणनीति एवं सन् २०३० सम्म दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्ने आधार तय गर्न आवधिक योजनाले मार्गदर्शन गर्दछ । गाउँपालिकाले लिएका उद्देश्य, लक्षा तथा परिदृश्य प्राप्त गर्न प्रयास गर्दै राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता र लक्ष्यहरुलाई स्थानीयकरण गर्ने अपेक्षा सहित तामाकोशी गाउँपालिका दोलखाले पहिलो पञ्चवर्षिय योजना (आ.व.२०७८/७९-२०८२/८३) तयार गरेको छ ।

१.२ आवधिक योजनाको आवश्यकता

नेपालको संविधान २०७२ ले परिकल्पना गरेको समाजवाद उन्मुख आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक रुपान्तरणको संस्थागत विकासको नेतृत्व लिने अवसर स्थानीय सरकारलाई प्राप्त भएको छ । यो संगै अहिलेका स्थानीयतहहरु आवधिक योजना बनाउन, स्रोत पहिचान, बाँडफाँड र प्रक्षेपण गर्न तथा स्थानीय तहको आर्थिक, सामाजिक विकासको नेतृत्व गर्न सक्छन् । यसकालागि आवधिक योजना आवश्यक छ किनकि यसले वित्तीय उत्तरदायित्व, आर्थिक अनुशासन कायम गर्दै पारदर्शी स्थानीय शासन सञ्चालनका लागि दिशा निर्देश गर्दछ । तामाकोशी गाउँपालिकालाई विकासका पूर्व निर्धारित मापदण्ड उद्देश्य तथा प्राथमिकताका आधारमा योजना कार्यान्वयन गरी लाभान्वित

जनसंख्याको क्षेत्र विस्तार गर्न र सिमान्तकृत, दलित र पिछडिएको समुदायको समावेसी विकास गर्न यो आवधिक योजना आवश्यक परेको हो ।

१.३ योजना निर्माण गर्नुका उद्धेश्य

नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ८, ९ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको छुट्टाछुट्टै अधिकार र साझा अधिकार निर्धारण गरी स्थानीय तहलाई स्थानीय विकासको मुख्य सम्वाहकको रुपमा स्थापित गरेको छ । सुशासन र विकासका लागि आवधिक लक्ष सहित संघीय तथा प्रादेशिक सरकारले आवधिक योजना कार्यान्वयनमा ल्याएको सन्दर्भमा संघीय र प्रादेशिक लक्ष्य, प्रथमिकता अनुरुप स्थानीय लक्ष, प्राथमिकता र पहिचान सहितको स्थानीय आवधिक विकास योजना आवश्यक छ। यही आवश्यकतालाई सम्बोधन हुने गरी स्थानिय विकासको खाका तयार गर्नु यसको उद्देश्य हो।

१.४ आवधिक योजना तर्जुमाका आधारहरु

संविधानको धारा ५७ (४) (५) र अनुसूची ८ र ९ ले स्थानीय तहलाई आर्थिक तथा सामाजिक विकासको अग्रपङ्तिको चालकको रुपमा परिभाषित गरेको छ । संवैधानिक प्रावधान भित्र रहेर संविधानका प्रावधानहरुको अधिनमा रही स्थानीय तहले आवधिक, मध्यमकालीन एवं वार्षिक नीति, योजना, वजेट तथा कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्न सक्छन्। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा २४ को उपदफा (३) (क देखि झ) र संघ, प्रदेश र स्थानीयतह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७ को दफा ३ को उपदफा (१) (क देखि द) ले स्थानीय तहको जिम्मेवारी र कार्य सीमा तोकेका छन्। यी प्रावधानहरु आवधिक योजना बनाउने आधार हुन्।

१.५ संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय योजना अन्तर-आबद्धता

दिगो विकास लक्ष्य, मौलिक हक, संघीय सरकारको पन्ध्रौं पञ्च वर्षीय र प्रादेशिक योजनाले राखेका अल्प कालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन लक्ष्य प्राप्त गर्न स्थानीयतहको जिम्मेवारी महत्वपूर्ण छ। एउटै लक्ष्य तथा उद्देश्य भएका कार्यक्रमहरुमा कुनै एक, दुई वा तीनवटै सरकारको संलग्नता रहने व्यवस्था संविधान,कानून तथा कार्यविधिहरुले देखाएका छन् । नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली २०७४, स्थानीय तह योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७५ र बजेट तर्जुमा सम्बन्धी मार्गदर्शन तथा ढाँचा, २०७६ ले स्थानीय तहका योजना निर्माण, कार्यान्वयन, मूल्याङ्कन र वित्तीय व्यवस्था बारे दायरा तोकेका छन्। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २४ र दफा ११ ले योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन प्रक्रियामा सरकारका तीन वटै तहका जिम्मेवारी प्रष्ट पारेका छन्।

१.६ आवधिक योजना तर्जुमाका सीमाहरु

नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारको संयुक्त लगानी वा सार्वजनिक निजी साझेदारीमा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न सकिने वा उपयुक्त हुने आयोजना, अन्तर गाउँपालिका परियोजनाहरु, प्राकृतिक स्रोतमा आधारित परियोजना बारेमा विषम परिस्थितिका कारण यथेष्ट छलफल हुन सकेन ।स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा २५ अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रमा क्रियाशील गैरसरकारी संस्था, सामुदायिक संघ-संस्था, उपभोक्ता समिति, सहकारी जस्ता सामाजिक

इकाईहरुबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरू, कार्य प्रक्रिया, वित्तीय स्रोत आदि विषयहरु गाउँपालिकाको सहमति तथा स्वीकृतिमा कार्यान्वयन गर्नु पर्ने प्रावधान भएपनि यस अन्तर्गतका क्रियाकलाप सम्बन्धित सूचनाहरु संङ्कलन गर्न कठिनाइ रह्यो ।

परिच्छेद दुई : गाउँपालिकाको वस्तुगत अवस्था

२.१ भौगोलिक र प्राकृतिक अवस्था

अत्यन्तै रमणीय तथा पर्यटकीय गन्तव्यको रुपमा चिनिने दोलखा जिल्लाको काखमा रहेको तामाकोशी गाउँपालिका २७° २८' उत्तरदेखि २७° २६' उत्तरी अक्षांशसम्म र ८६° ४' पूर्वदेखि ८६° ११' पूर्वीय देशान्तरसम्म फैलिएको छ । तामाकोशी नदी र खिम्ती खोलाको किनारमा अवस्थित तामाकोशी गाउँपालिका वि.सं. २०७३ सालमा साविकका झुले, भिरकोटे, जफे, मालु, शहरे, च्यामा र हावा लगायतका ७ वटा गाविसहरु मिलाई बनाइएको हो । समुद्री सतहबाट ७९५ देखि ३४४९ मिटरसम्मको उँचाइमा अवस्थित यो गाउँपालिका १५३.०६ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको छ ।

यहाँ उष्ण मौसमी, उपोष्ण, सम-शीतोष्ण र चिसो लेकाली गरी चार किसिमका हावापानीको अनुभूति गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकाका ७ वटा वडामध्ये वडा नं. ७ र वडा नं. ५ का अधिकांश भू भाग वनले ढाकिएको छ भने वडा नं. १ र ३ मा वनले ढाकिएको क्षेत्र नगन्य मात्रामा पाइन्छ । विशेष गरी १००० मि. देखि २००० मि.सम्मको उचाइमा गरिने खेतीपातीमा गाउँपालिकाको कृषि उत्पादन निर्भर रहेको छ । यहाँको अधिकांश भूभाग अन्नबाली (२४.५७%), फलफूल खेती (२०.०२%) र नगदे बाली (२०.९२%) उत्पादनका लागि प्रयोग गरिएको छ ।

२.२ जनसङ्ख्या स्थिति

तामाकाशी गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या २६,३४९ छ । कुल जनसङ्ख्या मध्ये ५३.४४ प्रतिशत महिला र ४६.५६ प्रतिशत पुरुष छन् । श्रम उमेरको (१५-६४ वर्ष) जनसङ्ख्या ५७.६४ प्रतिशत छ भने १४ वर्ष भन्दा कम उमेर समूहको जनसंख्या ३४.७६ प्रतिशत छ ।

चित्र नं. २.२.१ गाउँपालिकाको उमेर अनुसारको जनसंख्या

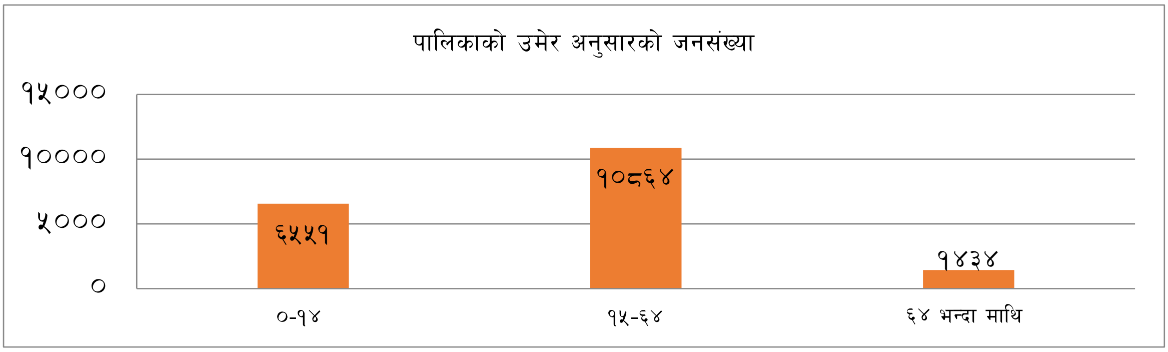

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०११ का आधारमा प्रक्षेपित जनसंख्या २०२१ के.त.वि

वडा नं. ३ र ५ मा सबैभन्दा बढी जनसंख्या छ । वडा नं. ७ बाहेक सबै वडामा नेपालीभाषीको बाहुल्यता रहेको छ । वडा नं. ७ मा राई, किरात, शेर्पा र सुनुवार जातिको बाहुल्यता रहेको छ । यो गाउँपालिकामा क्रमश: हिन्दु, बौद्ध, इसाई र किँरात धर्मावलम्बीहरुको मिश्रित वसोवास रहेको छ । यहाँका वासिन्दा कृषिबाहेक विशेषगरी निजी, सरकारी, सुरक्षा निकाय, शिक्षण तथा ठेक्कापट्टा सम्बन्धी पेशामा आबद्ध छन् ।

२.३ सामाजिक अवस्था तथा रहनसहन

हिन्दु, बौद्ध, इसाई र किराँत धर्मावलम्बीको बाहुल्यता र मिश्रित बसोबास भएको यो गाउँपालिकामा नेपाली (६२.६७ %), तामाङ (३३.३१ %) र माझी (४.०२ %) भाषा बोल्ने समुदाय छन् । भाषीको बाक्लो उपस्थिति रहेको छ । थामी र माझी यहाँका अति सिमान्तकृत समुदाय हुन् भने सुनुवार, तामाङ, घर्ती र भुजेल सिमान्तकृत समुदायमा पर्दछन् ।

चित्र नं. २.३.१ गाउँपालिकाको आधारभुत तहको शैक्षिक अवस्था

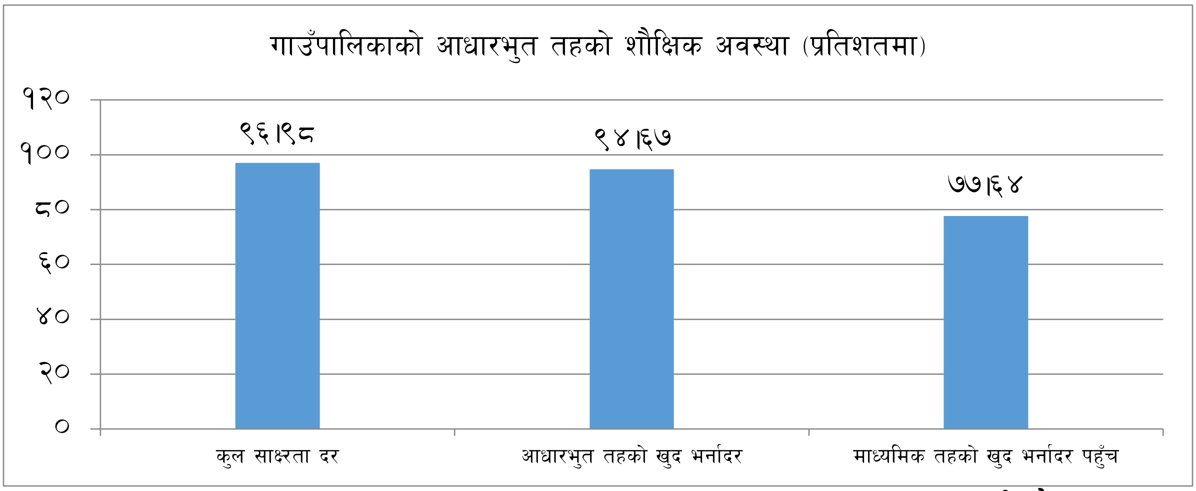

स्रोत : स्थलगत कार्य, बैशाख २०७८

शिक्षा, स्वस्थ, सामाजिक पहिचान आदिमा सिमान्तकृत समुदायको चेतना स्तर र पहुँच अन्य समुदायको तुलनामा कमजोर छ । यो समूहको आर्थिक तथा राजनीतिक पहिचान कमजोर छ । गाउँपालिकाको साक्षरता दर (९६.९८ प्रतिशत) उच्च रहेको भए तापनि ५-१८ वर्षका विद्यालय नगएका बालबालिकाको संङ्ख्या ५.९० प्रतिशत रहेको छ । यस्तैगरी आधारभूत र माध्यमिक तहको खुद भर्नादर क्रमशः ९४.६७ प्रतिशत र ७७.६४ प्रतिशत छ ।

चित्र नं. २.३.२ सरसफाईको अवस्था (प्रतिशतमा)

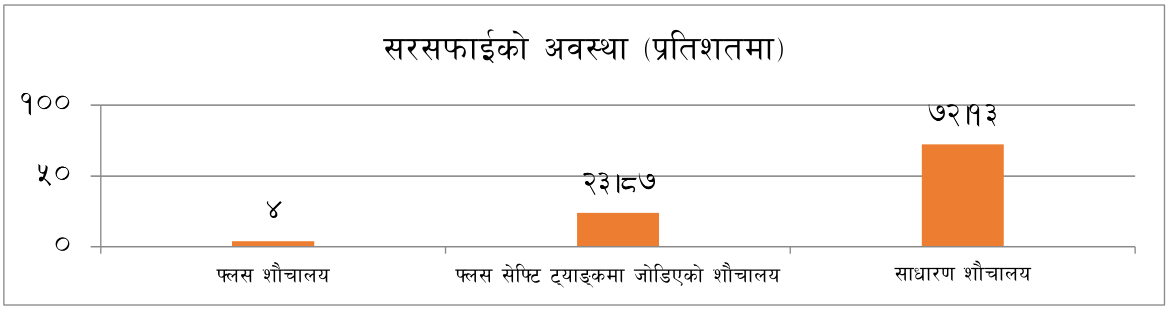

स्रोत : स्थलगत कार्य, बैशाख २०७८

सुरक्षित खानेपानीको पहुँच पुगेको जनसङ्ख्या ५३.८३ प्रतिशत रहेको छ । खानेपानीका लागि पाइपको पानी प्रयोग गर्ने जनसङ्ख्या ७६.६४ प्रतिशत रहेको छ भने २३.३६ प्रतिशत जनसंख्या अझै पनि खुला कुवा, मूल तथा नदीको पानी प्रयोग गरिरहेका छन् ।

चित्र नं.२.३.३ गाउँपालिका भित्रको खानेपानीको अवस्था

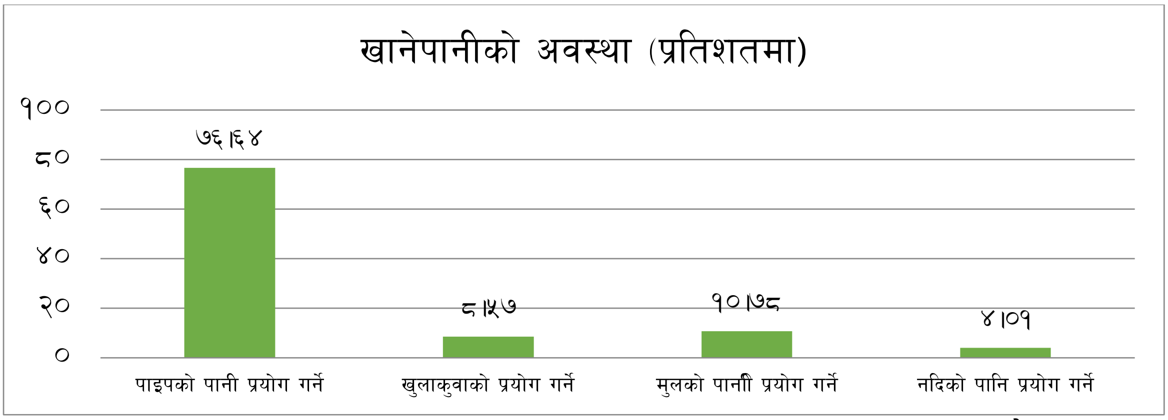

स्रोत : स्थलगत कार्य, बैशाख २०७८

लैंङ्गिक समावेशीकरणको विविध प्रयासका बावजुत गाउँपालिकाको नीति निर्णायक तहमा महिलाको न्यून उपस्थिति (१९.५२ प्रतिशत) रहेको छ । दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसूति सेवा लिने महिला ६६.७८ प्रतिशत पुगेका छन् । गाउँपालिकाका अधिकांश बालबालिकाले खोप, भिटामिन ए आदिको सेवा लिएका छन् भने पोषण तथा खाद्य सुरक्षाका दृष्टिकोणले गाउँपालिका संवेदनशील छ ।

पाँच वर्ष मुनिको बाल मृत्यु दर ११.४८ प्रतिहजार छ भने गाउँपालिकावासीको अपेक्षित आयु ६२.२४ वर्ष पुगेको छ । ज्येष्ठ नागरिकको सुरक्षा र संवर्द्धनका लागि एउटा जेष्ठ नागरिक ग्राम सञ्चालनमा छ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको सामाजिक सेवा सुविधामा पहुँच पुऱ्याउनका लागि परिचयपत्र वितरण, सीप प्रवर्द्धन लगायतका कार्य गरिएका छन् । जम्मा ६७.१४ प्रतिशत बालबालिकाको जन्मदर्ता गरिएको छ भने बाल विकासका लागि एउटा अल्पकालिन वाल संरक्षण र सिकाइ केन्द तथा अनाथ बालबालिका पुनस्थापना केन्द्र सञ्चालन गरिएको छ । खेलकुद क्षेत्रको विकासका लागि दुईवटा रङ्गशाला निर्माण गरिएका छन् ।

२.४ गाउँपालिकाको पूर्वाधार स्थिति

गाउँपलिकामा ६७.०२ प्रतिशत परिवामा विद्युतको पहुँच पुगेको छ भने २ प्रतिशत परिवारले सौर्य उर्जा तथा बायो ग्याँस प्रयोग गर्दछन् । गाउँपालिकाभित्र २०००० कि.वा. जलविद्युत उत्पादनको सम्भावना रहेको छ । कुल ६० मेगावाटको खिम्ती १ जलविद्युत आयोजना र १०० मेगावाटको तामाकोशी १ जलविद्युत आयोजना यस गाउँपालिकामा पर्दछन् । पालिका भरिमा ६ वटा सिंचाइ आयोजना सञ्चालनमा रहेको गाउँपालिकामा वर्षैभरि सिंचाइ उपलब्ध हुने जमीन १९.३३ प्रतिशत रहेको छ ।

भूकम्प पश्चात ७६.३३ प्रतिशत जनताको सुरक्षित आवासमा पहुँच पुगेको छ भने ४० प्रतिशत घरधुरी भूकम्प, बाढी पहिरो, डुबान, हावाहुरी जस्ता प्राकृतिक विपत्तिको जोखिममा रहेको छन् । निर्माण भएका मध्ये ३.३१ प्रतिशत घर मात्रै नक्सा पास गरी निर्माण हुनुले व्यवस्थित बस्ती विकासका आधारहरुको खासै पालना नभएको देखिन्छ ।

गाउँपालिकामा ११९.५३६ कि.मि. कच्ची सडक (डर्ट रोड) रहेको छ भने २०.७८७ कि.मि. माइनर सडक रहेको छ । गाउँपालिकाको वडा नं. १, ३ र ५ लाई माइनर सडकले छोएको छ भने अन्य

वडा कच्ची सडकमा मात्रै सिमित देखिन्छन् । स्थायी सडक पहुँच भएको जनसङ्ख्या जम्मा १३,०४३ रहेको । पालिका भित्र ३ वटा पक्की पुल र ७ वटा झोलुंगे पुलको निर्माण गरिएको छ । यातायातलाई व्यवस्थित बनाउनका लागि ७ वटा बसपार्कको निर्माण गरिएको छ । टेलिभिजन तथा इन्टरनेट प्रयोगकर्ता क्रमशः ७४.५६ प्रतिशत र १.८६ प्रतिशत छन् ।

२.५ आर्थिक संरचना र जीवन वृत्ति

गाउँपालिकाको आर्थिक विकासको आधार कृषि क्षेत्र हो ।यसको पनि अपेक्षाकृत विकास हुन सकेको छैन । कृषि कार्यबाट हुने उपलब्धि लगानीको तुलनामा न्यून छ । पारिवारिक उत्पादनबाट वर्षैभरि खानपुग्ने परिवार जम्मा १६.८७ प्रतिशत हुनु र प्रति व्यक्ति खाद्य उपलब्धता जम्मा १०६.६७ कि. ग्रा. प्रतिवर्ष हुनु (चित्र नं. २.५.१) र पालिकाका ३१ प्रतिशत परिवारसँग पर्याप्त खेती गर्ने जमीन नहुनुले तामाकोशी गाउँपालिका खाद्य संवेदनशील छ भन्ने देखाउँछ ।

चित्र नं. २.५.१ पालिकाको खाद्य उपलब्धता स्थिति

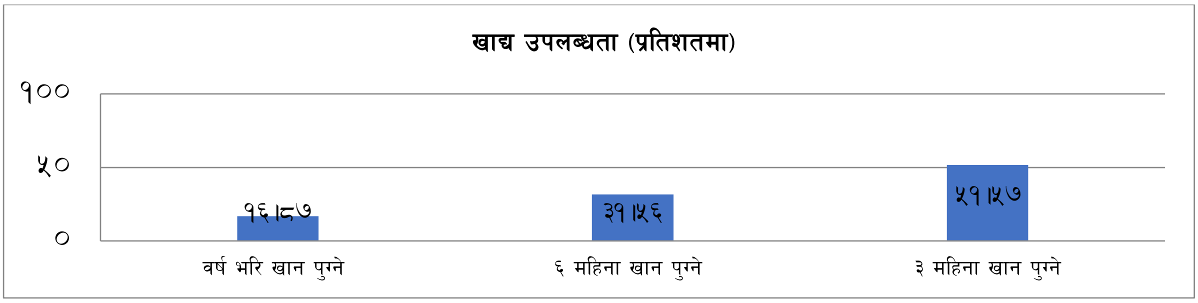

स्रोत : स्थलगत कार्य बैशाख, २०७८

गाउँपालिकाका तीनवटा वडामा (वडा नं.१, ३ र ४) अधिकांश खेतीयोग्य जमीन रहेको छ । यी तीनवटै वडाको सिमाना भएर तामाकोशी नदी बहेको हुनाले सिंचाइ प्रवर्द्धन गरी मौसमी तथा बेमौसमी खेती प्रवर्द्धन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । गाईं, भैसी, खसी/बोका/बाखा पालन गाउँपालिकामा पालिने मूख्य पशु चौपाया हुन भने व्यवसायिक कुखुरा पालन पनि पछिल्लो समयमा फस्टाउदै गएको व्यावसाय हो । अन्य वडाको तुलनामा वडा नं. ७ आर्थिक दृष्टिले कमजोर छ र यहाँको कृषि कार्य पनि चुनौतीपूर्ण छ ।

गाउँपालिकाबासीको वित्तीय पहुँच बढेको छ र धेरै जसोको बैंङ्कखाता छ । पालिकाका ४२ प्रतिशत परिवारले चाहेको बेला बैंक ऋण पाउन सक्ने बताएका छन् । एउटा बैङ्क, ३५ वटा सहकारी र १८ वटा कृषक तथा बचत समूह रहेको गाउँपालिकामा लगभग ६० प्रतिशत परिवारले सहकारीबाट ऋण लिने गरेका छन् । अधिकांश ऋण प्रवाह घर निर्माणका लागि गरिनुले गाउँपालिकामा रहेका वित्तीय संस्थाले स्थानीय उत्पादनमूलक क्रियाकलापलाई बढावा दिनमा खासै योगदान नपुऱ्याएको देखिन्छ ।

कुल युवामा १,६९३ युवा बेरोजगार रहेको तामाकोशी गाउँपालिकामा उद्योगको कुल संख्या ५३३ पुगेको छ । घरायसी व्यवसायको हिस्सा ४८.०३ प्रतिशत रहेको छ । जम्मा उद्योग मध्ये ५.१० प्रतिशत स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित छन् भने औद्योगिक लगानीमा वार्षिक वृद्धिदर ५ प्रतिशत रहेको छ । पालिका क्षेत्रमा २ वटा औद्योगिक क्षेत्रको स्थापना गरी औद्योगिक विकासलाई गति दिने प्रयास गरिएको छ । कुल व्यवसाय मध्ये ५१ प्रतिशत व्यवसाय दर्ता नभइ सञ्चालनमा रहनुले

व्यवस्थित व्यवसायको विकास हुन नसकेको अवस्था देखाउँछ । व्यवसायिक कार्यमा लागेका जनशक्ति मध्ये ५६ प्रतिशत पुरुष र ४४ प्रतिशत महिला छन् ।

२.७ गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक अवस्था

गाउँपालिकाको समष्टिगत अर्थतन्त्रको खाका के कस्तो अवस्थामा छ भन्ने कुराको जानकारी प्राप्त गर्नका लागि सर्वप्रथम दुई माध्यमको बारेमा जानकारी हुनु पर्ने हुन्छ । औपचारिक तथा अनौपचारिक माध्यमबाट प्राप्त हुने अर्थतन्त्रको अवस्थालाई मात्र आधार मानेर समग्र अर्थतन्त्रको आकार निकाल्नु उपयुक्त हुँदैन ।

चित्र नं. २.७.१ गाउँपालिकामा रहेको उद्योगको वर्गीकरण अनुसारको संख्या

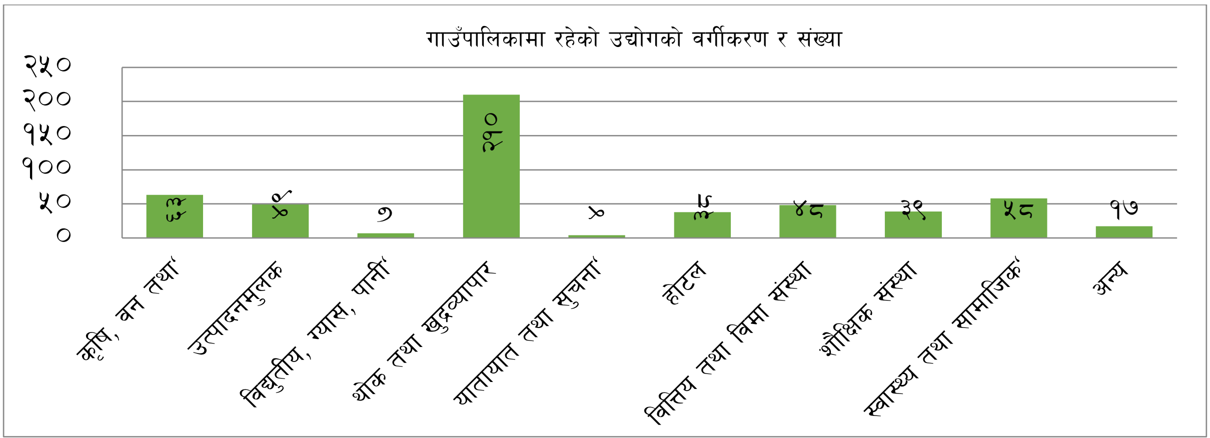

स्रोत : आर्थिक सर्भे, सन् २०१८

गाउँपालिकाको समष्टिगत अर्थतन्त्र औपचारिक रुपमा प्राप्त हुने आय, निक्षेप सङ्कलन, ऋण परिचालन, रोजगारी, कृषि तथा पशुपालन, उद्योगधन्दा तथा अन्य कारोबारबाट प्राप्त आयहरुलाई मुख्य आधारको रुपमा लिएर पालिकाको आन्तरिक आय अनुमान उपयुक्त हुने मान्यता अनुरुप तामाकोशी गाउँपालिकाको समष्टिगत आर्थिक स्थितिको अनुमान गरिएको छ । समष्टिगत आर्थिक आधार र समग्र पालिकाको आर्थिक स्थिति मापन गर्दा अनौपचारिक क्षेत्रबाट पालिकामा आउने वित्तीय परिमाण र स्थानीय अर्थ तन्त्रमा यसले दिएको योगदानको स्तर मापन गर्न सकिएन ।

२.७.१ खेतियोग्य जमीन तथा कृषि उत्पादन

तामाकोशीको अर्थतन्त्र कृषिमा नै आधारित छ । यहाँका बहुसङ्ख्यक परिवार कृषि पेशामा आश्रित छन् । जम्मा जनसंख्याको ६८.९४ प्रतिशत हिस्सा कृषिमा आश्रित छ । आन्तरिक रुपमा गरिने यावत् कृषि क्रियाकलापले तामाकोशी गाउँपालिकाको आन्तरिक अर्थतन्त्रलाई टेवा पुऱ्याएका छन् । गाउँपालिकाको धेरै भू भाग वन क्षेत्रले ओघटेको छ । जम्मा क्षेत्रफल ८२.१६ व. कि. मध्ये वन क्षेत्रले ४२ दशमलव १२ वर्ग कि.मी. अर्थात् ५१ दशमलव २७ प्रतिशत ओघटेको छ ।

भूमिको दोस्रो ठूलो हिस्सा कृषिमा प्रयोग भएको छ । कृषि क्षेत्रले ३७.८४ ब. कि. मि. ओघटेको छ र यो कूल क्षेत्रफलको ४६ प्रतिशत हो । कुल क्षेत्रफलको ३७.८४ वर्ग कि.मि. खेती योग्य जमीन मध्ये ९५७.६० हेक्टर जमिन अर्थात खेतीयोग्य जमिनको जम्मा १९.३३ प्रतिशतमा मात्र दिगो

सिचाई सुविधा छ यस अवस्थामा पनि आन्तरिक अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको हिस्सा अन्य क्षेत्रको तुलनामा बढी छ ।

गाउँपालिकाको श्रमशक्तिको ठूलो हिस्सा कृषि पेशामा आवद्ध छ । भण्डारण, मल, बिउ, प्रविधि तथा सिँचाइ अभावमा कृषि क्षेत्रको व्यवसायिक विकास हुन सकेको छैन । खेती योग्य कृषि क्षेत्रको हुने तर पर्याप्त तथा प्रभावकारी पूर्वाधार अभावमा कृषि क्षेत्रको पूर्ण प्राकृतिक क्षमतालाइ प्रयोगमा ल्याउने संयन्त्र अभावका कारण कृषि क्षेत्रबाट स्थानीय अर्थतन्त्रमा हुने योगदान अपेक्षाकृत न्युन छ ।

चित्र नं.२.७.१.१ खेतीयोग्य जमिन

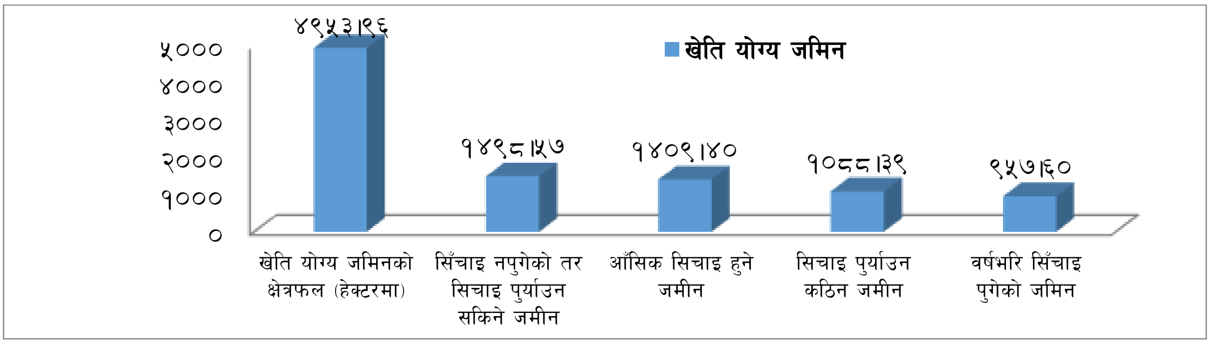

स्रोत : स्थलगत कार्य बैशाख, २०७८

गाउँपालिकाको १०८८.३९ हेक्टर खेतीयोग्य जमीनमा सिंचाइ पुऱ्याउन कठिन छ । आशिंक रुपमा १४०९.४० हेक्टर जमिनमा सिंचाई पुगेको छ भने १४९८.५७ हेक्टर जमिनमा सिंचाई पुचाउन सकिने तर अहिलेसम्म सिंचाई नपुगेको अवस्था छ ।

गाउँपालिका भित्रको कुल खाद्य उत्पादन २६४१८.२७ मेट्रिक टन देखिएको छ भने फलफुल तथा तरकारी उत्पादन ६२६८.७६ मेट्रिक टन रहेको छ । सबै प्रकारको जमीनमा सबैखाले बोलीका आधारमा औषत खेतीयोग्य जमीनको उत्पादकत्व भने ०.२३ मेट्रिक टन प्रति रोपनी रहेको छ ।

चित्र नं.२.७.१.२ कृषि उत्पादनको अवस्था

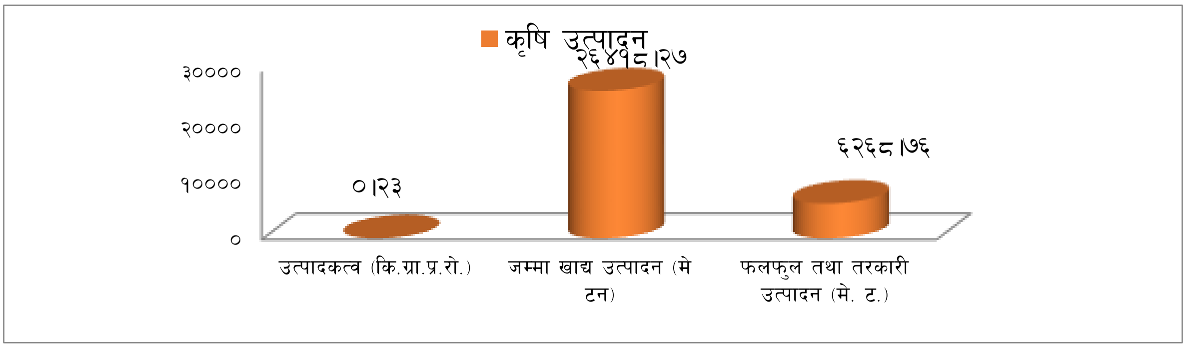

स्रोत : स्थलगत कार्य, वैशाख २०७६

गाउँपालिकामा सिंचाइको वा अन्य कारणले खेती नगरिएको जमिनको हिस्सा पनि उल्लेख्य भएकाले कृषि उपजको उत्पादन बढाउन, सिंचाईको पर्याप्तता तथा विभिन्न कृषक तालिमको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ। त्यसका लागि गाउँपालिकाले प्रभावकारी योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने हुन्छ । नगदेवाली, फलफूल आदि प्रशस्तै उत्पादन हुने भएकोले कृषकलाई कृषिमा प्रेरित गरी, उन्नत जातको बीउ बीजन तथा निर्यातका लागि सहजीकरण गरी कृषक सँग सँगै गाउँपालिकाको पनि आन्तरिक आम्दानी बढाउन सकिन्छ।

२.७.२ पशुजन्य उत्पादन

गाउँपालिका भरीमा व्यवस्थित पशुपालन गर्ने परिवार ३९० रहेका छन्। व्यवस्थित पशुपालन गर्ने परिवारको संख्या यति हुनुले तामाकोशीमा पशुपालन रुचाइएको व्यवसायहो भन्न सकिन्छ। यो आँफैमा बलियो अवसर हो। पशुपालन व्यवसायलाई प्राविधिक तथा वित्तिय पहुँच र बजारको सुनिश्चितताका साथै पशुपालकहरुका लागि प्राविधिक र व्यवस्थापकीय तालिमको अवसर बढाउने हो भने पशुजन्य उत्पादनबाट स्थानीय समुदायले राम्रो राम्रो आम्दानि लिन सक्छ।

चित्र नं.२.७.२.१ स्थानिय पूँजी

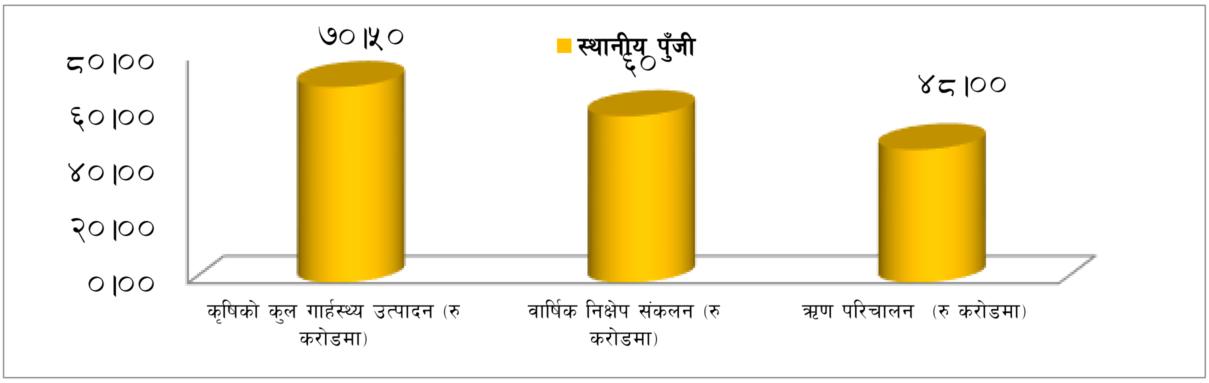

स्रोत :स्थलगत कार्य, वैशाख २०७८

पशु तथा पन्छी जन्य उत्पादनको स्थानीय बजार राम्रो छ। आ.व. २०७७/७८ मा तामाकोशी गाउँपालिकामा ३११६६.६७ कि. ग्रा.मासु, ३४४१६६ ओटा अण्डा, १०५७६६.६७ किलो लिटर दुध माछा ३३३३.३३ कि.ग्रा र १३.३३ किलो ग्राम मह उत्पादन भएको अनुमानित तथ्याङ्क छ । यसबाट गाउँपालिकाको पशुजन्य उत्पादन आन्तरिक अर्थतन्त्रको महत्तवपूर्ण हिसा बन्न सक्ने आधार देखिन्छ।

२.७.३ आर्थिक इकाइहरु

गाउँपालिका भित्र रहेका आर्थिक इकाइहरुको अवस्थाले पालिकाको आन्तिरक आयलाई प्रस्तुत गर्दछ। त्यसैले गाउँपालिकाको विकास तथा आन्तरिक आयमा वृद्धि गर्नका लाई गाउँपालिका भित्र रहेका साना, मझौला तथा ठुला व्यवसायहरुलाई व्यवसथित गरी कानुनी दायरामा ल्याएर पर्ने देखिन्छ।

चित्र नं. २.७.३.१ आर्थिक इकाईहरु

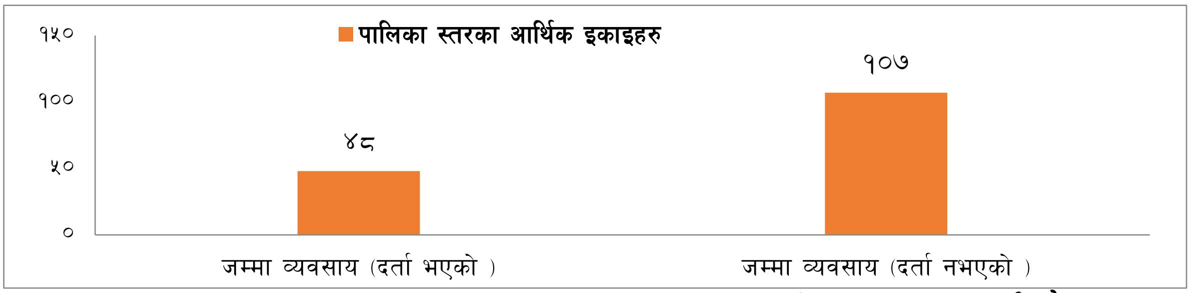

स्रोत :स्थलगत कार्य, वैशाख २०७८

गाउँपालिका भित्र रहेका साना, मझौला तथा ठुला व्यवसायहरुले गाउँपालिकालाई प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछन् । यस्तो प्रभाव औपचारिक तथा अनौपचारिक दुवै प्रकारको हुन सक्छ । जम्मा १५५ वटा यस्ता आर्थिक इकाइहरु भएको गाउँपालिकामा १०७ वटा आर्थिक इकाईहरु कानुनी दायरामा नभएका र बाँकी रहेका ४८ वटा आर्थिक इकाईहरु भने कानूनी दायरामा आएका छन् । गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको स्रोतको रुपमा रहेका आर्थिक इकाईहरु ठुलो संख्यामा कानुनी दायरामा न आउनाले गाउँपालिकाको आन्तरिक आयमा यसले प्रभाव पारेको छ ।

२.७.४ स्थानीय पूँजी

तामाकोशी गाउँपालिकाको भौगोलीक बनावटका आफ्नै विशेषता छन् । जमीनको उचाइ, मोहडा, माटोको बनावट आदिमा भएको विविधताले कृषि विविधीकरण र व्यवसायीकरणमा महत्तवपूर्ण भूमिका खेलेको छ । कृषिकहरु जागरुक भएका कारण पर्याप्त कृषि पूर्वाधार नपुग्दै पनि स्थानीय जीवन वृत्ति र अर्थतन्त्रमा कृषिको योगदान धेरै छ ।

गाउँपालिकामा उपलब्ध कृषि प्रयोजनका प्राकृतिक स्रोत तथा साधनहरुको उच्चतम प्रयोग गरिएको खण्डमा सिंगो गाउँपालिकाकै आर्थिक अवस्था मजबुत वनाउन सम्भव छ । कुल जनसंख्याको **६८.९४** प्रतिशत जनसंख्या कृषिमा आश्रित छ । कृषि क्षेत्रमा आश्रित मानव संसाधनको क्षमता विकासमा पालिकाको पहल हुने र सक्रिय कृषकहरुका लागि थप सहयोग दिने हो भने कृषि क्षेत्र आर्थिक विकासको सशक्त माध्यम बन्न सक्छ ।

चित्र नं.२.७.४.१ मानव साधन

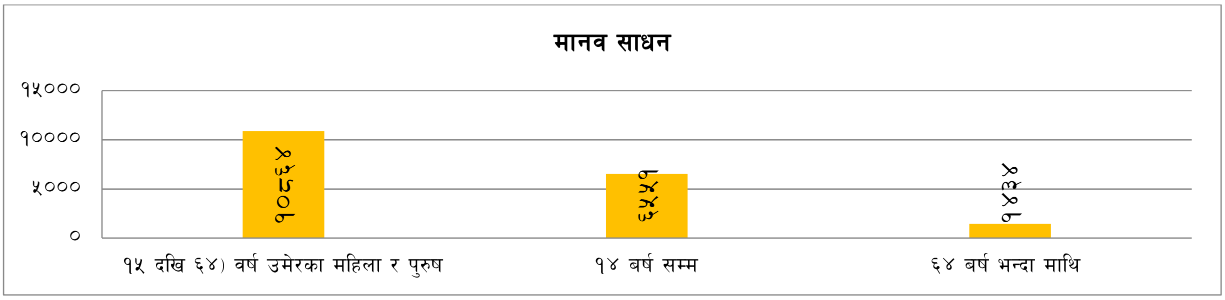

स्रोत : स्थलगत कार्य, बैशाख, २०७८

यसो गर्न सकिएको खण्डमा कृषि कार्यबाट हुने प्रतिफलले कृषिमा आधारित साना व्यवसाय सञ्चान गर्ने आधार तयार गर्न पनि सहयोग पुग्छ । अहिले श्रमउमेरको (१५ देखि ६४ वर्ष) जनंख्या

१०८६४ छ । कृषि क्षेत्रलाई अलिकति व्यवस्थित गर्न सक्ने हो भने कृषिमा आबद्ध मानव साधनलाई समुदाय स्तरमा नै पूर्णकालीन रोजगार बनाइन सकिन्छ । कृषी विविधीकरण सँगै कृषी तथा स्थानीय स्रोतमा आधारित उद्यम व्यवसाय सञ्चालन गर्न सकिने र यसबाट कृषि उपजका भिन्न भिन्न मूल्य श्रृंखलामा अवद्ध भएर स्थानीय बासीले थप आम्दानी गर्न सक्ने वातावरण वन्छ ।

स्थानीय पूँजी अन्तर्गत आ.व. २०७७/७८ मा जम्मा निक्षेप सङ्कलन रु ६० करोड र ऋण परिचालन रु ४८ करोड भएको देखिन्छ भने रु ७०.५० करोड बराबरको कृषिको कुल गार्हस्थ उत्पादन रहेको छ । कृषिको कुल गार्हस्थ उत्पादन तुलनात्मक रुपमा कम देखिए पनि कृषि तथा पशुपालन सम्बन्धी कार्य योजना तर्जुमा समयमा गर्न सके गाउँपालिकाको आन्तरिक आम्दानी पनि बढ्ने देखिन्छ ।

२.८ सेवा तथा नियमनकारी संस्था

गाउँपालिका भित्रका विकासका योजनालाई मूर्त रुप दिन देखि लिएर गाउँपालिकाको सामाजिक, आर्थिक, शैक्षिक, पूर्वाधार आदि क्षेत्रको विकासका लागि गाउँपालिका भित्र रहेका स्रोत साधनहरु र त्यस्ता स्रोत साधनहरुको परिचालन संयन्त्र प्रभावकारी तथा जवाफदेहि बन्नु जरुरी हुन्छ । यहि प्रयोजनका लागि पालिकामा सामाजिक, आर्थिक तथा प्रशासनिक सेवाका लागि पालिका स्तरीय संस्था तथा संयन्त्रहरु कियाशील छन् ।

तालिका नं. २.८.१ संस्था तथा समुह

संस्था तथा समूह	
सूचक	इकाइ (संख्या)
धार्मिक, ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय स्थल	१९
स्वास्थ्य संस्था	५
गाउँपालिकामा रहेको उद्योगको वर्गीकरण र संख्या	५३३
वित्तीय संस्था र समूह	१६६
प्राविधिक जनशक्तिको संख्या	१०२९
सिंचाइ आयोजना	३२
गाउँपालिका र वडा संयन्त्र	८
शौक्षिक संस्था	४०

हाल पालिकामा स्वास्थ सेवा प्रवाहका लागि गाउँपालिका केन्द्र सहित ५ वटा स्वास्थ इकाइहरुले सेवा दिँदै आएका छन् । आधारभूत देखि माध्यमिक विद्यालयको संख्या ४० वटा छन् । तामाकाशी गाउँपालिका बहुजातीय परिवारको संयुक्त बसोबास भएकाले फरक फरक संस्कार, संस्कृति, इतिहाससँग सम्बन्धित संघ संस्था तथा स्थलहरु छन् ।

आर्थिक रुपमा सकिय साना ठुला गरि ५३३ वटा आर्थिक इकाइहरु छन् । आर्थिक क्रियाकलाप सँग सम्बन्धित वित्तिय संस्थाहरुको संख्या भने १६६ रहेको छ । समयको माग सँगै प्रविधिमा पनि उत्तिकै विकासभईरहेको अवस्था छ भने विकसीत भइ रहेको प्राविधिको उचित प्रयोग गर्नका लागि गाउँपालिका भित्र १०२९ जना फरक फरक क्षेत्रका प्रविधीक जनशक्ति छन् । सरकारी सेवाका लागि पालिका स्तरका क्षेत्र तथा विषयगत शाखा सहित ७ वटा वडा संयन्त्रहरु छन् ।

परिच्छेद तीन प्रथम पञ्चवर्षिय योजना

(आ.व. २०७८।७९ – २०८२।८३)

३.१ भूमिका

नेपालको संविधानले समाजवाद उन्मुख अर्थव्यवस्था निर्माणका लागि सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको समन्वयात्मक योगदानबाट दिगो र फराकिलो आर्थिक वृद्धि हासिल गर्दै सामाजिक न्यायमा आधारित समातामूलक समाज निर्माणका लागि मार्ग प्रशस्त गरेको छ । राज्यको अधिकार र कार्य क्षेत्रलाई संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहमा विभाजन गरिएको छ । जस्ले प्रत्येक तहको एकल र साझा अधिकारको बाँडफाँड मार्फत आर्थिक सामाजिक विकासमा स्थानीय जनताको प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष संलग्नतालाई सुनिश्चितता गरेको छ । स्थानीय योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा नागरिकको संलग्नता बढाउन सकियो भने लाभग्राहीको अपनत्व सुनिश्चित गर्न सकिन्छ ।

गाउँपालिकाले निर्माण गरेका सामाजिक आर्थिक विकासका कार्यहरुलाई सफल कार्यान्वयन गर्नको लागि वित्तीय क्षेत्रको उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । वित्तीय क्षेत्रको प्रभावकारी परिचालनद्वारा गाउँपालिकाको दीर्घकालीन, मध्यमकालीन र अल्पकालीन लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त गर्न सम्भव हुन्छ । आँफ्नो पालिकाका विशिष्ट उद्देश्य सहित संघको पन्ध्राँपञ्चवर्षीय योजना र वाग्मती प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाले निर्दिष्ट गरेका प्राथमिकता, लक्ष्य तथा उद्देश्यसँग परिपुरक हुने गरी वित्तीय व्यवस्था सहितको योजना प्राथमिकता र कार्यान्वयन संयन्त्र बन्न सक्नु एकातिर तीन शिकारको अवसर जुटाउन सकिन्छ ।

स्थानीय पालिकासँग आफ्नै स्थानीय अवसरहरु र स्रोत साधनहरु हुन्छन्, मौलिक स्रोत परिचालन संयन्त्रहरु पनि हुन्छन् त्यस माथि स्थानीय विकासका यावत क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न संघ र प्रदेश बाट प्राप्त हुने वित्तीय अनुदान, राजश्व बाँडफाँड तथा अन्य वाह्य स्रोतबाट प्राप्त हुने वित्तीय अवसर झनै महत्तवपूर्ण छ । तामाकोशी गाउँपालिका, दोलखाले आन्तरिक र बाह्य अवसरहरुको अधिकतम उपभोग गर्दै पालिकाको आर्थिक, सामाजिक विकास, पूर्वाधार, स्रोत परिचालनका यावत चरणहरुमा सुशासन कायम गर्दै अपेक्षित लक्ष्य, उद्देश्य, र प्रतिफल सहित समृद्ध पालिकामा रुपान्तरित हुन यो पहिलो पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०७८/७९–२०८२/८३) तयार गरेको हो ।

३.२ दीर्घकालीन सोच

समृद्ध नेपालः सुखी नेपालीको राष्ट्रिय सोच र वाग्मती प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षिय आवधिक योजनाको सुसंस्कृत र सुखी जनताः समाजवाद उन्मुख समृद्ध प्रदेशको दुरगामी सोचलाई आत्मसात गर्दै तामाकोशी गाउँपालिकाको समग्र विकासका लागि मार्ग प्रशस्त गर्ने एवं तामाकोशी वासीको सर्वोपरि हितको प्रवर्द्धन गर्नको उद्देश्यका साथ **समन्यायिक र विकसित समाजः समातामूलक र समृद्ध गाउँपालीका**को दीर्घकालीन सोच रहेको छ ।

३.३ समष्टिगत लक्ष्य

दिगो विकासको अवधारणालाई आत्मसात गर्दै जल, जमिन र खनिज जस्ता प्राकृतिक स्रोतको समुचित उपयोग गदै समतामा आधारित सभ्य र समन्यायिक समाज निर्माणका लागि स्थानीय पूँजी र प्रविधिको उच्चतम प्रयोगद्धारा गाउँपालिकाबासीहरुको आर्थिक सामाजिक विकास मार्फत समृद्ध गाउँपालिका निमार्ण गर्ने ।

३.४ समष्टिगत उद्देश्य

(क) आर्थिक क्षेत्र

ज्ञानमा आधारित ग्रामीण अर्थतन्त्रको विकासको लागि प्राकृतिक स्रोतको दिगो व्यवस्थापन मार्फत कृषि, पशु, पर्यटन उत्पादन वृद्धि गर्दै स्थानीय रोजगारीका अवसरहरु वृद्धी गर्ने साथै सामाजिक न्याय प्रवर्द्धन हुने गरी उद्यमशीलताको विकास गर्ने ।

(ख) सामाजिक क्षेत्र

स्वास्थ्य र शिक्षालाई सर्वसुलभ र निशुल्क बनाउँदै सम्पूर्ण वर्ग समुदायको समन्यायिक विकासका लागि लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका आधारमा स्थानीय भाषा, धर्म, कला तथा साहित्यको प्रवर्द्धन गर्दै समृद्ध समाज निर्माण गर्ने ।

(ग) पूर्वाधार विकास

दिगो विकास लक्ष्यसँग परिपूरक हुने गरी सार्वजनिक निर्माण (प्रशासनिक भवन, विद्यालय भवन, सामाजिक भवन, मठ मन्दिर, गुम्वा, गिर्जाघर, उद्यान, संग्रालय, पुल पुलेसा आदि) सडक, सञ्चार, उर्जा, सिंचाई, स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइ, सूचना प्रविधि जस्ता आधारभूत पूर्वाधार स्मार्ट गाउँपालिका (आधुनिक र प्रविधि मैत्री) को अवधारणा अनुरुप विकास गर्ने ।

(घ) सुशासन तथा संस्थागत विकास

सार्वजनिक प्रशासन तथा सेवा प्रवाहलाई प्रविधी मार्फत नागरिकमैत्री बनाई स्थानीय सरकारलाई नतिजामुखी र प्रभावकारी बनाउन तथा जवाफदेही नेतृत्व विकासका लागि निजी क्षेत्र, गैरसरकारी क्षेत्र र नागरिक समाजसँग सहकार्य र समन्वय मार्फत पारदर्शिता र सुशासन अभिवृद्धि गर्ने ।

३.६ समष्टिगत रणनीति

३.६.१ कृषि तथा मासुजन्य उत्पादनमा स्थानीयस्तरमा आत्मनिर्भर हुन आधुनिकीकरण र व्यावसायिकीकरण गर्ने ।

३.६.२ खनिज सम्पदाको दिगो उपयोग मार्फत रोजगारी सिर्जना गर्ने ।

३.६.३ स्थानीय सीप, प्रविधि र पूँजीको उच्चतम उपयोग एवं संरक्षण गर्दै स्थानीय रोजगारी सिर्जना गर्दै स्वरोजगार प्रवर्द्धन गर्ने ।

३.६.४ नि:शुल्क र सर्वसुलभ शिक्षा र स्वास्थ्य सुविधा सुनिश्चित गर्दै समन्यायमा आधारित समतामूलक समाज निमार्ण गर्ने ।

३.६.५ लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण अभिवृद्धि गर्दै स्थानीय भाषा, धर्म, कला तथा साहित्यको संरक्षण र प्रवर्द्धन र विकास गर्ने ।

३.६.६ आधुनिक सडक सञ्जाल मार्फत स्थानीय उत्पादनको बजारीकरण गर्ने ।

३.६.७ व्यवस्थित आवासको हकलाई आत्मसात गर्दै विपद जोखिम न्यूनिकरण हुने गरी सुरक्षित बसोबासको प्रवन्ध गर्ने ।

३.६.८ सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको समन्वयात्मक सहकार्य मार्फत सामुहिक खेती एवं उत्पादनमूलक क्षेत्रमा उद्योग र व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्ने ।

३.६.९ प्रविधिमैत्री सार्वजनिक प्रशासन मार्फत भ्रष्ट्राचार विरुद्ध शुन्य सहनशिलता अवलम्बन गदै पारदर्शि, नमुनायोग्य र परिणाममुखी शासन व्यवस्था सञ्चालन गर्ने ।

३.६.१० स्थानीयस्तरमा योजना छनौट देखि कार्यान्वयन तहसम्म नागरिक समाजसँग सहकार्य र समन्वय गर्ने ।

३.७ समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष

१ भाषा तथा कला संस्कृतिको उत्थान र विकास					
	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
१	परम्परागत तथा सांस्कृतिक गुठी संरक्षण	संख्या	१२	१२	१२
२	भाषा साहित्य कला र संकृतिको संरक्षण क्रियाशिल संघ संस्था	संख्या	२	५	७
३	भाषा साहित्य कला संकृतिसंग सम्बन्धित संग्रहालय	संख्या	३	८	१२
४	धार्मिक र ऐतिहासिक स्थलमा पूर्वाधार निर्माण	संख्या	१५	३०	४०
५	भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिसँग सम्बन्धित प्रतियोगिता, मेला, पर्व र महोत्सवहरु	संख्या	३	६	८
६	धार्मिक र ऐतिहासिक स्थलमा पूर्वाधार निर्माण	संख्या	१५	३०	४०
७	धार्मिक संस्थाहरुको संघठनात्मक प्रवर्द्धन	संख्या	४	५	६

२	सुरक्षित आवास शान्ति सुरक्षा र सुशासन				
	सूचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
१	बाढीबाट जोखिममा भएका बस्तीको संरक्षण	संख्या	१	५	६
२	सुरक्षित आवासमा पहुँच	प्रतिशत	०।९५	७०	१००
३	नक्सा पास गरी निर्माण भएका घर	प्रतिशत	३।३१	३०	५०
४	प्रहरी भवन तथा चौकी निर्माण	संख्या	१	४	६
५	सामुदायिक भण्डारण केन्द्रको स्थापना	संख्या	८	९	१०
६	अनाथ बालबालिका पुनर्स्थापना केन्द्र	संख्या	०	३	५

३	स्वास्थ्य, सन्तुलित पर्यावरण र सामाजिक संरक्षण				
	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
१	४५ मिनेटको दुरीमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच	प्रतिशत	९०	९६	१००
२	अपेक्षित आयु	प्रति हजारमा	७२	७३।५	७५
३	५ वर्ष मुनिको वाल मृत्यु दर	प्रति हजार जिवित जन्ममा	९	७	५
४	कम तौल भएका बालबालिका	प्रतिशत	१४।७०	६	०
५	खोप । भिटामिन ए आदिको सेवा लिएका बालबालिका	प्रतिशत	९५।५०	९८	१००
६	जेष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य परीक्षण	प्रतिशत	९०	९६	१००
७	आयुर्वेदिक लगायत परम्परागत औषधालय	संख्या	१	५	७

४	लोकतन्त्र सामाजिक एकता र सम्मान				
	शूचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
१	कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरुको आचार संहिता कार्यान्वयन	संख्या	८०	८४	८६
२	स्थानीय तहका न्यायिक समितिका पदाधिकारीहरुलाई तालिक	संख्या	१०।००	१३	१५
३	नीति निर्णायक तहमा महिलाको पहुँच	प्रतिशत	३३।००	४१	५०
४	अपांगता भएका व्यक्तिहरुको सामाजिक तथा आर्थिक कृयाकलापमा सकृय सहभागिता दर	प्रतिशत	६३।८६	६९	७५
५	वन व्यवस्थापन तालिम प्राप्त सा.व.उ.स	संख्या	०	१	२
६	सा.व.उ.स.(कार्यसमिति) मा महिला तथा दलित सहभागिता	प्रतिशत	१६।४७	२५।५०	३१।५०
७	स्थानीय तहमा गरिब तथा असहायलाई कानुनी सहायता अभियान	संख्या	६।००	१३	१५

५	दिगो, सन्तुलीत र सर्वसुलव पुर्वाधार				
	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
१	पक्की पूल निर्माण	संख्या	५	२०	३०
२	१ घण्टाको दुरीमा यातायात पहुँच भएका जनसंख्या	प्रतिशत	९८।००	९९।२	१००।०
४	औद्योगिक क्षेत्र तथा करिडोर स्थापना	संख्या	२	५	७
५	बिद्युतको पहुँच पुगेको	प्रतिशत	९५	९८	१००
६	सिंचाई कुलोको लम्वाई	कि.मी.	४०	९३	१२८
७	सडक सुधार	संख्या	१४	१७	१९
८	वनले ढाकेको क्षेत्रफल	प्रतिशत	३७।८१	३८।१२	३८।५८
९	जैबिक विविधता	संख्या प्रतिवर्ग कि.मि.	९।७६	९।९८	१।२
१०	खानी उत्खनन्	संख्या	२	२	२

६	दिगो स्रोतको पहिचान, मानव पुँजी निर्माण र प्रयोग				
	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ. व. २०८०/८१	आ. व.२०८२/८३
१	१५ दखि ४९) वर्ष उमेरका महिला र पुरुष	जना	१०८६४	१२०००	१२५००
२	वित्तीय कारोवार गर्ने संस्थाहरु (वैंक, सहकारी, बचत समुह र अन्य)	संख्या	१६६	१८०	२००
३	कुल साक्षरता दर	प्रतिशत	९६।९८	९९	१००
४	वार्षिक निक्षेप संकलन	करोडमा	३२	४०	५०
५	व्यवसाय	संख्या	१५५	१८०	२००
६	प्राविधिक जनशक्ति	संख्या	१०२९	२०००	३०००
७	उद्योग (लघु र मध्यम)	संख्या	१०	१५	२०
८	स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरु	प्रतिशत	५।१०	७	८
९	शिक्षक शिक्षिकाको क्षमता विकास तालिम	संख्या	३	८	१५
१०	होमस्टे, पर्यटन, होटल व्यवसायीहरुका लागि तालिम	संख्या	१	३	५
११	सहकारीमा आबद्ध कर्मचारी	संख्या	१९	२५	२९

७	उच्च तथा दिगो उत्पादन र उत्पादकत्व				
	सूचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
१	सरकारी तथा निजी स्तरका नमुना कृषि तथा पशु फर्म	संख्या	२१।००	२७	३२
२	मुख्य खाद्यान्न बाली उत्पादन	मे.टन. प्रति वर्ष	२६६८२।१७	२९१५४।६७	३०९२९।१६

७	उच्च तथा दिगो उत्पादन र उत्पादकत्व				
	सूचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	आ.व. २०८०/८१	आ.व.२०८२/८३
३	मासु उत्पादन	कि.ग्रा. प्रति वर्ष	३११६६।६७	३४०५६।६६	३६१३०।७१
४	कृषिको कुल गार्हस्थ उत्पादन	रुपैंया करोडमा	७०।५०	७७	८१।६९
५	कृषि भूमिको उत्पादकत्व	मे.ट. प्रति रोपनी	०।४८	०।५०	०।५२
६	प्राङ्गारिक बालीको अनुपात	प्रतिशत	१०।३१	१०।४७	१०।५७
७	कृषि उत्पादनको आयात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	३८२२९	३६३३८।१	३४१९०।५४
८	कृषि उत्पादनको निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	५७००	६२२८।५४	६६०७।८६
९	स्थानीय उत्पादनको ब्राण्डिङ	संख्या	३।००	६	८
१०	उच्च मूल्यका जडीबुटी र गैरकाष्ठ वन पैदावारको उत्पादन	मे. टन	४।३३	५।७६	७।०
११	प्रशोधित जडीबुटिको निर्यात परिमाण	के.जि.	१३३।३३	१६०।००	१८०।०

३.८ गाउँपालिकाको समष्टिगत वित्तीय स्थिति

कृषि, पशुपालन, व्यापार व्यावसाय, विद्यार्थी, नोकरुरी वा सेवा क्षेत्रमा आबद्ध मानिसहरुको सामुहिक बसोबासले समुदायको आधार तयार गर्छ । समुदायको बृहत समूहले स्थानीय पालिका र त्यसैगरी क्षेत्र अथवा देशको आकार लिन्छ । मानवीय आवश्यकता निजी प्रयासबाट भन्दा सेवा दिएर वा सेवा लिएर मात्र संभव छ । यहि सेवा दिने वा सेवा लिने परिपाटीले सामाजिक आधार तयार गरेको छ । अहिलेका पालिका, जिल्ला, प्रदेश या सिङ्गो देश यिनै सामाजिक इकाइहरुको सङ्गठित पहिचान हो ।

वस्तु तथा सेवा उत्पादन गर्ने, वस्तु विनिमय गर्ने, सेवा उपभोग गर्ने, वस्तु तथा सेवाका परिपाटीको विकसित रुप नै अहिलेको वस्तु तथा सेवा बजार हो । यसले स्थानीय आर्थिक इकाइहरुको (व्यक्ति, समाज, स्रोत साधन, उद्योग व्यापार, आयात निर्यात आदि) खाका तयार गर्छ र समुदाय स्तरका निजी, सामुदायिक र सार्वजनिक निर्माण तथा सेवाका सबै क्रियालापहरुको वित्तीय सिमाङ्कन (निजी, सामुदायिक र सरकारी क्षेत्रको वित्तीय स्तर निर्धारण) गर्छ । आर्थिक तथा सामाजिक विकासका लागि चाहिने वित्तीय स्रोत जुटाउन सरकारले राज्यका विधि तथा कानूको सीमा भित्र रहेर यी नै आर्थिक इकाइहरुबाट राजस्व प्राप्त गर्छ ।

तसर्थ राजस्वको आकार तथा परिमाण आर्थिक इकाईहरुको वित्तिय आकारमा भर पर्ने विषय भएकाले प्राकृतिक स्रोत, आर्थिक स्तर र राजस्व परिमाणको बीचमा प्रत्यक्ष आनुपातिक सम्बन्ध रहन्छ । तामाकोशी गाउँपालिकाको आफ्नै आन्तरिक स्रोत छ, संघ र प्रदेश बाट प्राप्त हुने प्रकार गत अनुदानहरु छन्, निजी सार्वजनिक साझेदारीबाट हुने आयहरु छन् यस्ता स्रोतहरुबाट हुने वित्तीय आम्दानी पालिकाले स्थानीय विकासमा खर्चिंदै आएको छ ।

गाउँपालिकालाई समृद्ध बनाई गाउँपालिका भित्र बसोबास गर्ने नागरिकको जीवनस्तरमा आमूल परिवर्तन ल्याउनु, गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्नु, उपलब्ध स्रोत साधनहरुको व्यवस्थापन गर्नु, स्थानीय पर्यावरण, जैविक विविधताको संरक्षण गर्नु, संभावित प्रकोपबाट हुने क्षति न्यूनीकरण गरि नागरिकहरुको भय रहित वातावरणमा बाँच्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्नु जस्ता कार्यमा आवश्यक पर्ने वित्तिय व्यवस्था गर्न पालिकाले वित्तीय अनुमान र प्रक्षेपण गर्नु सफल योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक छ । यस परिप्रेक्षमा तामाकोशी गाउँपालिकाले आन्तरिक राजश्व, राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम, वित्तीय समानीकरण अनुदान, सर्शत अनुदान तथा विशेष कार्यक्रमका लागि संघीय र प्रदेश सरकार तथा अन्य निकायबाट प्राप्त हुने विभिन्न अनुदान तथा सहयोग बाट आर्थिक स्रोत एकिकृत गरि विकास तथा सेवा प्रवाहका कार्यमा खर्च गरिरहेको छ ।

स्थानीय विकासको पूँजीगत खर्च बढाउन एकातर्फ आन्तरिक राजश्व र समग्र स्रोतको दायरा बढाउनु पर्ने बाध्यता छ भने अर्को तर्फ गाउँपालिकाको खर्च गर्ने क्षमता समेत वढाउनुपर्ने आवश्यकता छ । आवधिक योजना बनाउँदा गाउँपालिकाले अनुदान, सहयोग, साझेदारी, लागत सहभागिता तथा आन्तरिक आय क्रमशः विस्तार गर्दै जाने रणनीति लिएकोले आगामी वर्षहरुमा बजेटरी खर्च र गैरवजेटरी खर्च समेतबाट क्रमशः क्षमता बढाउदै लानु आश्यक छ ।

३.९ गाउँपालिकाको आन्तरिक आय

संघ र प्रदेशबाट फरक फरक शीर्षकमा गाउँपालिकामा जाने बजेटको २५ प्रतिशत हिस्सा गाउँपालिकाले आन्तरिक स्रोतबाटै जुटाउनु पर्ने कानुनी प्रावधान छ तर यस गाउँपालिकाको आन्तरिक आम्दानी जम्मा आयको २२.५९ प्रतिशत मात्र आ. व. २०७७।७८ मा संकलन गरेको छ । यसले संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने स्रोतको बढोत्तरी गर्न गाउँपालिकाले आन्तरिक आम्दानीमा सुधार गर्नु अनिवार्य हुने देखाउँछ । हाल गाउँपालिकाले फरक फरक शीर्षकमा (तालिका नं. ३.९.१) अनुदान तथा आय प्राप्त गर्दै आएको छ ।

तालिका नं. ३.९.१ गाउँपालिकाका मुख्य आय शीर्षकहरु

१	नेपाल सरकार समानीकरण अनुदान
२	नेपाल सरकार सशर्त अनुदान
३	नेपाल सरकार समपूरक अनुदान
४	नेपाल सरकार विशेष अनुदान
५	संघीय राजस्व बाँडफाँड
६	प्रदेश सरकार समानीकरण अनुदान
७	प्रदेश सरकार सर्शत अनुदान
८	प्रदेश सरकार समूरक अनुदान
९	प्रदेश सरकार विशेष अनुदान
१०	प्रदेश सवारी साधन कर बाँडफाड
११	आन्तरिक श्रोत
१२	विविध (मौज्दात समेत)

स्रोत : लेखा शाखा, चैत्र २०७७

३.१० गाउँपालिकाको वित्तीय स्रोत र आय अनुमान

गाउँपालिकाको वित्तीय स्रोतको रुपमा संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय अनुदान, सशर्त अनुदान, राजस्व बाँडफाँड, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान हुन भने प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, राजस्व बाँडफाँड, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान हुन । त्यस्तै गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्व र स्थानीय सञ्चित कोष अन्तर्गत आयोजना विशेष प्राप्त हुने अन्य रकम पनि वित्तीय स्रोत हुन । माथि उल्लिखित वित्तिय स्रोतहरुबाट यस गाउँपालिकामा आ. व. २०७७।७८ मा प्राप्त हुने आय निम्न बमोजिम रहेको छ ।

तालिका नं. ३.१०.१ आ. व. २०७७।७८ को आय

	संघिय सरकारबाट (रु करोडमा)	प्रदेश सरकारबाट (रु करोडमा)
सर्शत अनुदान	रु २०.९४	रु २.७१
समानीकरण अनुदान	रु ११.९५	रु १
समपूरक अनुदान	रु	रु २.९७
विशेष अनुदान	रु १.७४	
राजस्व बाँडफाँड	रु १०.८४	रु १.४१

स्रोत : लेखा शाखा, चैत्र २०७७

संघिय सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने वाहेक आन्तरिक स्रोत बाट रु २ करोड आय र सञ्चित कोषबाट रु ९.९७ करोड र अन्य स्रोतबाट ३.६६ करोड आय भएको छ । गाउँपालिकाको समग्र वित्तीय स्रोतमा संघीय सरकार र प्रदेश सरकारको तर्फबाट जम्मा आयको लगभग ७८ प्रतिशत हिस्सा ओगटेको छ साथै लगभग २२ प्रतिशत संञ्चित कोष र आन्तरिक आयको हिस्सा देखिन्छ । आ. व. २०७७।७८ मा जम्मा रु. २ करोड मात्रै आन्तरिक आय भएको देखिन्छ । गाउँपालिकाको आन्तरिक आय पूर्ण क्षमतामा प्रयोग गर्न कर व्यवस्थापन र कर सचेतना बढाउनु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. ३.१०.२ शीषर्कगत आयको हिस्सा

समष्टिगत आय									
क. स	सुचकहरु	आय विवरण वास्तविक आय (रु लखमा)							
		आ.ब २०७४/७५ (रु)	प्रतिशत	आ.ब २०७५/७६ (रु)	प्रतिशत	आ.ब २०७६/७७ (रु)	प्रतिशत	आ.ब २०७७/७८ (रु)	प्रतिशत हिस्सा
१	नेपाल सरकारबाट प्राप्त	४८३।९१	९७।१८	२३७३।८१	७६।८९	३०९७।५६	५३।३५	३४६३।८०	५०।०६
२	प्रदेश सरकारबाट प्राप्त	०।००	०।००	४९।८३	१।६१	३४०।४४	५।८६	६६७।९१	९।६५
३	आन्तरिक आय	२।१७	०।४४	३९६।३१	१२।८४	९५१।३४	१६।३९	१५६३।२७	२२।५९
४	राजस्व बाँडफाँड	७।१०	१।४३	२४६।०४	७।९७	१४१६।२६	२४।३९	१२२४।६२	१७।७
५	विविध	४।७९	०।९६	२१।२८	०।६९	०।००	०	०।००	०
	जम्मा	४९७।९६	१००।००	३०८७।२६	१००।००	५८०५।६०	१००	६९१९।६०	१००

स्रोत : लेखा शाखा, चैत्र २०७७

आ. व. २०७४।७५ मा ०.४४ प्रतिशत मात्र आन्तरिक आयको हिस्सा देखिएकोमा आ.व. २०७५।७६ मा आन्तरिक आय बढेर १२.८४ प्रतिशत भएको छ । आ.व. २०७६।७७ मा १६.३९ प्रतिशतमा

पुगेको देखिन्छ । आधार वर्ष आ.व. २०७७।७८ मा आन्तरिक आयको हिस्सा २२.५९ प्रतिशत छ । पालिकाको समर्षटिगत आयका अन्य शीर्षकहरुमा पनि क्रमिक थप हुँदै आएको छ । तर शीर्षकगत आय वृद्धिको अनुपात स्थीर भने छैन ।

पालिकाको समर्षटिगत आयमा आ.व. २०७४।७५ मा भन्दा आ.व. २०७५।७६ मा अप्रत्यासित रुपमा ५१९.९८ प्रतिशत ले वृद्धि भएको देखिन्छ । त्यसमा पनि आन्तरिक आय १८१८६.३७ प्रतिशतले बढेको छ तर यही आय आ.व.२०७५।७६ र २०७६।७७ तुलना गर्दा आ.व. २०७६।७७ मा जम्मा आय ८८.०५ प्रतिशतले बढेको देखिन्छ जसमा आन्तरिक आय १४०.०५ प्रतिशत ले बढेको छ । त्यस्तै आ.ब. २०७६।७७ को आय र आ.व. २०७७।७८ को आय १९.१९ प्रतिशतले बढेको छ । गत आ.व. हरुका तथ्याङ्कले पालिकाको समष्टीगत आयको प्रतिशत घटेको देखिए पनि खुद आय उच्च दरमा बढ्दै गएको छ ।

तामाकोशी गाउँपालिकाको आगामी पाँचवर्षको आय प्रक्षेपण गर्दा माथि विष्लेशण गरिएका समष्टिगत अर्थतन्त्र, वित्तिय स्रोत, गाउँपालिकाको आन्तरिक आय केन्द्र र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने आय, साथै विविध आयको गत तीन आ.व. को आय विश्लेषण गरिएको र प्राप्त तथ्याङ्कमाथि बिषय विज्ञ, पालिका संयन्त्र तथा योजना मस्यौदा टोलीको राय सुझाव सहित निम्न मान्यताहरुका आधारमा आगामी पाँच आ.व. हरुमा हुने अनुमानित आय अनुमान गरिएको छ ।

<u>मान्यताहरु</u>

(क) राजश्व (आन्तरिक आय): प्रत्येक वर्ष (आधार वर्षबाट) १५ प्रतिशत थप हुने अनुमान गरिएको ।

(ख) केन्द्र र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदानः प्रत्येक वर्ष (आधार वर्षबाट) १० प्रतिशत थप हुने अनुमान गरिएको ।

तालिका नं. ३.१०.३ प्रक्षेपित आय

क्र. स	आय विवरण	आधार वर्ष	प्रक्षेपित आय				
		आ.ब २०७७/७८	आ.ब २०७८/७९	आ.ब २०७९/८०	आ.ब २०८०/८१	आ.ब २०८१/८२	आ.ब २०८२/८३
१	नेपाल सरकारबाट प्राप्त	३४६३७९८१०	३८१०१७७९१	४३८१७०४६०	४८१९८७५०६	५३०१८६२५६	५८३२०४८८२
२	प्रदेश सरकारबाट प्राप्त	६६७९१०००	७३४७०१००	८०८१७११०	८८८९८८२१	९७७८८७०३।1	१०७५६७५७३
३	आन्तरिक आय	१५६३२६८४४	१७९७७५८७०	२०६७४२२५१	२३७७५३५८९	२७३४१६६२७	३१४४२९१२१
४	राजस्व बाँडफाँड	१२२४६२३१०	१३४७०८५४१	१४८१७९३९५	१६२९९७३३५	१७९२९७०६८	१९७२२६७७५
	जम्मा	६९१९५९९६४	७६८९७२३०२	८७३९०९२१६	९७१६३७२५०	१०८०६८८६५४	१२०२४२८३५१

स्रोत : लेखा शाखा, जेष्ठ २०७८

आधार वर्ष २०७७/७८ मा अनुमान गरिएका विभिन्न शीर्षगत आयहरुमा औषतमा २०७८/७९ को लागि ११.१३ प्रतिशत वृद्धिदर कायम गरिएको छ भने आ. व. २०७९/८० मा औषत १३.६५ प्रतिशत को वृद्धिदर कायम गरिएको छ । त्यस्तै आ.व. २०८०/८१ मा औषत वृद्धिदर ११.१८ प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएको छ। आ. व. २०८१/८२ मा अघिल्लो आ.व. को तुलनामा औषत ११.२२ प्रतिशतले आय बढ्ने अनुमान गरिएको छ । यो आय आ. व. २०८२/८३ मा औषत ११.२७ प्रतिशतले बढेको छ । गाउँपालिकाले प्रदेश र संघीय सरकारबाट आउँने सबै प्रकारको कुल

अनुदानको २५ प्रतिशत रकम आन्तरिक स्रोतबाट जुटाउनु पर्ने कानूनी प्रावधान छ तर तामाकोशी गाउँपालिकाले अनुदानको २५ प्रतिशत आन्तरिक आम्दानी गर्न आन्तरिक स्रोतलाइ अझ सशक्त बनाउनु पर्ने देखिन्छ।

३.११ क्षेत्रगत योजना प्राथमिकिकरण र वजेट अनुमान

३.११.१ गत आर्थिक वर्षहरुको वित्तिय स्थिति

वित्तीय सुनिश्चितता योजना तयारीको अनिवार्य शर्त हुनु पर्छ अन्यथा योजना योजनामै सीमित रहन सक्छ। विकासशील देशहरुले वा कमजोर अर्थतन्त्र भएका सरकारहरुले प्रस्ताव गरेका योजना बाट अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्न नसक्नुको पछाडि वित्तीय सुनिश्चितता नहुनु मुख्य कारण बन्दै आएको छ। तर वस्तुपरक वित्तीय विश्लेषण हुनु र प्रभावकारी वित्तीय अनुसासन कायम गर्न सक्ने हो भने योजना कार्यान्वयनबाट गुणात्मक उपलब्धि प्राप्त गर्न सक्ने उदाहारणहरु पनि प्रसस्त छन्।

आगामी वर्षहरुमा कुन शीर्षकमा कति अनुदान वा राजस्व प्राप्त हुन सक्छ भन्ने आधार विगतका वर्षहरुमा भएको खुद आयले दिन सक्छ र गत आ.व.हरुमा भएको आयलाई आधार मानेर आगामी वर्षहरुमा हुने आयको पूर्वअनुमान गर्ने चलन सर्वमान्य छ। तामाकोशी गाउँपालिकाको पाँचवर्षे आवधिक योजना (आ.व. २०७८/७९–२०८२/८३) तयार गर्दा योजना पहिचान तथा योजना प्राथमिकिकरण सँगै योजना कार्यन्वयनका लागि आवश्यक पर्ने बजेट र त्यसको वित्तीय स्रोत पनि पहिचान गरिएको थियो र आगामी बजेट प्रक्षेपण गर्दा विगतको वित्तिय स्थितिलाई आधार मानिएको छ, (तालिका नं. ३.११.१)। तामाकोशी गाउँपालिकाको गत आ.व. को वित्तीय विश्लेषण गर्दा आगामी कार्यक्रम र बजेटको ढाँचाका आधारमा गरिएको छ।

तालिका नं. ३.११.१ गत आ.व. हरुको खुद आय र क्षेत्रगत खर्च विवरण

गत आ.व. को खुद आय र क्षेत्रगत खर्च (रु. मा)				
	आ.व.२०७४/७५	आ.व.२०७५/७६	आ.व.२०७६/७७	आ.व.२०७७/७८
आर्थिक क्षेत्र	**९३५,१०३।२२**	**१,००९,४२४।७५**	**८,९९२,७६७।१७**	**१५,०७४,९७९।२९**
कृषि पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास	५०७,७६१।०५	५४८,११७।६४	४,८८३,०७२।५७	८,४४१,९८८।४०
भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण	९३,५१०।३२	१००,९४२।४८	८९९,२७६।७२	१,५०७,४९७।९३
श्रम तथा रोजगारी	६५,४५७।२३	७०,६५९।७३	६२९,४९३।७०	१,०५५,२४८।५५
बैङ्क तथा वित्तीय संस्था	५६,१०६।१९	६०,५६५।४९	५३९,५६६।०३	९०४,४९८।७६
पर्यटन - ग्रामिण तथा स्थानीय पर्यटन	९३,५१०।३२	१००,९४२।४८	८९९,२७६।७२	१,५०७,४९७।९३
उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्था	१०२,८६१।३५	१११,०३६।७२	९८९,२०४।३९	१,६५८,२४७।७२
सामाजिक क्षेत्र	**७,८१३,७४२।०९**	**८,४३४,७७४।३६**	**७५,१४३,७५०।८३**	**१२५,९६६,८४२।६६**
शिक्षा	५,०७८,९३२।३६	५,४८२,६०३।३४	४८,८४३,४३८।०४	८१,८७८,४४७।७३
स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा	१,३२८,३३६।१५	१,४३३,९११।६४	१२,७७४,४३७।६४	२१,४१४,३६३।२५
युवा तथा खेलकुद	२३४,४१२।२६	२५३,०४३।२३	२,२५४,३१२।५२	३,७७९,००५।२८
अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता	२३४,४१२।२६	२५३,०४३।२३	२,२५४,३१२।५२	३,७७९,००५।२८
खानेपानी तथा सरसफाई	२३४,४१२।२६	२५३,०४३।२३	२,२५४,३१२।५२	३,७७९,००५।२८
लङ्गैगिक तथा सामाजिक समावेशिता	१५६,२७४।८४	१६८,६९५।४९	१,५०२,८७५।०२	२,५१९,३३६।८५
लक्षित वर्ग उत्थान - महिला बालबालीका तथा जेष्ठनागरिक	३९०,६८७।१०	४२१,७३८।७२	३,७५७,१८७।५४	६,२९८,३४२।१३
भाषा, संस्कृति, कला साहित्य	१५६,२७४।८४	१६८,६९५।४९	१,५०२,८७५।०२	२,५१९,३३६।८५
भौतिक पूर्वाधार	**४,८५६,६६१।७५**	**५,२४२,६६६।७७**	**४६,७०५,८९०।२४**	**७८,२९५,१८०।४०**
आवास तथा बस्ती बिकास	५३४,२३२।७९	५७६,६९३।३४	५,१३७,६४७।९३	८,६१२,४६९।८४
सडक तथा यातायात	२,४२८,३३०।८७	२,६२१,३३३।३९	२३,३५२,९४५।१२	३९,१४७,५९०।२०

गत आ.व. को खुद आय र क्षेत्रगत खर्च (रु. मा)				
	आ.व.२०७४/७५	आ.व.२०७५/७६	आ.व.२०७६/७७	आ.व.२०७७/७८
सिंचाइ	७२८,४९९.२६	७८६,४००.०२	७,००५,८८३.५४	११,७४४,२७७.०६
विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा	४३७,०९९.५६	४७१,८४०.०१	४,२०३,५३०.१२	७,०४६,५६६.२४
सञ्चार तथा सूचना प्रणाली	४८,५६६.६२	५२,४२६.६७	४६७,०५८.९०	७८२,९५१.८०
ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधार	३८८,५३२.९४	४१९,४१३.३४	३,७३६,४७१.२२	६,२६३,६१४.४३
सार्वजनिक निर्माण	२९१,३९९.७०	३१४,५६०.०१	२,८०२,३५३.४१	४,६९७,७१०.८२
वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन	**१,२४५,१७२.३५**	**१,३४४,१३८.०२**	**११,९७४,६६२.०५**	**२०,०७३,६६३.५२**
वन विकास तथा व्यवस्थापन	२४९,०३४.४७	२६८,८२७.६०	२,३९४,९३२.४१	४,०१४,७३२.७०
जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण	१८६,७७५.८५	२०१,६२०.७०	१,७९६,१९९.३१	३,०११,०४९.५३
वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रण	१२४,५१७.२४	१३४,४१३.८०	१,१९७,४६६.२०	२,००७,३६६.३५
जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरण	१२४,५१७.२४	१३४,४१३.८०	१,१९७,४६६.२०	२,००७,३६६.३५
पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण	३११,२९३.०९	३३६,०३४.५०	२,९९३,६६५.५१	५,०१८,४१५.८८
विपद सचेतना, उद्धार तथा पुर्नस्थापना	२४९,०३४.४७	२६८,८२७.६०	२,३९४,९३२.४१	४,०१४,७३२.७०
लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा	**१,१४२,३५९.९५**	**१,२३३,१५४.१५**	**१०,९८५,९२८.४८**	**१८,४१६,२०५.०७**
सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकास	२२८,४७१.९९	२४६,६३०.८३	२,१९७,१८५.७०	३,६८३,२४१.०१
नीति तथा कानुन तर्जुमा	११४,२३६.००	१२३,३१५.४१	१,०९८,५९२.८५	१,८४१,६२०.५१
योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता	१७१,३५३.९९	१८४,९७३.१२	१,६४७,८८९.२७	२,७६२,४३०.७६
नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धन	११४,२३६.००	१२३,३१५.४१	१,०९८,५९२.८५	१,८४१,६२०.५१
सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षा	२८५,५८९.९९	३०८,२८८.५४	२,७४६,४८२.१२	४,६०४,०५१.२७
पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली	२२८,४७१.९९	२४६,६३०.८३	२,१९७,१८५.७०	३,६८३,२४१.०१
योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	**३२६,३८८.५६**	**३५२,३२९.७६**	**३,१३८,८३६.७१**	**५,२६१,७७२.८८**
कुल जम्मा	१६,३१९,४२७.९२	१७,६१६,४८७.८१	१५६,९४१,८३५.४८	२६३,०८८,६४३.८१

स्रोत : लेखा शाखा, जेष्ठ २०७८

गाउँपालिकाको जम्मा पुँजीगत बजेटको ५.७३ प्रतिशत आर्थिक क्षेत्रमा विनियोजन भएको देखियो । पुँजीगत बजेटको लगभग आधा हिस्सा अर्थात औषत ४७.८८ प्रतिशत सामाजिक क्षेत्रमा विनियोजन गरिएको देखिन्छ भने २९.७६ प्रतिशत भौतिक पूर्वाधार क्षेत्रमा विनियोजित छ । साथै अन्य विविध क्षेत्रको लागि भनेर १६.६३ प्रतिशत विनियोजन भएको छ ।

शुरु वर्ष २०७४/७५ मा अनुमान गरिएका विभिन्न शीर्षगत क्षेत्रगत व्ययहरुमा जम्मा रु. १.६३ करोड लगानी भएकोमा २०७५/७६ मा बढेर रु. १.७६ करोड पुगेको देखिन्छ । त्यस्तै २०७६/७७ मा विभिन्न शीर्षगत क्षेत्रगत व्ययहरुमा जम्मा रु. १५.६९ करोड लगानी भएको देखिन्छ जुन २०७६/७७ मा भन्दा सात गुना बढी हुन आउँछ । २०७७/७८ मा लगभग दोब्बर बढेर रु. २६.३१ करोड लगानी भएको छ ।

३.११.२ आगामि पाँच वर्षको वित्तिय अनुमान

गत आर्थिक वर्षहरुमा भएको समष्टीगत आय र क्षेत्रगत चालु तथा पूँजीगत खर्चको ढाँचामा आगामी पाँच आ.व. हरुमा हुने चालु तथा पूँजीगत खर्च प्रक्षेपण गरिएको छ । आ. व. २०७७/७८ लाई आधार वर्ष मानेर प्रक्षेपण गरिएको यो तथ्याङ्क विगत वर्षहरुमा भएको आय, छुट्टिएको शीर्षकगत खर्च र भएको लगानीमा जे जस्तो अनुपात थियो त्यसकै आधारमा आय व्यय अनुमान गरिएको छ । आगामी पाँच वर्षको वित्तीय प्रक्षेपण निम्न मान्यताहरुको आधारमा गरिएको छ ।

क. आधार वर्ष २०७७/७८ मा जम्मा बजेटको क्षेत्रगत रुपमा जति प्रतिशत बजेट विनियोजन भएको छ बाँकी वर्षहरुमा पनि सोही अनुसार विनियोजन गरिएको छ ।

ख. अनुमानित व्यय प्रक्षेपण गर्दा अनुमानित आयको प्रक्षेपण औषत वृद्धिदरलाई नै कायम गरिएको छ ।

ग. जम्मा बजेटबाट पूँजिगत बजेट प्रक्षेपण गरिसके पश्चात बाँकी रकमलाई चालु खर्चको रुपमा अनुमान गरिएको छ ।

तालिका नं. ३.११.२.१ आगामि पाँच वर्षको वित्तिय अनुमान

प्रक्षेपित व्यय अनुमान						
	आधार वर्ष	**प्रक्षेपित व्यय (चालु)**				
आर्थिक वर्ष	**२०७७/७८**	**२०७८/७९**	**२०७९/८०**	**२०८०/८१**	**२०८१/८२**	**२०८२/८३**
चालु खर्च मौज्दात समेत (जम्मा) (क)	४२८,८७१,३२०।००	४७६,६०१,८९२।५२	५४१,६३०,२४४।८८	६०२,२०९,४९०।०५	६६९,८११,०९९।८२	७४५,२४४,८९६।२०
क्षेत्रगत योजना	आधार वर्ष	प्रक्षेपित व्यय (पुँजिगत)				
आर्थिक वर्ष	२०७७र७८	२०७८र७९	२०७९र८०	२०८०र८१	२०८१र८२	२०८२र८३
आर्थिक क्षेत्र	**१५,०७४,९७९।२९**	**१६,७५२,८२४।४९**	**१९,०३९,५८५।०३**	**२१,१६८,२१०।६३**	**२३,५४३,२८३।८७**	**२६,१९६,६११।९६**
कृषि पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास	८,४४१,९८८।४०	९,३८१,५८१।७१	१०,६६२,१६७।६२	११,८५४,१९७।९५	१३,१८४,२३८।९७	१४,६७०,१०२।७०
भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण	१,५०७,४९७।९३	१,६७५,२८२।४५	१,९०३,९५८।५०	२,११६,८२१।०६	२,३५४,३२८।३९	२,६१९,६६१।२०
श्रम तथा रोजगारी	१,०५५,२४८।५५	१,१७२,६९७।७१	१,३३२,७७०।९५	१,४८१,७७४।७४	१,६४८,०२९।८७	१,८३३,७६२।८४
बैङ्क तथा वित्तीय संस्था	९०४,४९८।७६	१,००५,१६९।४७	१,१४२,३७५।१०	१,२७०,०९२।६४	१,४१२,५९७।०३	१,५७१,७९६।७२
पर्यटन - ग्रामीण तथा स्थानीय पर्यटन	१,५०७,४९७।९३	१,६७५,२८२।४५	१,९०३,९५८।५०	२,११६,८२१।०६	२,३५४,३२८।३९	२,६१९,६६१।२०
उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्था	१,६५८,२४७।७२	१,८४२,८१०।६९	२,०९४,३५४।३५	२,३२८,५०३।१७	२,५८९,७६१।२३	२,८८१,६२७।३२
सामाजिक क्षेत्र	**१२५,९६६,८४२।६६**	**१३९,९८६,९५२।२४**	**१५९,०९५,१७१।२३**	**१७६,८८२,०११।३७**	**१९६,७२८,१७३।०४**	**२१८,८९९,४३८।१५**
शिक्षा	८१,८७८,४४७।७३	९०,९९१,५१८।९६	१०३,४११,८६१।३०	११४,९७३,३०७।३९	१२७,८७३,३१२।४८	१४२,२८४,६३४।७९
स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा	२१,४१४,३६३।२५	२३,७९७,७८१।८८	२७,०४६,१७९।११	३०,०६९,९४१।९३	३३,४४३,७८९।४२	३७,२१२,९०४।४८
युवा तथा खेलकुद	३,७७९,००५।२८	४,१९९,६०८।५७	४,७७२,८५५।१४	५,३०६,४६०।३४	५,९०१,८४५।१९	६,५६६,९८३।१४
अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता	३,७७९,००५।२८	४,१९९,६०८।५७	४,७७२,८५५।१४	५,३०६,४६०।३४	५,९०१,८४५।१९	६,५६६,९८३।१४
खानेपानी तथा सरसफाइ	३,७७९,००५।२८	४,१९९,६०८।५७	४,७७२,८५५।१४	५,३०६,४६०।३४	५,९०१,८४५।१९	६,५६६,९८३।१४
लङ्गिक तथा सामाजिक समावेशिता	२,५१९,३३६।८५	२,७९९,७३९।०४	३,१८१,९०३।४२	३,५३७,६४०।२३	३,९३४,५६३।४६	४,३७७,९८८।७६
लक्षित वर्ग उत्थान - महिला बालबालिका तथा जेष्ठनागरिक	६,२९८,३४२।१३	६,९९९,३४७।६१	७,९५४,७५८।५६	८,८४४,१००।५७	९,८३६,४०८।६५	१०,९४४,९७१।९१
भाषा, संस्कृति, कला साहित्य	२,५१९,३३६।८५	२,७९९,७३९।०४	३,१८१,९०३।४२	३,५३७,६४०।२३	३,९३४,५६३।४६	४,३७७,९८८।७६
भौतिक पूर्वाधार	**७८,२९५,१८०।४०**	**८७,००९,४३३।९८**	**९८,८८६,२२१।७१**	**१०९,९४१,७०१।३०**	**१२२,२७७,१६०।१९**	**१३६,०५७,७९६।१४**
आवास तथा बस्ती विकास	८,६१२,४६९।८४	९,५७१,०३७।७४	१०,८७७,४८४।३९	१२,०९३,५८७।१४	१३,४५०,४८७।६२	१४,९६६,३५७।५८

प्रक्षेपित व्यय अनुमान						
	आधार वर्ष	**प्रक्षेपित व्यय (चालु)**				
आर्थिक वर्ष	**२०७७/७८**	**२०७८/७९**	**२०७९/८०**	**२०८०/८१**	**२०८१/८२**	**२०८२/८३**
सडक तथा यातायात	३९,१४७,५९०।२०	४३,५०४,७१६।९९	४९,४४३,११०।८६	५४,९७०,८५०।६५	६१,१३८,५८०।०९	६८,०२८,८९८।०७
सिंचाई	११,७४४,२७७।०६	१३,०५१,४१५।१०	१४,८३२,९३३।२६	१६,४९१,२५५।२०	१८,३४१,५७४।०३	२०,४०८,६६९।४२
विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा	७,०४६,५६६।२४	७,८३०,८४९।०६	८,८९९,७५९।९५	९,८९४,७५३।१२	११,००४,९४४।४२	१२,२४५,२०१।६५
सञ्चार तथा सूचना प्रणाली	७८२,९५१।८०	८७०,०९४।३४	९८८,८६२।२२	१,०९९,४१७।०१	१,२२२,७७१।६०	१,३६०,५७७।९६
ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधार	६,२६३,६१४।४३	६,९६०,७५४।७२	७,९१०,८९७।७४	८,७९५,३३६।१०	९,७८२,१७२।८२	१०,८८४,६२३।६९
सार्वजनिक निर्माण	४,६९७,७१०।८२	५,२२०,५६६।०४	५,९३३,१७३।३०	६,५९६,५०२।०८	७,३३६,६२९।६१	८,१६३,४६७।७७
वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन	**२०,०७३,६६३।५२**	**२२,३०७,८६२।२७**	**२५,३५२,८८५।४७**	**२८,१८७,३३८।०७**	**३१,३४९,९५७।४०**	**३४,८८३,०९७।६०**
वन विकास तथा व्यवस्थापन	४,०१४,७३२।७०	४,४६१,५७२।४५	५,०७०,५७७।०९	५,६३७,४६७।६१	६,२६९,९९१।४८	६,९७६,६१९।५२
जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण	३,०११,०४९।५३	३,३४६,१७९।३४	३,८०२,९३२।८२	४,२२८,१००।७१	४,७०२,४९३।६१	५,२३२,४६४।६४
वातावरण संरक्षण तथा प्रदूषण नियन्त्रण	२,००७,३६६।३५	२,२३०,७८६।२३	२,५३५,२८८।५५	२,८१८,७३३।८१	३,१३४,९९५।७४	३,४८८,३०९।७६
जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरण	२,००७,३६६।३५	२,२३०,७८६।२३	२,५३५,२८८।५५	२,८१८,७३३।८१	३,१३४,९९५।७४	३,४८८,३०९।७६
पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण	५,०१८,४१५।८८	५,५७६,९६५।५७	६,३३८,२२१।३७	७,०४६,८३४।५२	७,८३७,४८९।३५	८,७२०,७७४।४०
विपद सचेतना, उद्धार तथा पूनस्थापना	४,०१४,७३२।७०	४,४६१,५७२।४५	५,०७०,५७७।०९	५,६३७,४६७।६१	६,२६९,९९१।४८	६,९७६,६१९।५२
लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा	**१८,४१६,२०५।०७**	**२०,४६५,९२८।६९**	**२३,२५९,५२७।९६**	**२५,८५९,९४३।१८**	**२८,७६१,४२८।८१**	**३२,००२,८४१।८३**
सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकास	३,६८३,२४१।०१	४,०९३,१८५।७४	४,६५१,९०५।५९	५,१७१,९८८।६४	५,७५२,२८५।७६	६,४००,५६८।३७
नीति तथा कानुन तर्जुमा	१,८४१,६२०।५१	२,०४६,५९२।८७	२,३२५,९५२।८०	२,५८५,९९४।३२	२,८७६,१४२।८८	३,२००,२८४।१८
योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता	२,७६२,४३०।७६	३,०६९,८८९।३०	३,४८८,९२९।१९	३,८७८,९९१।४८	४,३१४,२१४।३२	४,८००,४२६।२८
नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धन	१,८४१,६२०।५१	२,०४६,५९२।८७	२,३२५,९५२।८०	२,५८५,९९४।३२	२,८७६,१४२।८८	३,२००,२८४।१८
सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षा	४,६०४,०५१।२७	५,११६,४८२।१७	५,८१४,८८१।९९	६,४६४,९८५।८०	७,१९०,३५७।२०	८,०००,७१०।४६
पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली	३,६८३,२४१।०१	४,०९३,१८५।७४	४,६५१,९०५।५९	५,१७१,९८८।६४	५,७५२,२८५।७६	६,४००,५६८।३७
योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	**५,२६१,७७२।८८**	**५,८४७,४०८।२०**	**६,६४५,५७९।४२**	**७,३८८,५५५।१९**	**८,२१७,५५१।०९**	**९,१४३,६६९।१०**
जम्मा (ख)	**२६३,०८८,६४३।८१**	**२९२,३७०,४०९।८७**	**३३२,२७८,९७०।८१**	**३६९,४२७,७५९।७५**	**४१०,८७७,५५४।३९**	**४५७,१८३,४५४।७७**
कुल बजेट (क+ख)	**६९१,९५९,९६३।८१**	**७६८,९७२,३०२।३८**	**८७३,९०९,२१५।६९**	**९७१,६३७,२४९।८०**	**१,०८०,६८८,६५४।२१**	**१,२०२,४२८,३५०।९८**

स्रोत : योजना तयारी समूह, जेष्ठ, २०७८

आधार वर्ष आ. व. २०७७/७८ मा अनुमान गरिएका विभिन्न शीर्षगत व्ययहरुमा औषतमा २०७८/७९ को लागि ११.१३ प्रतिशत वृद्धिदर कायम गरिएको छ भने आ. व. २०७९/८० मा औषत १३.६५ प्रतिशत को वृद्धिदर कायम हुने अनुमान गरिएको छ। त्यस्तै आ.व. २०८०/८१ मा औषत वृद्धिदर ११.१८ प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएको छ । आ. व. २०८१/८२ मा औषत ११.२२ प्रतिशत प्रक्षेपण गरिएको छ भने आ. व. २०८२/८३ मा औषत ११.२७ प्रतिशत व्यय प्रक्षेपण गरिएको छ ।

आ.व. २०८२/८३ मा ११.२७ प्रतिशत को वृद्धिदर कायम गरी जम्मा पूँजिगत लगानी रु. ४५.७२ करोड पुग्ने अनुमान गरिएको छ । क्षेत्रगत रुपमा सवैभन्दा बढी रकम विनियोजित भएको सामाजिक क्षेत्रमा जम्मा बजेटको १८.२१ प्रतिशत, आर्थिक क्षेत्रमा जम्मा बजेटको २.१८ प्रतिशत, भौतिक पूर्वाधार तर्फ जम्मा वजेटको ११.३२ प्रतिशत र अन्त्यमा विविध शीर्षक अन्तर्गत जम्मा बजेटको ६.३२ प्रतिशत विनियोजन गरिएको छ । यसरी विनियोजन गरी बाँकी रहेको बजेटलाई चालु खर्च (मौज्दात समेत) भनेर छुट्याइएको छ ।

परिच्छेद चार : आर्थिक क्षेत्र

४.१ कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास

४.१.१ वर्तमान अवस्था

तामाकोशी गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रको आधार कृषिक्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादन रु ७० करोड ५० लाख पुगेको छ। कृषि भूमिको उत्पादकत्व ०.४८ मे.ट. प्रति रोपनी रहेको छ। वार्षिक २ देखि ३ पटक औसतमा ४२ प्रतिशत बाली क्षेत्रमा रासायनिक मल प्रयोग गरिन्छ । प्राङ्गारिक बालीको अनुपात १०.३१ प्रतिशत रहेको छ । २१ वटा सरकारी तथा निजीस्तरका नमुना कृषि तथा पशु फर्मको स्थापना हुनुले तामाकोशीमा कृषि तथा पशुपालन व्यवसाय फस्टाउँदै गइरहेको जनाउँछ । जम्मा ३८.५५ प्रतिशत किसानले बाली तथा पशुपंछी विमा गराएका छन् ।

दुध उत्पादनमा गाउँपालिका आत्मनिर्भर बन्दै गएको छ। कृषि उपजको भण्डारणका लागि ८ वटा सामुदायिक भण्डारण केन्द सञ्चालनमा रहेका छन्। गाउँपालिकाले भूमिको उत्पादकत्व बढाई कृषि बाली तथा खाद्यान्नको माग पूरा गर्ने वातावरणको निर्माण गर्ने, कृषि उत्पादनको आयात प्रतिस्थापन गर्ने, सामुदायिक भण्डारण केन्द्रको कुशल व्यवस्थापन, सिंचाइसुविधाको विस्तार लगायतका कार्यहरु गर्नु आवश्यक छ ।

४.१.२ प्रमुख समस्याहरु

दर्जनौ कृषक समूहको प्रवर्द्धन, महिला एवं दलित कृषक समुहको गठन, पशुपालक समुहको गठन, युवा लक्षित व्यावसायिक कृषि कार्यक्रम, कृषि तथा पशुसेवा प्रसारको पहुँचमा वृद्धि, भूमिमा प्राङ्गारिक मलको प्रयोगमा जोड, लगायतका गतिविधि मार्फत तामाकोशीमा कृषि क्षेत्रको विकासका लागि प्रयास गरिएको भए तापनि कृषि उत्पादनको व्यापार घाटामा भएको तथ्यले वर्तमान कृषि तथा पशुजन्य उपजले तामाकोशीबासीको माग धान्न नसकेको अवस्थालाई देखाउँछ । सिचाइ पुर्‍याउन सकिने ३०.२५ प्रतिशत जमीनमा सिंचाइ सुविधा पुर्‍याउन सकिएको छैन । सबै क्षेत्रका किसानको वित्तीय स्रोतमा सहज पहुँच पुगेको छैन । सबै वडामा दक्ष कृषि जनशक्तिको पहुँच पुग्न सकेको छैन । आवश्यक भण्डारण केन्द्रमा सबै सेवा ग्राहीको पहुँच पुगेको छैन ।

४.१.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

यस गाउँपालिकामा १ गाउँ १ कृषि तथा पशु प्राविधिक कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनु, पशुपन्छी विकासमा सुधार हुँदै जानु, युवा लक्षित व्यावसायिक कृषि कार्यक्रमबाट युवा लाभान्वित हुनु, कृषि तथा पशु फर्मको विस्तार हुनु, कृषि केन्द्रित सहकारी गतिविधि बढ्दै जानु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । हाटबजारको विस्तार एवं आधुनिकीकरण गर्नु, सिंचाइ सुविधाको विस्तार गरी कृषि उत्पादकत्व बढाउनु, सहकारीको उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी बढाउनु, भण्डारण केन्द्रको व्यवस्थापन गर्नु, कृषि क्षेत्रमा लगानी बढाउनु र कृषि बाली बाँदरबाट जोगाउनु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

४.१.४ क्षेत्रगत सोच

गुणस्तरीय कृषि उत्पादन, दिगो खाद्य आपूर्ति र स्वस्थ ग्रामीण जीवन ।

४.१.५ लक्ष्य

स्वस्थ कृषि तथा पशुजन्य उत्पादन बढाई खाद्य आत्म निर्भर पालिका बनाउने ।

४.१.६ उद्देश्यहरु

- ✓ स्थानीय प्रविधिमा आधारित प्राङ्गारिक कृषि, बहुर्षे बाली र कृषिमा पूर्वाधार थप्नु,
- ✓ कृषि भूमिको वर्गीकरण गरी प्राकृतिक क्षमताका आधारमा बाली प्राथमिकता तोक्नु,
- ✓ पशुपंछी र मत्स्य पालक कृषकहरुलाई व्यावसायिक प्रोत्साहन गर्नु,
- ✓ सहकारीका माध्यमबाट पोषणयुक्त कृषि उपज उत्पादनमा प्रोत्साहन गर्नु ।

४.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ४.१.७.१ कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.प्राङ्गारिक खेतीको विस्तार गर्ने ।	१. प्राङ्गारिक मल उत्पादनलाई प्रोत्साहन गरिने छ । २.पोषणयुक्त कृषि उपजको सहज आपूर्तिको व्यवस्था मिलाइने छ ।
२.कृषि भूमिको उत्पादकत्वका आधारमा भूमिको वर्गीकरण गर्ने ।	१.भूमीको स्तरीकरण गरी भूमिको स्तर अनुसारका बालीनाली लगाउने व्यवस्था मिलाइने छ । २.कृषि एवं पशु विकास क्षेत्रको व्यवसायीकरण, विविधिकरण एवं यान्त्रिकरणकालागि आवश्यक कृषि प्राविधिकको व्यवस्था गरिने छ । ३. उच्चमूल्य वनस्पतिहरु (रैथाने र बाहृय) को प्रवर्द्धन गरिने छ ।
३.कृषि सहकारीको लगानी वृद्धि गरी कृषि, पशु तथा मत्स्य उत्पादनलाई बढावा दिने ।	१.कृषि सहकारीको ऋण प्रवाह विस्तार गरी कृषि व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गरिने छ । २. पशुपालन प्रवर्द्धनका लागि सहकारीलाई प्रोत्साहन गरिने छ । ३. बगुवा पानीका स्थायी स्रोतहरु पहिचान गरी मत्स्य विकासका सम्भावनाहरुको खोजी गरी मत्स्य उत्पादनमा लगानी बढाइने छ ।

४.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ४.१.१.१ कृषि, पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकासका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.१.८.१	एक वडा एक उत्पादन पकेट क्षेत्र कार्यक्रम	P1
४.१.८.२	१ गाउँ १ कृषि तथा पशु प्राविधिक	P1
४.१.८.३	प्राङ्गागारीक खेति प्रणाली	P1
४.१.८.४	कृषि उपज केन्द्र, हाट बजार लगायत क्षेत्रको प्रवर्धन गरी कृषिजन्य वस्तुहरुको लागत साझेदारीका आधारमा व्यवसायीकरण र बजारीकरणमा विशेष जोड	P1

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.१.८.५	नश्ल सुधार कार्यक्रम	P1
४.१.८.६	कृषि वाली तथा पशु विमा कार्यक्रम	P1
४.१.८.७	बाँदर नियन्त्रणको लागि पहल	P1
४.१.८.८	कृषि यान्त्रीकरण	P1
४.१.८.९	मत्स्य विकास कार्यक्रम	P1
४.१.८.१०	पुष्प व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम	P1
४.१.८.११	कृषक सहुलियत ऋण कार्यक्रम	P1

अनुसूचीमा १ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

४.१.९ अपेक्षित उपलब्धिी

आवधिक योजनाको मध्यावधिमा कृषि क्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादन रु. ७७ करोड र अन्त्यमा रु.८१.६९ करोड पुग्नेछ । कृषि भूमिको उत्पादकत्व योजनाको अन्त्यमा ०.५२ मे.ट.प्रति रोपनी पुग्नेछ । पशुपंक्षी विमा ६७.९३ प्रतिशत पुग्नेछ । प्रति व्यक्ति खाद्य उपलब्धता २२५ कि.ग्रा. प्रतिवर्ष पुग्नेछ । गाउँपालिकाका सबै किसानको कृषि तथा पशुसेवा प्रसारमा पहुँच हुनेछ । कृषि प्रसार कार्यक्रमको विस्तार गरी सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्न सकेको खण्डामा भोकमरीको अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा तथा उन्नत पोषण उपलब्ध गर्ने र दिगो कृषि प्रवर्द्धन गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा टेवा पुग्नेछ ।

४.२ भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण

४.२.१ वर्तमान अवस्था

जम्मा क्षेत्रफल ८२.१६ ब. कि. कृषि क्षेत्रले ३७.८४ व. कि. मि. ओघटेको छ र यो कुल क्षेत्रफलको ४६ प्रतिशत हो । खेती योग्य जमीन मध्ये ९५७.६० हेक्टर जमिन अर्थात खेतीयोग्य जमिनको जम्मा १९.३३ प्रतिशतमा मात्र दिगो सिचाई सुविधा छ । गाउँपालिकाको १०८८.३९ हेक्टर खेतीयोग्य जमीनमा सिंचाइ पुर्‍याउन कठिन छ । आंशिक रुपमा १४०९.४० हेक्टर जमिनमा सिंचाई पुगेको छ भने १४९८.५७ हेक्टर जमिनमा सिंचाई पुर्‍याउन सकिने तर अहिले सम्म सिंचाई नपुगेको अवस्था छ ।

गाउँपालिका भित्रको कुल खाद्य उत्पादन २६४१८.२७ मेट्रिक टन देखिएको छ भने फलफूल तथा तरकारी उत्पादन ६२६८.७६ मेट्रिक टन रहेको छ । सबै प्रकारको जमीनमा सबैखाले बालीका आधारमा औषत खेतीयोग्य जमीनको उत्पादकत्व भने ०.२३ मेट्रिक टन प्रति रोपनी रहेको छ ।गाउँपालिकामा सिंचाइको वा अन्य कारणले खेती नगरिएको जमिनको हिस्सा पनि उल्लेख्य छ । कृषि उपजको उत्पादन बढाउन, सिंचाईको पर्याप्तता तथा विभिन्न कृषक तालिमको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

सहकारी आर्थिक क्रियाकलापलाई बढावा दिई आय आर्जनको अवसर सिर्जना गर्ने भरपर्दो माध्यम हुन् । गाउँपालिकामा ३५ वटा सहकारी, ८ वटा कृषि सहकारी र ५ वटा महिला सहकारीले गाउँपालिका बासीमाझ वित्तीय मध्यस्थकर्ताको भूमिका निर्वाह गरेका छन् । आधार वर्षमा ८० प्रतिशत परिवार सहकारीका सदस्य बनेका छन् । सहकारीको सबै वर्ग, क्षेत्र र समुदायमा पहुँच पु¥याउनका लागि विशेष पहल गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

४.२.२ प्रमुख समस्याहरु

सिचाइ पु¥याउन सकिने ३०.२५ प्रतिशत जमीनमा सिंचाइ सुविधा पु¥याउन सकिएको छैन । सबै क्षेत्रका किसानको वित्तीय स्रोतमा सहज पहुँच पुगेको छैन । सबै वडामा दक्ष कृषि जनशक्तिको पहुँच पुग्न सकेको छैन । आवश्यक भण्डारण केन्द्रको अभाव रहेको छ । गाउँपालिकामा २० प्रतिशत परिवार अझैपनि सहकारीको पहुँच बाहिर रहेका छन् । सहकारी संस्था बाहेक ४ वटा बचत समूह तथा ११२ वटा कृषक समूहले वित्तीय क्रियाकलापलाई थप बढावा दिइरहेका छन् । सहकारीको कुशल व्यवस्थापन तथा अनुगमन हुन सकेको छैन ।

४.२.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

हावापानी र माटोको बनावटमा विविधता भएकाले बाली विविधीकरण गर्न सजिलो हुने र सफल पनि भईने । बजारमा उच्च माग भएका र बहुवर्षे बालीहरु जस्तो हाडे बदाम, ओखर , केशर, रिट्ठा, जस्ता बालीहरु वैकल्पिक खेतीको रुपमा विकास गर्न सकिने । कृषि केन्द्रित सहकारी गतिविधि बढ्दै जानु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् सहकारीको उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी बढाउनु, यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

वित्तीय लगानीको सुरक्षा सुनिश्चित गर्नु, स्थानीय सहकारीलाई व्यवस्थित गर्नु, पिछडिएका वर्गमा वित्तीय पहुँच बढाउनु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् । भएकाले त्यसका लागि गाउँपालिकाले प्रभावकारी योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने हुन्छ । नगदेबाली, फलफूल आदि प्रशस्तै उत्पादन हुने भएकोले कृषकलाई कृषिमा प्रेरित गरी, उन्नत जातको बीउ बीजन तथा निर्यातका लागि सहजीकरण गरी कृषक संग सँगै गाउँपालिकाको पनि आन्तरिक आम्दानी बढाउन सकिन्छ । त्यसै गरी परम्परागत कृषि पद्धतिको परिणाम स्वरुप कृषि ईतर क्षेत्रमा लागेका युवा कृषकहरुलाई कृषिमा पुनः स्थापित गनु । मल, बिउ, सिँचाई, आदि किसानको पहुँचभन्दा बाहिरका परिधिहरु कृषकसम्म पु¥याउन चुनौति । एउटै प्रकारको माटो र हावापानी भएको खेतीयोग्य जमिनको चक्ला बन्दी गरेर कुनै एक ठाउँमा एकै प्रकारको बाली लगाउँदा हुने फाईदा बारे कृषकलाइ बुझाउन चुनौतीपूर्ण छ ।

४.२.४ क्षेत्रगत सोच

समायोजित तथा एकीकृत भूभि व्यवस्था, कृषि उद्यमी नागरिक, गुणस्तरीय कृषि उत्पादन, समृद्ध पालिका ।

४.२.५ लक्ष्य

कृषि योग्य भूमिको परिचालनका लागि शीप युक्त मानव साधन विकास गर्दै कृषि विविधीकरण तथा व्यवसायिकरण मार्फत दिगो उत्पादन संयन्त्र बनाउने ।

४.२.६ उद्देश्यहरु

- ✓ दिगो भूमि व्यवस्थापनका लागि भू उपयो नीति तयार गरी लागु गर्नु ।
- ✓ कृषि तथा पर्यापर्यटनको अवधारणा तथा अभ्यास जनस्तर सम्मा पुऱ्याउनु,
- ✓ कृषि भूमिको स्तरीकरण गर्नु,
- ✓ सहकारीका माध्यमबाट पोषणयुक्त कृषि उपज तथा पशुजन्य पदार्थको उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्नु

४.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ४.२.७.१ भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. कृषिकार्यलाई सम्मान जनक, प्रतिस्पर्धी, व्यावसायिक र प्रविधी मैत्री बनाउने ।	१. सहकारीको पहुँच परिवार संख्या बढाइने छ । २. परम्परागत कृषिको स्तरीकरण र आधुनिक खेतीको व्यवहारिक ज्ञान कृषक सम्म पुर्याइने छ । ३. व्यवसायिक कृषकहरुका लागि प्राथमिकताका आधारमा कृषि साधन उपलब्ध गराइने छ ।
२.कृषि भूमिको उत्पादकत्व तथा प्राकृतिक क्षमताका आधारमा वर्गीकरण गर्ने ।	१.भूमिको स्तरीकरण गरी भूमिको स्तर अनुसारका बालीनाली लगाउने व्यवस्था मिलाइने छ । २.गाउँपालिका स्तरको कृषि अनुसन्धान, बाली परिक्षण, र प्रविधि प्रसार गरिने छ ।
३.कृषि सहकारीको लगानी वृद्धि गरी कृषि उत्पादनलाई बढावा दिने ।	१.कृषि सहकारीको ऋण प्रवाह विस्तार गरी कृषि व्यवसायलाई प्रवर्द्धन गरिने छ । २. पशुपालन प्रवर्द्धनका लागि सहकारीलाई प्रोत्साहन गरिने छ । १.खेतियोग्य भूमिको पहिचान गरी निष्क्रिय जमिनलाई पुन:प्रयोजनमा ल्याइन

४.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ४.२.७.१ भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारणका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.२.८.१	सहकारी संघसंस्थाहरुको एकिकरणलाई प्रोत्साहन	P3
४.२.८.२	कृषि सहकारीहरुलाई उत्पादनमुलक क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहन	P3
४.२.८.३	सबै सहकारी संस्थाहरुलाई कोपोमिस प्रणाली अनिवार्य रुपमा लागु गराउने	P3
४.२.८.४	जनताको हितको लागि बनाएको कार्यक्रम अनुसार उत्कृष्ट काम गर्ने सहकारीहरुलाई सम्मान कार्यक्रम	P3
४.२.८.५	सहकारी संस्थासँग साझेदारी मार्फत मागमा आधारित एक वडा एक कृषि	P3

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
	उत्पादन नमुना कार्यक्रम	
४.२.८.६	भू-उपयोग नीति अनुरुप खाली जमिन तथा सडक आसपासमा वृक्षारोपणका लागि आवश्यक विरुवाहरु हाइटेक नर्सरीमा उत्पादन गर्ने	P3
४.२.८.७	सडक किनारामा हुनसक्ने भुक्षयलाई रोक्न बिभिन्न जातका विरुवाहरु (अम्रिसो) रोप्ने	P3
४.२.८.८	जग्गा बाँझो राख्ने कार्यलाई निरुत्साहित गर्न खाली जग्गाको सर्वेक्षण गरी जमिनको प्रकृति अनुसारको भुउपयोग नीति अवलम्बन	P3
४.२.८.९	सर्वयाम माटो परिक्षण कार्यक्रम संचालन गरीने	P1
४.२.८.१०	गरिव घरपरिवार लक्षित कार्यक्रम संचालन गरिने	P1

अनुसूचीमा १ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

४.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

कृषि भूमिको उत्पादकत्व योजनाको अन्त्यमा ०.५२ मे.ट.प्रति रोपनी पुगेको हुने छ । खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर पालिका बन्ने छ । खाद्य सुरक्षा तथा उन्नत पोषण उपलब्ध गर्न सकिन्छ । थप १० वटा कृषि सहकारी तथा १५ वटा महिला सहकारीको स्थापना भएको हुने छ । योजनाको मध्यावधिमा ९० प्रतिशत र अन्त्यमा शतप्रतिशत परिवारको सहकारीमा पहुँच पुग्नेछ । सहकारी संस्थाको नियमन गरी गाउँपालिकामा वित्तीय साक्षरता फैलाई पूँजी निर्माणको वातावरण निर्माण गर्न सकेमा सहकारी मार्फत समावेशी तथा दिगो आर्थिक वृद्धि गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग मिल्नेछ ।

४.३ श्रम तथा रोजगारी

४.३.१ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा उद्योग तथा व्यवसायको प्रर्वद्धन गरी श्रम तथा रोजगारी सिर्जन गर्ने प्रयास गरिएको छ । युवालाई स्वरोजगारमुखी सीप प्रदान गर्ने, सिपमूलक लघु उद्यम कार्यक्रम, उद्यमशीलता विकासका लागि प्रोत्साहन अनुदान एवं सहुलियत दरको ऋण प्रदान गर्ने व्यवस्था, औद्योगिक क्षेत्र विस्तारको योजना, आधुनिक कृषि तथा पशुपालन व्यवसायमा युवा तथा महिला संलग्नतालाई प्रोत्साहन, आय आर्जन तथा रोजगारी अभिवृद्धिका लागि पालिकाले गरिएका केही प्रशंसनीय कार्यहरु हुन् ।

गाउँपालिकाको युवा जनशक्ति मध्ये १०.१२ प्रतिशत युवा बेरोजगार छन् । आधारवर्षमा १५५ जना महिला तथा ९५३ जना पुरुष रोजगारीका लागि विदेश गएका छन् । महिला श्रम सहभागिता दर ६१.६७ प्रतिशत रहेको छ । युवा तथा महिला आधुनिक कृषि तथा पशुपालन व्यवसायमा संलग्न छन् । पूर्वाधार विकास, सिकर्मी, डकर्मी, साना व्यवसाय आदि क्षेत्रमा पालिका भित्रै रोजगारीका अवसर उपलब्ध छन् । तर गाउँपालिकामा अझैपनि बालश्रमका घटनाहरु छन् । पर्यटन, वन, पशुविकास जस्ता स्थानीय क्षमताका क्षेत्रहरुमा हुने अवसरको पूर्ण पहिचान गरी प्रयोग गर्नु आश्यक छ ।

४.३.२ प्रमुख समस्याहरु

समृद्ध गाउँपालिकाबासीको निर्माणका लागि तामाकोशी गाउँपालिकामा विविध किसिमका प्रयासहरु गरिएको भए तापनि युवाको विदेश पलायन हुनु, बेरोजगार युवाको संख्या बढ्दै जानु, पुरुष सँगसँगै महिलाको पनि वैदेशिक रोजगारीमा जाने क्रम बढ्नु, अधिक रोजगारी सिर्जना गर्ने उद्योगको संख्या न्यून हुनु, दक्ष जनशक्तिको अभावमा पर्याप्त स्थानीय स्वरोजगारीका अवसर सिर्जना गर्न नसक्नु जस्ता समस्याहरु छन् ।

४.३.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

किशोर किशोरीलाई विद्यालयस्तरमै व्यावसायिक ज्ञान दिने व्यावहारिक प्रयासको गाउँपालिकाबाट थालनी हुनु, स्वरोजगारमुखी सीपको व्यवस्था, व्यावसायिक क्रियाकलापमा वृद्धि, शैक्षिक गुणस्तर वृद्धिको प्रयास, प्राविधिक शिक्षाको थालनी, सहकारीमा स्थानीयको बढ्दो पहुँच, यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । सबै वर्ग र जातिलाई रोजगारीको सुनिश्चित गर्नु, सबै आर्थिक क्षेत्रको सन्तुलित विकास गर्नु, पर्याप्त अनुदान एवं ऋणको व्यवस्था गर्नु यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरु हुन् ।

४.३.४ क्षेत्रगत सोच

व्यावहारिक र व्यावसायिक शिक्षा मार्फत रोजगारीको सुनिश्चितता ।

४.३.५ लक्ष्य

दक्ष र सक्षम श्रमशक्तिको निर्माण गर्ने ।

४.३.६ उद्देश्यहरु

- ✓ औद्योगिक क्षेत्रको विस्तार गरी स्थानीय स्तरमै रोजगारीको सिर्जना गर्नु,
- ✓ गुणस्तरीय शिक्षाको व्यवस्था गरी सीपयुक्त श्रमिकको निर्माण गर्नु ।

४.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ४.३.७.१ श्रम तथा रोजगारीका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.सबै वडामा औद्योगिक क्षेत्रको विकास गरी रोजगारीको सिर्जना गर्ने ।	१.औद्योगिक क्षेत्रको निर्माणका लागि आवश्यक पूर्वाधारको निर्माण गरिने छ । २..व्यावसायिक गतिविधिलाई बढावा दिन सहुलियत ऋणको व्यवस्था मिलाइने छ । ३. श्रमप्रधान उद्योग तथा विकास निर्माणका कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिइने छ ।
२. विद्यालय तथा प्राविधिक शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने ।	१.युवा तथा स्थानीयलाई स्वरोजगारीका लागि पर्याप्त तालिमको व्यवस्था गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीतिहरु
	२.प्राविधिक शिक्षाको पहुँच विस्तार गरी प्राविधिक जनशक्तिको निर्माण गरिने छ ।

४.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ४.३.८.१ श्रम तथा रोजगारीका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.३.८.१	महामारीका कारण रोजगारी गुमाएका श्रमिक, साना किसान, असहाय व्यक्ति, गरिब तथा विपन्न वर्गका परिवारलाई लक्षित गरी स्वास्थ्य, शिक्षा, सीप विकास तालिम र रोजगारी एवं आयआर्जन सम्बन्धी विशेष कार्यक्रम	P1
४.३.८.२	कोभिड - १९ को महामारीका कारण भित्रने बेरोजगारहरुको सम्भावित पङ्क्तिलाई पूर्वाधार विकास घरेलु उद्योग, निर्माण तथा सेवा क्षेत्रमा परिचालन गर्ने	P1
४.३.८.३	न्यूनतम रोजगारीको प्रत्याभूति गर्ने गरी प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम लगायतका विशेष कार्यक्रम	P1
४.३.८.४	गाउँपालिका भित्रका विकास निर्माणको आयोजनाहरुमा रोजगारी सिर्जना गर्न तामाकोशी रोजगारी कार्यक्रम संचालन गरीने	P1
४.३.८.५	बेरोजगारहरुको ज्ञान, सीप योग्यता, अनुभव र बजारको मागका आधारमा आवश्यक पर्ने सिप विकास तालिमको पहिचान गरी तालिम दिने तथा तालिमका लागि सम्बन्धीत नियकायमा सिफारिस गर्ने	P1
४.३.८.६	स्थानीय जडिबुटी फलफुल, वनस्पतीमा लगानी बढाउने	P1

अनुसूचीमा १ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

४.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा युवा बेरोजगारको संख्या घटेर ०.०९ प्रतिशतमा सिमित हुनेछ । बाल श्रमको अन्त्य हुनेछ । महिला श्रम सहभागिता दर ७२.७ प्रतिशत पुग्नेछ । शोषण रहित श्रम गर्ने वातावरण बन्ने छ ।

४.४ बैङ्क तथा वित्तीय संस्था

४.४.१ वर्तमान अवस्था

बैंक, वित्तीय संस्था र सहकारी आर्थिक क्रियाकलापलाई बढावा दिई आय आर्जनको अवसर सिर्जना गर्ने भरपर्दो माध्यम हो । गाउँपालिकामा दुईवटा बैंक, ३५ वटा सहकारी, ८ वटा कृषि सहकारी र ५ वटा महिला सहकारीहरु सञ्चालनमा छन् । आधार वर्षमा ८० प्रतिशत परिवार सहकारीका सदस्य बनेका छन् । गाउँपालिकाको मौद्रिक क्षेत्रमा रु. ६० करोड बराबर ऋण परिचालन भएको छ भने रु. ४८ करोड निक्षेप सङ्कलन भएको छ । यस्ता समूहहरुबाट हुने वित्तीय करोबारको परिमाण थाहा हुन नसके पनि स्थानीय समुदायमा यसले स्पष्ट आकार लिएको छ । बैंक तथा सहकारीको सबै वर्ग, क्षेत्र र समुदायमा पहुँच पुर्‍याउनका लागि विशेष पहल गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

४.४.२मुख्य समस्याहरु

स्थानीय समुदायको वित्तीय पहुँच बढेको भएपनि कृषि, पशुपालन, कृषि तथा स्थनीय स्रोतमा आधारित व्यवसायमा जाने लगानी प्रभावकारी छैन । कृषक, बचत तथा महिला समूहले गाँउपालिकामा बचतको विकास तथा लगानी प्रवर्द्धनमा भूमिका निर्वाह गरेका भए तापनि पिछडिएका वर्ग र क्षेत्रमा वित्तीय पहुँच विस्तार गर्न सकिएको छैन । गाउँपालिकामा २० प्रतिशत परिवार अझैपनि सहकारीको पहुँच बाहिर रहेका छन् ।

बैंक तथा सहकारी बाहेक ४ वटा वचत समूह तथा ११२ वटा कृषक समूहले वित्तीय क्रियाकलापलाई थप बढावा दिइरहेका भए तापनि कृषि तथा सडक पूर्वाधारको अभावमा वित्तीय असुरक्षा कायमै देखिन्छ । वित्तीय साक्षरताको कमीले गर्दा आशातीत रुपमा वित्तीय क्रियाकलाप फस्टाउन सकेका छैनन् । सहकारीको लगानीलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगाउनु, सहकारी आबद्ध व्यावसायिक गतिविधिको प्रवर्द्धन गर्न नीतिगत आधार कमजोर छ ।

४.४.३अवसर तथा चुनौतीहरु

गाउँपालिकामा स्थानीय नीति तथा नियम निर्माणको चरणमा हुनु, स्थानीय संघसंस्थाको क्षमता विकास हुनु, उद्योग तथा व्यवसायको आकार बढ्नु, कृषि क्रियाकलापमा वृद्धि हुनु, यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । वित्तीय लगानीको सुरक्षा सुनिश्चित गर्नु, स्थानीय सहकारीलाई व्यवस्थित गर्नु, पिछडिएका वर्गमा वित्तीय पहुँच बढाउनु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

४.४.४ क्षेत्रगत सोच

प्रभावकारी वित्तिय साक्षरता मार्फत वित्तीय पहुँच विस्तार ।

४.४.५लक्ष्य

गाउँपालिकामा वित्तीय गतिविधि विस्तार गर्ने ।

४.४.६उद्देश्यहरु

- ✓ गाउँपालिकाका सबै वडामा वित्तीय संस्थाको पहुँच विस्तार गर्नु ।
- ✓ गाउँपालिकामा बचत तथा लगानी वृद्धिको वातावरण सिर्जना गर्नु ।

४.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ४.४.७.१ बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. सबै वडामा औपचारिक वित्तीय सेवा विस्तार गर्न प्रेरित गर्ने ।	१. गाउँपालिकाका सबै वडामा वित्तीय सुविधाको विस्तार गरिने छ । २. सथनीय उत्पादनको बजारी करण गर्न पालिका -

रणनीति	कार्यनीतिहरु
	समुदाय साझेरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ३. सहकारीको पहुँच परिवार संख्या बढाइने छ।
२.गाउँपालिकाबासी माझ बचत प्रवृत्तिको विकास गरी लगानी प्रवर्द्धन गर्न।	१. वित्तीय साक्षरता अभियान सञ्चालन गरी गाउँपालिकाबासीमाझ बैंक, सहकारी तथा वित्तीय संस्थाको महत्तवबारे चेतना वृद्धि गरिने छ। २. सहकारी तथा बैंकिङ ज्ञानको प्रसार गरिने छ। ३.बचत प्रवृत्तिको विकासका लागि स्थानीय महिला तथा कृषक समूहलाई परिचालन गरिने छ।

४.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ४.४.७.१ बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.४.८.१	सामाजिक सुरक्षा भत्ता बैंकिङ्ग प्रणाली मार्फत वितरण गरिने	P1
४.४.८.२	वित्तिय सारक्षरता कार्यकस संचालन गरिने	P1
४.४.८.३	पालिकाको राजश्व प्रणाली बैक तथा मोवाइल बैंकिङ्ग (इ बैंकिङ्ग) मार्फत संचालन गरीने	P1
४.४.८.४	भूमि बैकंको अवधारणा कार्यान्वयन गरिने	P1
४.४.८.५	आर्थिक अनुशासन कायम गर्न वैकं मार्फत कारोवारलाई अनिवार्य वनाउने	P2
४.४.८.६	वित्तिय संस्थाहरु सँगको सहकार्यमा साझेदारी मुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने	P2

अनुसूचीमा १ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ।

४.४.९ अपेक्षित उपलब्धी

योजनाको अन्त्यमा रु. ७६ करोड निक्षेप सङ्कलन तथा रु. ६१ करोड ऋण परिचालन हुनेछ। थप १० वटा कृषि सहकारी तथा १५ वटा महिला सहकारीको स्थापना हुनेछ। योजनाको मध्यावधिमा ९० प्रतिशत र अन्त्यमा शत प्रतिशत परिवारको सहकारीमा पहुँच पुग्नेछ । सहकारीताको माध्यमबाट उद्यम व्यवसाय प्रवर्द्धन भएको हुने छ।

४.५ पर्यटन-ग्रामीण तथा स्थानीय पर्यटन

४.५.१ वर्तमान अवस्था

स्थानीय अर्थतन्त्र जनजीविका, रोजकागरी, जीवन शैली आदिमा पर्यटन गतिविधिले प्रत्यक्ष पार्छ। (विटन, २००६) । पर्यटनले स्थानीय समुदायलाई पूर्वाधार निमार्ण वातावरण सरक्षण महिला संशक्तीकरण, स्रोत पहिचान, जस्ता कार्यमा लाग्न अभिप्रेरित र जिम्मेवार बनाउने गर्छ, (टेफलर र साफले, २००९) । तामाकोशी नदी, दर्जनभन्दा बढी साना ठूला खोला, चारधाम पोखरी, काली पोखरी, फ्यातले पोखरी एवं ओडारे, दमखोर लगायतका सिमसार क्षेत्र तथा ३७.८१ प्रतिशत वनले ढाकेको क्षेत्रफलले तामाकोशीलाई प्राकृतिक रुपले सुन्दर बनाएका छन्। प्रसिद्ध चारधाम मन्दिर, गुप्तेश्वरी महादेव लगायतका दर्जनौ मन्दिर, हल्लिने ढुङ्गा, देउराली डाँडा एवं चुरी डाँडाले

तामाकोशीलाई पर्यटकीय स्थलको रुपमा विकास गर्ने बलियो आधार सिर्जना गरेका छन् । पालिका तथा स्थानीय समुदायले यो अवसरको पूर्ण उपभोग गर्न सकेका छैनन् ।

पर्यटनको प्रवर्द्धन गरी समुदायमा आय आर्जन तथा रोजगारीको सिर्जना गर्न सकिन्छ । तर गाउँपालिकामा पर्यटन क्षेत्रको व्यवस्थित विकास हुन नसकेकोले पर्यटन क्षेत्रबाट गाउँपालिकाबासीले खासै लाभ लिन सकेका छैनन् । सार्वजनिक स्थल, मठ मन्दिरले चर्चेको जमीन, जात्रा, पर्व र मनोरञ्जनमा प्रयोग हुँदै आएका खालि ठाउँ, संरक्षित वन क्षेत्र जस्ता सामुदायिक प्रयोजनमा आउन सक्ने स्थलहरु छन् तर यस्ता ठाउँहरु पर्यटन प्रयोजनमा आएका छैनन् । विद्यमान अवस्थामा १५ वटा होटल, होमस्टे, खाजाघर दर्ता भई सञ्चालनमा रहेको छन् । भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिसँग सम्बन्धित संग्राहालयहरुलाई पर्यटनमैत्री बनाउन सकिएको छैन ।

४.५.२ प्रमुख समस्याहरु

गाउँपालिकामा पर्यटन सूचना केन्द्रको व्यवस्था नहुनु, गाउँपालिकामा भएका डाँडाको उचित व्यवस्थापन नहुनु, धार्मिक पर्यटनको प्रवर्द्धन हुन नसक्नु, पर्यटकीय स्थलको प्रचारप्रसारमा कमी, ट्रेकिङ स्थलको निर्माण नहुनु जस्ता समस्याको समाधान गरी उपलब्ध प्राकृतिक एवं सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण मार्फत पर्यटनलक्षित आर्थिक क्रियाकलाप वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

४.५.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

सांस्कृतिक समूहहरुको सक्रियता, धार्मिक संस्थाहरुको संगठनात्मक प्रवर्द्धन, परम्परागत तथा सांस्कृतिक समूह गठन, सूचना प्रविधिको विकासक्रमले धार्मिक पर्यटन प्रवर्द्धनको सम्भावनालाई दर्शाउँदछ । गाउँपालिकासँगै जोडिएका अन्य स्थानमा पर्यटकीय स्थलको निर्माण हुने क्रम बढ्नु, स्थानीयबासीमा पर्यटन क्षेत्रको रुपमा तामाकोशी गाउँपालिकालाई विकास गर्नुपर्दछ भन्ने भावनाको विकास हुनु, सडक सञ्जालको विस्तार हुँदै जानुले यहाँको पर्यटन निश्चित आकार बन्ने अवस्था छ । तर पर्यटन क्षेत्रमा आवश्यक दक्ष जनशक्तिको उत्पादन गर्नु, पर्यटन क्षेत्रमा लगानी बढाउनु, पर्यटकीय स्थलको स्तरोन्नति गर्नु, आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

४.५.४ क्षेत्रगत सोच

समृद्ध अर्थतन्त्रका लागि पर्यटन ।

४.५.५ लक्ष्य

पर्यटनको विकास गरी ग्रामीण अर्थतन्त्र सुदृढ गराउने ।

४.५.६ उद्देश्यहरु

- ✓ पर्यटन पूर्वाधारको निर्माण गरी पर्यटक आकर्षण गर्नु,

✓ पर्यटन प्रवर्द्धन मार्फत रोजगारी सिर्जना गर्नु

४.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ४.५.७.१ पर्यटन-ग्रामीण तथा स्थानीय पर्यटनका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.पर्यटन स्थललाई आकर्षक बनाउन आवश्यक शैक्षिक, सांस्कृतिक तथा भौतिक पूर्वाधारको विकास निर्माण गर्ने ।	१.स्मरण योग्य पर्यटकीय गन्तव्यका लागि ट्रेकिङ रुट लगायतका पूर्वाधारको विकास गरिने छ । २.सम्भावित धार्मिक पर्यटन स्थलको स्तरोन्नति गरिने छ । ३. दक्ष शैक्षिक जनशक्ति उत्पादन गरी स्तरीय पर्यटन सेवाको विस्तार गरिने छ ।
२.धार्मिक एवं प्राकृतिक पर्यटनको विकासमार्फत रोजगारीको सिर्जना गर्ने ।	१.वनसम्पदाको संरक्षण मार्फत पर्यटन क्षेत्रको विस्तार गरिने छ । २.प्राचीन सम्पदा संरक्षण गरी पर्यटनको प्रवर्द्धन गरिने छ ।

४.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ४.५.८.१ पर्यटन-ग्रामीण तथा स्थानीय पर्यटनका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.५.८.१	सितापाइला-देउराली-घोरेनागी, हल्लिने ढुङ्गा क्षेत्रलाई रामायण सर्किट अन्तर्गत पर्ने जनकपुर- हनुमन्ते - गौरिशंकर हिमालसँग गाँसी पर्यटकीय स्थलको रुपमा विकास गर्ने	P1
४.५.८.२	हरेक वडामा रहेका साँस्कृतिक सम्पदाको पहिचान गरी तिनीहरुलाई सांस्कृतिक-पर्या-पर्यटन क्षेत्र (Eco-Cultural Tourism Hub) को रुपमा विकास गर्ने	P1
४.५.८.३	पर्यटकीय दृष्टिले महत्वपूर्ण पर्यटक स्थलको खोजी, पूर्वाधारको निर्माण, विकास र सञ्चालन गर्न विविध क्रियाकलाप र गतिविधि अपनाइने	P1
४.५.८.४	पदमार्ग संचालन गरिने	P1
४.५.८.५	ऱ्याफ्टिङ कार्यक्रम तामाकोशी नदि संचालन गरिने	P1
४.५.८.६	रक क्लाइमिङ जस्ता पर्यटनसँग सम्बन्धित कार्यका लागि पूर्वाधार विकास गर्न तालिमको आवश्यक व्यवस्था तथा निजी क्षेत्रलाई सहकार्य गर्न प्रोत्साहन गरिने	P1
४.५.८.७	तामाकोशी गाउँपालिकाको प्राकृतिक सौन्दर्यतालाई पर्यटन प्रवर्द्धनसँग जोड्ने	P1
४.५.८.८	ब्रम्हाको मुर्ती स्थापना	P1

अनुसूचीमा १ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

४.५.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा थप ५ वटा होमस्टेको स्थापना हुनेछ । मन्दिर, गुफा तथा प्राकृतिक क्षेत्रको संरक्षण हुनेछ । पर्यटन स्थलको विकास तथा निर्माण गरी पर्यटन क्षेत्रको संवर्द्धनमा जनसहभागिता जुटाउन सकेमा गरिबीको अन्त्य गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा टेवा पुग्नेछ ।

४.६ उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्था

४.६.१ वर्तमान अवस्था

विविध माटो, उचाइ, हावापानी भएकाले तहगत कृषि तथा वन पैदावारको बजार विकास गर्न सकिने अवस्था छ । उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति प्रणालीको विकास सहज नभए पनि पूर्वाधार विकास सँगै उल्लेख्य प्रगति भएको छ । तामाकोशीमा उद्योग, वाणिज्य र व्यापार क्षेत्रको विकासले विस्तारै गति लिँदैछ । आवधिक योजना निर्माणको समयावधिसम्म ३ वटा ठूला र ५ वटा साना र मझौला उद्योग सञ्चालनमा रहेका छन् । विशेष गरी तेल, फर्निचर र क्रसर उद्योग तामाकोशीका स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरु हुन् । हाल १५५ वटा व्यवसाय सञ्चालनमा रहेका छन् भने २ वटा बैंक र ३५ वटा सहकारी मार्फत वित्तीय स्रोत परिचालन भइरहेको छ ।

तामाकोशी गाउँपालिकामा ५.१० प्रतिशत स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरु स्थापना हुनु, ५३७ वटा आर्थिक इकाइ स्थापना हुनु, गाउँपालिकाले नियमित रुपमा आर्थिक ऐनको संशोधन गर्नु, कृषि उपज भण्डारणका लागि ८ वटा भण्डारण केन्द्रको व्यवस्था गर्नु, सयौंको संख्यामा कृषक समूह गठन हुनु, सडक निर्माण प्राथमिकतामा पर्नुले यस क्षेत्रको विकासका लागि अनुकुल वातावरण सिर्जना भएको छ । यद्यपि स्थापित औद्योगिक क्षेत्रको स्तरोन्नति गरी उद्योग व्यवसायको दीगो विकास गरी वस्तु तथा सेवाको सहज आपूर्तिको सुनिश्चित गर्न विशेष योजनाका साथ अघि बढ्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

४.६.२ प्रमुख समस्याहरु

पर्याप्त व्यावसायिक दक्ष जनशक्तिको अभाव, भौतिक पूर्वाधारको विकासको अभावमा गाउँपालिकाका सबै स्थानमा सहज आपूर्तिको व्यवस्था नहुनु, वस्तु भण्डारणस्थलको उत्तम व्यवस्थापन नहुनु, औद्योगिक लगानी आकर्षण गर्न नसक्नु, न्यून ग्रामीण बचत तथा लगानी, ६९ प्रतिशत व्यवसाय दर्ता नभइ सञ्चालन हुनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

४.६.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

पालिकामा २ वटा औद्योगिक क्षेत्र तथा करीडोरको स्थापना हुनु, एउटा खानी क्षेत्रको पहिचान हुनु, दक्ष औद्योगिक जनशक्ति उत्पादन संख्यामा वृद्धि हुँदै जानु, पूर्वाधार क्षेत्रको विकासले गति लिनु, युवा तथा महिलामा औद्योगिक र व्यावसायिक क्रियाकलापमा सक्रियता बढ्दै जानु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरु हुन् । पर्याप्त मात्रामा लगानी भित्राउनु, शीतभण्डारको व्यवस्था गर्नु, दक्ष युवा पलायन रोक्नु, खानी उत्खनन गर्नु, क्रसर उद्योगको व्यवस्थापन गर्नु, सञ्चालित साना तथा ठूला उद्योगको दिगो रुपमा सञ्चालन हुने वातावरणको विकास गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

४.६.४ क्षेत्रगत सोच

भौतिक पूर्वाधारको विकास उद्योग, वाणिज्य तथा व्यापारको विकास ।

४.६.५ लक्ष्य

गाउँपालिकाको वाणिज्य तथा व्यापारको प्रवर्द्धन गर्ने ।

४.६.६ उद्देश्यहरु

- ✓ उद्योग स्थापनाका लागि लगानी मैत्री वातावरण सिर्जना गर्नु
- ✓ सहज व्यापारिक क्रियाकलाप विस्तारका लागि भौतिक पूर्वाधारको विस्तार तथा विकास गर्नु,
- ✓ पारदर्शी मूल्यमा वस्तु तथा सेवाको सहज आपूर्ति सुनिश्चित गर्नु,
- ✓ स्वतन्त्र बजार प्रणालीलाई प्रवर्द्धन गर्नु,

४.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ४.६.७.१ उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्थाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.स्थानीयमा बचत गर्ने प्रवृत्तिको विकास गरी लगानी अभिवृद्धि गर्ने ।	१.स्थानीयको लगानी आकर्षणका लागि विविध योजना तथा स्किमहरु बनाई लागु गरिने छ । २.औद्योगिक क्षेत्रको स्तरोन्नती विकास गरिने छ ।
२.औद्योगिक उत्पादनका बजारीकरणका लागि पूर्वाधारको विकास गर्ने ।	१.स्थानीय स्रोतको उत्तम प्रयोग मार्फत औद्योगिक विकास गरिने छ । २.खानी उत्खनन मार्फत गाउँपालिकाको आय वृद्धि गरिने छ ।
३.आवश्यक उपभोग्य सामग्रीको निरन्तर उपलब्धताका लागि पारदर्शी आपूर्ति प्रणाली सुनिश्चित गर्ने	१.उपभोक्ता अधिकारको संरक्षणका लागि पारदर्शी आपूर्ति प्रणाली विकास गरिने छ । २.कालोबजारी तथा मिसावट लगायतका गलत व्यापारिक क्रियाकलापको अन्त्य गरिने छ ।

४.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ४.६.८.१ उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्थाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
४.६.८.१	गाउँपालिका भित्र उद्योग धन्दा स्थापना एवं व्यवसाय प्रवर्द्धनको लागि लगानी मैत्री वातावरणको निर्माण गरीने	P1
४.६.८.२	गरिवी निवारणका लागि लघु उद्यम कार्यक्रम	P1
४.६.८.३	उद्यमशीलताको विकास लागि प्रोत्साहन, अनुदान तथा सहुलियत ऋणको व्यवस्था गर्ने कार्यक्रम	P2
४.६.८.४	उत्पादनमुलक क्षेत्रमा संयुक्त लगानी, सेयर खरिद तथा नयाँ उद्योग स्थापनाका लागि लगानी कोषको स्थापना गरिने	P1
४.६.८.५	गाउँपालिका स्तरमा एक औद्योगिक क्षेत्र स्थापना	P1
४.६.८.६	एक वडा एक कृषि बजार स्थापना	P1

अनुसूचीमा १ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

४.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यसम्ममा ८ वटा ठूला उद्योग र १० वटा साना तथा मझौला उद्योगको स्थापना हुनेछ ।यस गाउँपालिकामा ७७ प्रतिशत व्यवसाय दर्ता भइ सञ्चालनमा आउनेछन् । यस गाउँपालिकामा ७ वटा औद्योगिक क्षेत्र तथा करिडोर स्थापना हुनेछ । अपेक्षित समयमा ८ प्रतिशत स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरुको स्थापना हुनेछ । स्थानीय उद्योग नीति निर्माण गरी लगानीको वातावरण सिर्जना भएको हुने छ ।

परिच्छेद पाँच : सामाजिक क्षेत्र

५.१ शिक्षा

५.१.१ वर्तमान अवस्था

शिक्षा सामाजिक आर्थिक रुपान्तरणको प्रमुख माध्यम हो । शिक्षाले मानवीय क्षमता अभिवृद्धि गरी जीवनपद्धतिलाई उत्कृष्ट बनाउन सहयोग गर्दछ । गुणस्तरीय जीवनयापनको आधार पनि शिक्षा नै हो । तामाकोशी गाउँपालिकाले सिमित स्रोत साधनका बाबजूत शिक्षा विकासमा यथासक्य प्रयास गरेको छ । फलस्वरुप गाउँपालिकाको साक्षरता दर उच्च छ । पालिकामा जम्मा ४० वटा विद्यालय भएको गाउँपालिकामा १३ वटा विद्यालयमा कम्प्यूटर ल्याब र ९ वटा विद्यालयमा विज्ञान ल्याबको व्यवस्था रहेको छ ।

विद्यालयको सुदृढीकरणका लागि विद्यालय सबलीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । जम्मा ७० प्रतिशत विद्यालयमा खानेपानीको सुविधा तथा बालमैत्री पूर्वाधारको निर्माण गरिएको छ । शिक्षक शिक्षिकाको क्षमता विकासका लागि आधार वर्षमा ५ वटा तालिम सञ्चालन गरिएको छ । विद्यालय उमेरका (५-१८ वर्षका) विद्यालय नगएका २.७६ प्रतिशत बालक र ३.१४ प्रतिशत बालिका रहेका छन् । गाउँपालिकामा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको शुरुवात गरी व्यावसायिक शिक्षालाई प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास गरिएकोछ ।

५.१.२ प्रमुख समस्याहरु

कम्प्युटर ल्याब तथा विज्ञान ल्याब एवं पुस्तकालय भएको विद्यालय कम हुनु, गाउँपाालिकामा विपन्न वर्ग, बालबालिका एवं युवा तथा महिलाको क्षमता विकासका लागि ठोस दीर्घकालीन योजना नबन्नु, सामुदायिक विद्यालयको कमजोर शैक्षिक गुणस्तर, विद्यार्थीका लागि आवश्यक आधारभूत सुविधाको विद्यालयमा उपलब्धता नहुनु, अझै पनि औषत ६ प्रतिशत बालबालिका विद्यालय बाहिर हुनु, सबै विद्यालयमा वाल एवं अपाङ्गमैत्री पूर्वाधारको निर्माण नहुनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

५.१.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

वैकल्पिक शिक्षा प्रवर्द्धनका लागि गाउँपालिकाले वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीको सिकाई सहजीकरण निर्देशिका , २०७७ तयार गरिनु, गोल्मेश्वर प्राविधिक शिक्षालयको स्थापना हुनु, विद्यालय सवलीकरण कार्यक्रमको सञ्चालन, शिक्षक शिक्षिकाको क्षमता विकास तालिमको व्यवस्था, अपांगता भएका विद्यालय उमेरका बालबालिकाको शिक्षामा पहुँचमा वृद्धि हुनु, पिछडिएको समुदाय र आर्थिक रुपमा बिपन्नलाई उच्च शिक्षामा पहुँचका लागि सहयोग बढ्दै जानु, विद्यालयहरुको गुणस्तरमा वृद्धि हुँदै जानु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरु हुन् । विद्यालय नगएका बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षामा समाहित गर्नु, आधुनिक शिक्षण विधिलाई प्रयोगमा ल्याउनु, आवश्यक विद्यालय पूर्वाधारको निर्माण गर्नु, दक्ष युवा जनशक्तिको उत्पादन गर्नु, उच्च शिक्षा प्राप्त जनशक्तिको संख्या वृद्धि गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

५.१.४ क्षेत्रगत सोच

शैक्षिक विकास मार्फत जीवनयापनमा सुधार ।

५.१.५ लक्ष्य

दक्ष र सिर्जनशील शैक्षिक जनशक्तिको विकास गरी ग्रामीण जीवनयापनमा सुधार ल्याउने ।

५.१.६ उद्देश्यहरु

- ✓ शिक्षालाई ग्रामीण विकासको आधार बनाउनु,
- ✓ समुदायमा निरन्तर सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्नु,
- ✓ क्षमता विकास मार्फत दक्ष जनशक्तिको उत्पादन गर्नु

५.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.१.७.१ शिक्षाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. गुणस्तरीय शिक्षाको विस्तार मार्फत दक्ष जनशक्तिको उत्पादन गरी आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धि गर्ने ।	१.विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर वृद्धि गरिने छ । २.प्राविधिक शिक्षाको विस्तार मार्फत दक्ष प्राविधिकको निर्माण गरिने छ ।
२.उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीको संख्यामा वृद्धि गरी समुदायमा निरन्तर सिकाईलाई प्रोत्साहन गर्ने ।	१.गाउँपालिकामै उच्च शिक्षा अध्ययन अध्यापनको व्यवस्था गरिने छ । २.उच्च शिक्षा अध्ययन गर्नेलाई पुरस्कृत गरिने छ ।
३.शिक्षा मार्फत दलित, अपाङ्ग, महिला तथा युवाको क्षमता विकास गर्ने ।	१.लक्षित समुदायको क्षमता विकास मार्फत स्वरोजगारलाई प्रोत्साहन गरिने छ । २.आधुनिक शिक्षण विधिको प्रयोग गरी विद्यालय शिक्षा प्रति आकर्षण बढाइने छ । ३.गाउँ, वडा शिक्षा समितिलाई थप प्रभावकारी बनाइ नमुना विद्यालयको स्थापना गरिने छ ।

५.१.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.१.८.१ शिक्षाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.१.८.१	"गुणस्तरीय शिक्षा, दीगो सिकाइको आधार" अभिप्रायलाई आत्मसात गर्दै बालमैत्री शिक्षण सिकाइलाई जोड दिइनेछ ।	P2
५.१.८.२	सूचना प्रविधिमैत्री विद्यालय शिक्षा अभियान अन्तरगत पालिका भित्रका सवै विद्यालयहरुमा सूचना प्रविधि पूर्वाधार विकास तथा व्यवस्थापन गरिने	P1
५.१.८.३	प्रत्येक विद्यालयमा खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता WASH सम्बन्धी हाम्रो विद्यालय सफा विद्यालय कार्यक्रम संचालन गरिने	P1
५.१.८.४	सेनिटरी प्याड कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै किशोरीहरुमा महिनावारीको समयमा देखापर्ने संकोचमा कमी ल्याउनका साँथै त्यसको प्रयोग र व्यवस्थापन गर्न चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने	P1

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.१.८.५	जनसाङ्ख्यिक बनोट, भौगोलिक अवस्थाको आधारमा विद्यालय नक्सांकन गरी विद्यालय गाभ्ने, सार्ने, कक्षा थप्ने, घटाउने तथा नयाँ स्थापना गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।	P2
५.१.८.६	कक्षा ५ र ८ को परीक्षालाई पालिकाबाटै सञ्चालन गरि स्तरीकृत र व्यवस्थित गर्दै लगिनेछ ।	P2
५.१.८.७	कोभिड-१९ को संक्रमणको कारण अवरुद्ध रहेको सिकाइ प्रणालीलाई सूचारु गर्न र विद्यालय जाने उमेरका बालबालिकालाई विद्यालयमा नियमित पठनपाठन नभएसम्म आफ्नो परिवेश अनुकुल सिक्ने वातावरण सृजना गर्न दूर तथा खुला शिक्षा लगायत वैकल्पिक प्रणालीको माध्यमबाट प्रभावकारी र व्यवस्थित रुपमा सिकाइमा सहजीकरण गर्न “वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीको सिकाइ सहजीकरण निर्देशिका, २०७७” मा उल्लेखित प्रावधान बमोजिम शैक्षिक सत्र अगाडि बढाईनेछ ।	P1
५.१.८.८	उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गर्ने शिक्षक तथा कर्मचारीलाई पुरस्कृत गर्दै निजहरुको वृत्ति विकासलाई विद्यालयको विषयगत नतिजासँग आवद्ध गरिनेछ । शिक्षण सिकाई क्रियाकलापलाई थप प्रभावकारी गराउन श्रव्य दृश्य प्रणालीबाट योजनाबद्ध शिक्षण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।	P1
५.१.८.९	शैक्षिक केन्द्रलाई मर्यादित, अनुशाशित एवं व्यवस्थित बनाउन गाउँ शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति र विद्यालय व्यवस्थापन समितिहरुलाई थप जिम्मेवार बनाइनेछ । शिक्षक विद्यार्थी अभिभावक सम्बन्ध सुमधुर बनाउन आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ । (अन्तरक्रिया, तालिम, भेटघाट)	P1
५.१.८.१०	शिक्षकहरुलाई तहगत तथा विषयगत रुपमा छोटो तथा लामो अवधिको तालिमको आयोजना गरी थप ज्ञान, सिपको विकास गराई सिकाई सहजिकरण प्रक्रियालाई सरलिकरण गर्दै लगिनेछ । साथै प्रधानाध्यापकहरुको नेतृत्व क्षमता विकासको तालिमद्धारा सशक्त बनाई प्रशासनिक क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।	P2
५.१.८.११	गाउँपालिका सरहद भित्र रहेका विद्यालयहरुलाई विज्ञान शैक्षिक प्रर्दशनी कार्यक्रममा अनिवार्य सहभागी गराई विज्ञान विषयलाई जीवनउपयोगी एवम् व्यवहारीक विषयको रुपमा अघि बढाउँदै लगिनेछ ।	P1
५.१.८.१२	गाउँपालिका भित्रका सबै विद्यालयहरुमा क्रमशः विद्युतीय हाजिरी जडान कार्यलाई निरन्तरता दिँदै सि.सी.टिभी क्यामेराको व्यवस्था गरिनेछ ।	P2
५.१.८.१३	गाउँपालिकाका माध्यमिक विद्यालयलाई स्रोत साधनयुक्त नमुना विद्यालयको रुपमा विकास गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिईनेछ । सम्पूर्ण विद्यालयहरुमा बाह्रमासे फूल, सिउँडी, हात्तीबार, लालुपाते जस्ता विरुवाहरु रोपी प्राकृतिक घेराबार निर्माणमा प्रोत्साहित गरिनेछ ।	P2
५.१.८.१४	यस गाउँपालिकाको वडा नं. ४ मालुमा रहेको गोल्मेश्वर क्याम्पसलाई उच्च शिक्षाको मुख्य केन्द्रको रुपमा विकास गर्दै लगिनेछ । साथै गोल्मेश्वर माविमा सञ्चालित कृषि प्राविधिक शिक्षालयलाई थप व्यवस्थित गरिँदै लगिनेछ ।	P1

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.१.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा शतप्रतिशत साक्षरता युक्त गाउँपालिकाको पहिचान स्थापित हुनेछ । सबै बालबालिका विद्यालयको पहुँचभित्र हुनेछन् । थप ५ वटा सामूदायिक सिकाई केन्द्र स्थापना

तथा सञ्चालन हुनेछ। सबै विद्यालयमा बालमैत्री पूर्वाधार तथा खानेपानी सुविधाको विस्तार हुनेछ। थप ५ वटा विद्यालयमा विज्ञान तथा कम्प्यूटर ल्याबको व्यवस्था हुनेछ। समावेशी तथा गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिका लागि गाउँपालिकामा प्राविधिक शिक्षाको व्यवस्था गर्ने, आधुनिक शिक्षण विधिको प्रयोग गर्ने तथा समयानुकूल शिक्षा नीतिको तर्जुमा गरी लागु गर्नुपर्दछ।

५.२ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा

५.२.१ वर्तमान अवस्था

पोषणयुक्त खानपान, स्वच्छ खानेपानी एवं सरसफाइ स्वस्थ जीवनको आधार हो। स्वस्थ जीवनको लागि निरन्तररुपमा पोषणयुक्त खाद्यवस्तुको उपलब्धता हुनु आवश्यक हुन्छ। गाउँपालिकामा उत्पादित कृषि उपजले सबै घरधुरीलाई वर्षभर खान पुग्ने अवस्था छैन। रासायनिक मलको प्रयोगले स्वास्थ्यवर्द्धक खाद्य पदार्थको उत्पादनमा चुनौती सिर्जना गरेको छ। यद्यपि गाउँपालिकाका स्वास्थ्य सूचकहरु सुधारका क्रममा रहेका छन्। अधिकांश महिलाले स्वास्थ्य सेवासुविधाको उपभोग गरेका छन्।

जम्मा ९० प्रतिशत ज्येष्ठ नागरिक र अपांगता भएका व्यक्तिको स्वास्थ्य सुविधामा पहुँच पुगेको छ। प्रसूति र गर्भवती जाचँको सेवा लिने महिलाको संख्या ८८.७१ प्रतिशत पुगेको छ भने ७९.४३ प्रतिशत महिलाहरुले सुत्केरी सुविधा उपभोग गरेका छन्। दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसुति सेवा लिने महिलाको संख्या ६६.७८ प्रतिशत पुगेको छ।

गाउँपालिका भरिमा ४५ मिनेटको दुरीमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच भएको जनसंख्या ८३.५५ प्रतिशत पुगेको छ। गाउँपालिकावासीको औसत आयु ७२ वर्ष पुगेको छ। तर पोषणको जाँच गराएका बालबालिकाको संख्या न्यून (२५ प्रतिशत) रहेको छ। पुड्कोपन भएका वालवालिका ०.७५ प्रतिशत रहेका छन्। स्वस्थ खानपान, खाद्य सुरक्षा र समग्र स्वास्थ्य क्षेत्रको सुधारका लागि गाउँपालिकाले अझै ठोस योजना बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

५.२.२ प्रमुख समस्याहरु

कम तौल भएका वाल वालिकाको संख्या १४.७० प्रतिशत हुनु, ११.९५ प्रतिशत महिलामा रक्त अल्पताको समस्या देखिनु, वालवालिका निमोनियाबाट ग्रसित हुने क्रममा कमी नआउनु, ५वर्ष मुनिका बालबालिकामा झाडापखालाको दर उच्च हुनु, दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको अभाव हुनु, स्वास्थ्य चौकीको विस्तार नहुनु, सडक तथा यातायातको व्यवस्थित विकास नहुनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन्।

५.२.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

महिला, अपाङ्ग, ज्येष्ठ नागरिकले ग्रामीण स्वास्थ्य सुविधा लिनेक्रम बढ्नु, पशुजन्य एवं कृषि उत्पादनमा वृद्धि हुनु, यातायात सुविधाको विकासले गति लिनु, स्वास्थ्य क्षेत्रमा जनशक्ति उत्पादन हुने क्रम बढ्नु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन्। निमोनिया र झाडापखालाको दर न्यूनीकरण गर्नु, कम

तौल भएका बालबालिकाको संख्या घटाउनु, पोषणयुक्त खाद्यपदार्थको सहज आपूर्तिको व्यवस्था मिलाउनु, स्वास्थ्यसंस्थाको गुणस्तर वृद्धि गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

५.२.४ क्षेत्रगत सोच

आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको विस्तार समृद्धिको आधार ।

५.२.५ लक्ष्य

स्वस्थ, दक्ष र प्रतिस्पर्धी नागरिकको उत्पादन गरी आर्थिक विकासमा योगदान पुऱ्याउने

५.२.६ उद्देश्यहरु

- ✓ गाउँपालिकाका सबै ठाउँमा सर्वसुलभ स्वास्थ्य सेवाको विस्तार गर्नु,
- ✓ बालबालिका र महिला स्वास्थ्यको लागि विशेष पहल गर्नु
- ✓ स्वस्थ र दक्ष जनशक्तिकालागि सबै बालबालिका र किशोरकिशोरीमा पोषणयुक्त खाद्यान्नको पहुँच विस्तार गर्ने

५.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.२.७.१ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.स्वास्थ्य संघसंस्थाको गुणस्तर वृद्धि गरी प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवाको विस्तार गर्ने ।	१.स्वास्थ्य चौकीको स्तरोन्नती गरिने छ । २. अनिवार्य स्वास्थ्य वीमा कार्यक्रम लागु गरी गाउँपालिकावासीको स्वास्थ्य लागत घटाइने छ ।
२.बालबालिका र महिलाको स्वास्थ्यमा पहुँच विस्तार गर्ने ।	१. उपचार कोष मार्फत असहाय एवं विपन्न वर्गको उपचारमा सहयोग गरिने छ । २.बालबालिका तथा महिला स्वास्थ्य सूचना केन्द्रको स्थापना मार्फत महिला बालिबालिकाको स्वास्थ्यमा सुधार ल्याइने छ ।
३.पोषणयुक्त खानेकुराको उत्पादनमा आत्मनिर्भर बन्ने ।	१.कृषि उपज उत्पादनमा आत्मनिर्भर बनाइने छ । २.स्वास्थ्य क्षेत्रका लागि आवश्यक जनशक्तिको उत्पादन गरिने छ । ३.ग्राामीण सडकको सुधारमार्फत स्वास्थ्य सेवाको पहुँच विस्तार गरिने छ । ४.प्राङ्गारिक मलको प्रयोग गरी विषादिमुक्त कृषि उपज उत्पादन वृद्धि गरिने छ ।

५.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.२.८.१ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.२.८.१	गाउँपालिका स्तरमा १० बेड क्षमताको अस्पतालको स्थापना	P1
५.२.८.२	ज्येष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गहरुको स्वास्थ्य जाँच गर्न घर-घरमा स्वास्थ्यकर्मी कार्यक्रमलाई वर्षको २ पटक सञ्चालन गर्ने	P1
५.२.८.३	स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरु मार्फत वालबालिका हेरचाह र पौष्टिक आहार सम्बन्धि आधारभूत तालिम	P1
५.२.८.४	गम्भीर प्रकृतिको रोगको उपचारमा सहयोग पुर्‍याउन नागरिक स्वास्थ्य उपचार सहायता कोष मार्फत सहायता प्रदान गर्ने	P1
५.२.८.५	वर्षमा १ पटक हरेक वडामा विषेशज्ञ डाक्टर सहितको स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन कार्यक्रम संचालन गरिने ।	P1
५.२.८.६	गाउँमा बसोबास गर्ने नागरिकका लागि अनिवार्य स्वास्थ्य वीमा कार्यक्रम	P1
५.२.८.७	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सञ्चालित गाउँघर क्लिनिकलाई थप व्यवस्थित गरिनेछ ।	P1
५.२.८.८	Silent Killer को रुपमा रहेका रोगबाट जीवनको समाप्ती हुने बढ्दो क्रमलाई रोक्न जीवनशैली परिवर्तनका लागि आरोग्य केन्द्र स्थापना गरिनेछ ।	P1
५.२.८.९	महिला रोग सम्बन्धि स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	P1
५.२.८.१०	सबै वडामा रहेका स्वास्थ्य चौकिहरुमा प्रयोगशाला स्थापना गरी संचालन गरिने	P1
५.२.८.११	कोभिड लगायत बिभिन्न महामारी रोकथामका लागि स्वास्थ्य सम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रम संचालन गरिने	P1

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा गाउँपालिकावासीको औसत आयु ७५ वर्ष पुग्नेछ । गाउँपालिकाका ९० प्रतिशत बालबालिकाले पोषणको जाँच गराउनेछन् । गाउँपालिकाका सबै महिलाले सुत्केरी सुविधा उपयोग गर्नेछन् तथा दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसूति सेवा लिनेछन् । स्वस्थ खानपानलाई प्रवर्द्धन गरी गाउँपालिकाका सबै वडामा स्वास्थ्य चौकीको व्यवस्था गरेका खण्डमा सबै उमेर समूहका व्यक्तिको स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्ति गर्न सकिनेछ ।

५.३ युवा तथा खेलकुद

५.३.१ वर्तमान अवस्था

युवा भविष्यका मात्र कर्णधार नभई वर्तमान समाजका पनि अभिन्न अंग हुन् । त्यसैले युवाको समग्र विकास मार्फत् वर्तमान र भावी समाजको समुन्नत विकासको कल्पना गर्न सकिन्छ । यसै तथ्यलाई मनन गरी गाउँपालिकाले युवालाई विभिन्न किसिमका पेशा तथा व्यवसायमा संलग्न गराउने प्रयास गरेको छ । साथै युवा प्रतिभा विकासका लागि खेलकुदको विकास गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

गाउँपालिकामा खेलकुदसँग सम्बन्धित ४ वटा संस्था र क्लवहरु स्थापना गरिएको छन् । खेलकुद प्रवर्द्धनका लागि २ वटा युवा सृजनशिल कोष स्किमको स्थापना गरिएको छ । गाउँपालिकामा विशेष गरी ४ वटा खेल खेल्नेगरिन्छ । खेलकुदका लागि ७ वटा खुला चौर प्रयोग गरिएको गाउँपालिकामा रंगशाला तथा कभर्ड हलको निर्माण हुन सकेको छैन । रोजगारीको अभावमा ९५३ जना युवा विदेशिएका छन् । यस परिप्रेक्ष्यमा युवा रोजगारी र उद्यमशीलताका लागि ठोस कदम चाल्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

५.३.२ प्रमुख समस्यारु

युवा लक्षित जीवन वृत्ति परामर्श केन्द्रको सञ्चालनको योजना, युवा अभिमुखीकरण कार्यक्रमको सञ्चालन, युवा स्वरोजगारका लागि अनुदान तथा सहुलियतपूर्ण ऋणको व्यवस्था, युवा विकासका लागि खेलमैत्री वातावरणको निर्माण लगायतका कार्य मार्फत गाउँपालिकाका युवाको सीप तथा दक्षता वृद्धिको कार्य गरेको भए तापनि विद्यमान स्रोत साधन र परिस्थितिमा आशातीत उपलब्धि प्राप्त गर्न सकिएको छैन । गाउँपालिकामा अझैपनि अत्यधिक युवा वेरोजगारी (१६९३ जना) को समस्या रहेको छ । यसका साथै युवाको विदेश पलायन, गाउँपालिकामै उच्च शिक्षाको व्यवस्था नहुनु, युवा कुलतमा फस्नु, युवा स्वरोजगारीको पर्याप्त अवसरको अभाव, स्थानीय परम्परागत खेलकुदको प्रवर्द्धन नहुनु जस्ता समस्याबाट यो क्षेत्र जेलिएको छ ।

५.३.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

युवा समूहहरुको गठन, गाउँपालिकाका युवा लक्षित विविध कार्यक्रम, कृषि, सडक एवं औद्योगिक क्षेत्रको विकास हुनु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । सबै युवालाई रोजगारीको अवसरको सिर्जना गर्नु, युवालाई समाजप्रतिको दायित्वबोध गराउनु, युवा नेतृत्व विकास गर्नु, युवा स्वरोजगारका लागि सहायता उपलब्ध गराउनु, युवालाई आपराधिक क्रियाकलापबाट विमुख गराउनु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

५.३.४ क्षेत्रगत सोच

सक्षम युवा समृद्ध समाज

५.३.५ लक्ष्य

सबै क्षेत्र, वर्ग र जातिका युवाको समग्र विकास गर्ने ।

५.३.६ उद्देश्यहरु

- ✓ सबै वर्ग, जाति र क्षेत्रका युवाको साक्षरतादर वृद्धि गर्नु,
- ✓ युवालाई व्यावसायिक सीप एवं तालिम प्रदान गर्नु,
- ✓ युवालाई सामाजिक गतिविधिमा सक्रिय सहभागी गराउनु

५.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.३.७.१ युवा तथा खेलकुदका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.गाउँपालिकाका सबै युवाको शैक्षिक स्तर वृद्धि मार्फत सक्षम नेतृत्वको विकास गर्ने ।	१.गाउँपालिकाका युवाको साक्षरता दर वृद्धि गरी दक्ष एवं सचेत युवाको निर्माण गरिने छ । २.किशोर किशोरीको मानसिक स्वास्थ्य, चालचलन र व्यवहारमा सकारात्मक सोच र परिवर्तन ल्याउन सूचना प्रविधि र सामाजिक सञ्जाललाई मर्यादित तरिकाबाट प्रयोग गर्ने बारे सचेतना गरिने छ ।
२.युवामा व्यावसायिक सोच, सीप र नेतृत्वको विकास गर्ने ।	१.व्यावसायिक तालिम एवं गतिविधिमा संलग्न गराइ युवामा व्यावसायिक सीपको विकास गरी युवा स्वरोजगार वृद्धि गरिने छ । २.युवाको नेतृत्व विकासका लागि खेलकुद लगायतका अतिरिक्त क्रियाकलापमा युवा सहभागिता बढाउने तथा आवश्यक पूर्वाधारको निर्माण गरिने छ ।
३.सामाजिक गतिविधीमा युवा संलग्नता बढाइ सुशासन र लोकतन्त्र संस्थागत गर्ने ।	१.समाजका गतिविधिमा युवाको सहभागिता बढाइ स्थानीय सुशासनको प्रवर्द्धन गर्ने कार्ययोजना तयार गरिने छ । २.युवा स्वरोजगार र उद्यमका लागि सहज एवं सहुलियत ऋणको व्यवस्था गरिने छ । ३. औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट बाल बालिका तथा किशोर किशोरी शिक्षा सञ्चालन गरिने ।

५.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.३.८.१ युवा तथा खेलकुदका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.३.८.१	युवाहरुमाझ अनुशासित, मर्यादित, मुलुकप्रति सकारात्मक सोच र सुनौलो भविष्यको योजना सहितको भावना जागृत गराउन रोजगार सेवा केन्द्र मार्फत जीवन वृत्ति परामर्श (Career Counselling Centre) सेवा उपलब्ध गराइने छ ।	P1
५.३.८.२	युवाहरुमा उद्यमशिलता विकास, नेतृत्व विकास एवं समाजप्रतिको उत्तरदायित्व वोध गराउन तालिम, अभिमुखिकरण कार्यक्रमको सञ्चालन गरिनेछ ।	P1
५.३.८.३	युवाहरुको समूह, अध्येता वा विशेष अध्ययन अनुसन्धान केन्द्रहरुलाई सिपमुलक कार्यक्रम तथा स्थानीय रोजगारको प्रवर्द्धन गर्दै लघु उद्यम शुरु गर्न प्रोत्साहन, अनुदान एवं सहुलियत ऋण प्रदान गर्ने कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनेछ ।	P1
५.३.८.४	कोभिड - १९ का कारण वैदेशिक रोजगारीबाट फर्कन बाध्य युवालाई केन्द्रित गरी वैदेशिक रोजगारीबाट आर्जन भएका ज्ञान, सीप, प्रविधि, पुँजी र अनुभवलाई उपयोग गर्ने क्षेत्र पहिचान गरी कार्यक्रम अगाडि बढाइनेछ ।	P1
५.३.८.५	युवा क्लबलाई प्रोत्साहन गरी सामाजिक तथा आर्थिक विकास कार्यमा युवाशक्तिलाई परिचालन गरिनेछ ।	P1
५.३.८.६	लागु औषध, दुर्व्यसनिमा लागेका युवाहरुलाई सो दुर्व्यसनीबाट छुटाउन मनोपरामर्श समेतको व्यवस्था गरिनेछ ।	P1
५.३.८.७	पुस्तौदेखि अङ्गिकार गरिएका परम्परागत पेशा जगेर्ना र प्रवर्द्धन गरी क्रमशः व्यवसायीकरण गर्ने कार्यमा युवा शक्ति परिचालन गरिनेछ ।	P1

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.३.९ अपेक्षित उपलब्धी

योजनाको अन्त्यमा युवा बेरोजगारी घटेर ०.०९ प्रतिशत हुनेछ । एउटा रंगशालाको निर्माण गरिनेछ । खेलकुदसँग सम्बन्धित थप ५ वटा संस्था र क्लबहरु स्थापना गरिनेछ । ७ वटा युवा सृजनशिल कोष स्किमको गठन भइसकेकोछ । युवाको समाजप्रतिको लगाव बढाउँदै खेलकुद र युवा प्रतिभाको विकास गर्न सकेको खण्डमा समाजमा दिगो आर्थिक वृद्धि तथा समावेशी विकाससँग सम्बन्धित दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग पुग्नेछ ।

५.४ अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता

५.४.१ वर्तमान अवस्था

प्रकृति, इतिहास र स्थानीय संस्कृतिबिच लुकेका रहस्यको खोज र स्थानीय वातावरणमा सिर्जनात्मक क्रियाकलापको प्रवर्द्धन गर्ने पर्याप्त सम्भावना देखिन्छ । स्थानीय कला र संस्कृति, परम्परागत प्रविधिको संरक्षणका लागि अन्वेषणको ठूलो महत्तव हुन्छ । गाउँपालिकाको पश्चिमी सिमा भएर बग्ने तामाकोशी नदी किनारामा खेतीयोग्य जमीन र उत्तर, पूर्व र दक्षिणी भेगमा वनजंगलले ढाकिएको क्षेत्र तथा गाउँपालिकाबासीको परम्परागत संस्कृतिले गाउँपालिकामा अन्वेषण र सिर्जनात्मकता अभिवृद्धि गर्ने पर्याप्त सम्भावनालाई देखाउँछ । किशोरकिशोरी तथा युवा वर्गलाई क्षेत्रगत सिर्जनात्मक क्रियाकलापका लागि अभिप्रेरित गरी गाउँपालिकाको छुट्टै पहिचान स्थापित गर्ने सम्भावना रहेको छ । तर यस क्षेत्रलाई गाउँपालिकाको कार्ययोजनाले समेट्न सकेको छैन ।

५.४.२ प्रमुख समस्याहरु

गाउँपालिकाका स्थानीय जनजीवनमा आधारित सीप, कला तथा प्रविधिको संरक्षण र आधुनिकीकरण गर्न सकेमा स्थानीय पहिचानको जगेर्ना गर्ने सम्भावना भए तापनि स्थानीय सीप हस्तान्तरण, अध्ययन अनुसन्धान तथा अन्वेषणको अभावमा यस्ता परम्परागत सिप, कला तथा प्रविधि लोप हुने अवस्थामा छन् । तसर्थ अन्वेषण र युवा सिर्जनात्मकतालाई प्राथमिकता दिनुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

५.४.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

गाउँपालिकामा प्रयोगमा रहेका परम्परा, सीप, कला र प्रविधिलाई समयानुकूल आधुनिकीकरण गर्न सकेमा वातावरण मैत्री स्थानीय गतिविधिलाई प्रोत्साहन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । यस्तै गरी प्रकृतिप्रदत्त स्थानीय स्रोत साधनको अन्वेषण गर्ने, स्थानीय उत्पादनमा सिर्जनात्मक विधिको प्रयोग गरी उत्पादनको बजार सुनिश्चित गर्ने जस्ता कार्य गर्न सकेमा गाउँपालिकामा थप आय आर्जनको अवसर सिर्जना गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ । तर स्थानीय सीप, कला र प्रविधिबारे युवा वर्गमा

चिन्तन नहुनु, बजारमा सुलभ मूल्यमा पाइने प्रविधिसँग स्थानीय प्रविधि प्रतिस्पर्धा गर्ने वातावरण नहुनु, दक्ष स्थानीय अनुसन्धानकर्ताको अभाव हुनु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

५.४.४क्षेत्रगत सोच

स्थानीय सीप र प्रविधि प्रवर्द्धन मार्फत् स्थानीय संस्कृति र परम्पराको संरक्षण

५.४.५ लक्ष्य

स्थानीय परम्परागत सीप तथा प्रविधिलाई समयानुकूल विकास गर्ने

५.४.६ उद्देश्यहरु

- ✓ स्थानीय सीप तथा प्रविधिको संरक्षणका लागि युवालाई प्रोत्साहन गर्नु
- ✓ स्थानीय स्तरमा चलनचल्तीमा रहेका कला तथा प्रविधिका बारेमा अनुसन्धान कार्यलाई प्राथमिकता दिनु

५.४.७रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.४.७.१ अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. स्थानीय युवालाई स्थानीय सीप तथा प्रविधिबारे जानकारी गर्ने ।	१.स्थानीय सीप, कला तथा प्रविधिबारे जानकारीमूलक पुस्तक प्रकाशन गरिने छ । २.युवा तथा स्थानीबासीलाई स्थानीय प्रविधि संरक्षणका बारेमा तालिम प्रदान गरिने छ । ३. प्रवर्द्धनात्मक सीप र प्रविधिका बारेमा अनुसन्धानलाई प्रोत्साहन गरिने छ ।
२. स्थानीय परम्परा, कला, प्रविधि तथा प्राकृतिक सम्पदाका बारेमा अनुसन्धान तथा खोजमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	१.अन्वेषणका क्षेत्र निर्धारण गरी क्षेत्रगत अनुसन्धान कार्ययोजना लागु गरिने छ । २. अन्वेषण तथा अनुसन्धानका लागि गुणस्तरीय प्रयोगशालाको निर्माण गरिने छ । ३.विभिन्न महोत्सवमा स्थानीय प्रविधि प्रदर्शन कार्यक्रम आयोजना गरिने छ ।

५.४.८मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.४.८.१ अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकताका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.४.८.१	अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता प्रोत्साहनका लागि विशेष कोषको स्थापना गर्ने	P2
५.४.८.२	अन्वेषणकर्तालाई पुरस्कार र सम्मान प्रदान गरि प्रेरित गर्ने	P2
५.४.८.३	विभिन्न प्रकारका अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकताका प्रतियोगिताहरु संचालन गर्ने	P2
५.४.८.४	विद्यालयस्तर देखिनै विद्यार्थीहरुलाई फरक तरिकाले सोच्न प्रेरित गरि सिर्जनात्मकता क्षमता विकास गर्ने	P2

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.४.८.५	गाउँपालिका सरहद भित्र रहेका विद्यालयहरुलाई विज्ञान शैक्षिक प्रर्दशनी कार्यक्रममा अनिवार्य सहभागी गराई विज्ञान विषयलाई जीवनउपयोगी एवम् व्यवहारीक विषयको रुपमा अघि बढाउँदै लगिनेछ ।	P1
५.४.८.६	भु-उपयोग निती अन्वेषण गरी लागु गर्ने	P2
५.४.८.७	स्थानीय जडिबुटीको अन्वेषण तथा अनुसन्धान गर्ने	P2

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.४.९ अपेक्षित उपलब्धि

स्थानीय सीप, कला र संस्कृति एवं प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण हुनेछ ।

५.५ खानेपानी तथा सरसफाई

५.५.१ वर्तमान अवस्था

खानेपानी तथा सरसफाइलाई महत्तव दिँदै दिगो विकासको महत्तवपूर्ण लक्ष्यको रुपमा यसलाई लिइएको छ । गाउँपालिकामा खानेपानी तथा सरसफाईका क्षेत्रका सूचकहरु सुधारोन्मुख अवस्थामा छन् । खानेपानीको लागि पाइपको पानी प्रयोग गर्ने जनसंख्या ८५ प्रतिशत पुगेको छ । सुरक्षित खानेपानी पुगेको जनसंख्या ५३.८३ प्रतिशत छ । गाउँपालिकाले खानेपानीलाई प्राथमिकता दिई खानेपानीको सुविधा विस्तार गरेको भए तापनि सरसफाइका क्षेत्रमा अझै धेरै कार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ । ७२.१३ प्रतिशत परिवारमा साधारण शौचालयको पहुँच पुगेका भए तापनि सार्वजनिक स्थलमा पर्याप्तमात्रामा शौचालयको विस्तार हुन सकेको छैन । घरायसी फोहरमैलाको व्यवस्थापन गरी सरसफाई प्रवर्द्धन गर्ने ठोस कार्ययोजना ल्याइएको पाइदैन ।

५.५.२ प्रमुख समस्याहरु

गाउँपालिकामा अझैपनि १५ प्रतिशत परिवारले खोला, मूल र नदीको पानी प्रयोग गर्ने बाध्यात्मक अवस्था छन् । झाडापखाला लगायतका पानीजन्य रोगको नियन्त्रण गर्न गाउँपालिकाका सबै स्थानमा स्वच्छ पाइपको खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नुपर्ने भएतापनि त्यसो हुन सकेको छैन । बढ्दो जनसँख्यासँगै सरसफाइका क्रियाकलापमा वृद्धि हुन सकेको छैन । साथै यस क्षेत्रमा काम गर्ने दक्ष जनशक्तिको अभाव छ । जलाधार क्षेत्रको व्यवस्थितरुपमा संरक्षण हुन सकेको छैन । फोहरमैला प्रशोधनका लागि पूर्वाधारको दिगो विकास हुन सकेको छैन ।

५.५.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

खानेपानीको उचित व्यवस्था गर्न पर्याप्त जलस्रोतको उपलब्धता हुनु, स्वास्थ्य चेतनाको विस्तार हुनु, खानेपानी शुद्धीकरण गर्ने उपकरणको प्रयोग बढ्नु, खानेपानी तथा सरसफाइ गाउँपालिकाको प्राथमिकतामा पर्नु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । सबै परिवारमा शौचालयको पहुँच विस्तार गर्नु, सबै

घरधुरीमा पाइप मार्फत स्वच्छ खानेपानीको वितरण गर्नु, आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

५.५.४ क्षेत्रगत सोच

आधारभूत सरसफाइ तथा खानेपानीमा सबैको पहुँच विस्तार ।

५.५.५ लक्ष्य

सबै वडामा सरसफाइ तथा प्रशोधित शुद्ध खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्ने ।

५.५.६ उद्देश्यहरु

- ✓ सरसफाइ सेवा सुविधामा सुधार गरी वातावरणमैत्री समाजको निर्माण गर्नु
- ✓ सबै घरधुरीमा स्वच्छ खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु

५.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.५.७.१ खानेपानी तथा सरसफाईका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.ग्रामीण फोहर तथा ढलको उचित व्यवस्थापन गरी स्वच्छ गाउँपालिकाको निर्माण गर्ने ।	१.व्यवस्थित ढल निकासका लागि हूयम पाइपको व्यवस्था गरिने छ । २.वस्ती तथा सार्वजनिक स्थलमा हरियाली प्रवर्द्धनको कार्यक्रम बनाई लागु गरिने छ ।
२.जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको उचित व्यवस्थापन गरी खानेपानी पूर्वाधारको विकास मार्फत् खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्ने।	२.पानी शुद्धीकरणका बारेमा तालिम सञ्चालन गर्ने तथा खानेपानीको पाइपलाइन विस्तार गरिने छ । ३.नदी तथा भूमिगत जलस्रोतको वातावरणमैत्री उपयोग गरिने छ । ४.गाउँपालिका भएर बग्ने नदी तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षणको योजना बनाई कार्यान्वयन गरिने छ ।

५.५.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.५.८.१ खानेपानी तथा सरसफाईका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.५.८.१	एक घर एक धारा कार्यक्रम (५ वर्ष भित्रमा सबै घरधुरी धारा जडान गरि सक्ने)	P1
५.५.८.२	खानेपानीको श्रोत नभएका वस्तिहरुमा आकासको पानी संकलन गर्ने, डिप बोरीङ्ग, लिफ्टिङ्ग प्रविधि अवलम्बन गर्ने	P1
५.५.८.३	खानेपानी शुद्धिकरणका विधि तथा प्रविधिहरुको प्रचारप्रसार गर्ने	P1
५.५.८.४	नकुहिने फोहोरको दिगो व्यवस्थापनका लागि उपयुक्त स्थल पहिचान गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ । गाउँपालिकालाई प्लाष्टिक मुक्त बनाउन अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।	P2
५.५.८.५	हरेक नागरिकको स्वास्थ्य वातावरणमा जिउन पाउने हक अनुरुप मेरो घर सफा	P1

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
	घर अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।	
५.५.८.६	हरेक घरबाट निस्कने फोहोरको वर्गीकरण गरी कुहिने फोहोरबाट प्राङ्गारिक मल बनाउने ज्ञान सीप, प्रविधि प्रदान गरी फोहोरबाट मोहोर कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिईनेछ ।	P2
५.५.८.७	एक घर एक शौचालय कार्यक्रम अनिवार्य रुपमा कार्यान्वयन गरिने	P1
५.५.८.८	सातैवटा वडाका आवश्यक स्थानहरुमा सार्वजनिक शौचालय स्थापना गरिने छ ।	P1
५.५.८.९	खानेपानी योजना दिगो र भरपर्दो बनाउनका लागि आवश्यक पर्ने विधान सहित उपभोक्ता समिति गठन गरिने छ । आवश्यक्ता अनुसार प्लम्वर तालिम संचालन गरिने	P1
५.५.८.१०	खानेपानी शुद्धिकरणका विधि तथा प्रविधिहरुको प्रचार प्रसार गर्ने	P1
५.५.८.११	वडा नं. ५ मा खानेपानी सम्बन्धी विषेश कार्यक्रम संचालन गरिने	P1

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.५.९ अपेक्षित उपलब्धी

आवधिक योजनाको मध्यावधिमा पाइपको पानी प्रयोग गर्ने परिवार ९२ प्रतिशत र अन्त्यमा १०० प्रतिशत पुग्नेछ । यस्तै गरी सुरक्षित खानेपानी पुगेको जनसंख्या मध्यावधिमा ८५ प्रतिशत र योजनाको अन्त्यमा शत्प्रतिशत पुग्नेछ । फ्लस-सेफ्टि ट्याङ्कमा जोडिएको शौचालय प्रयोगकर्ता परिवारको संख्या ३३.८७ प्रतिशत पुग्नेछ । फोहरमैला रिसाइक्लिंग गर्ने व्यवस्था गर्न सकेका खण्डमा तथा जलस्रोत र जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गरेका खण्डमा खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धित दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्त गर्न सकिनेछ ।

५.६ लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीता

५.६.१ वर्तमान अवस्था

लैङ्गिक समानता तथा महिला सशक्तीकरण समावेशी एवं दिगो विकासको प्रमुख आधारहरुमध्ये एक हो । विविध प्रयासका कारण गाउँपालिकाको नीति निर्णायक तहमा महिलाको पहुँच ३३ प्रतिशत पुगेको छ । महिला श्रम सहभागिता दर ६१.६७ प्रतिशत पुगेको छ । महिलाको व्यवस्थापकिय क्षमता विकासका लागि ८ प्रतिशत महिला सहकारी संस्थाको सुदृढीकरण गरिएको छ ।

अपाङगता भएका व्यक्तिहरुको सामाजिक तथा आर्थिक क्रियाकलापमा सक्रिय सहभागिता दर ६३.८६ प्रतिशत पुगेको छ । प्राकृतिक सोतको उपयोगमा स्थानीय समुदायको लगानी अंश ११.७६ प्रतिशत पुगेको छ । सा. व. उ. स. (कार्य समिति) मा महिला सहभागिता दर २८.३० प्रतिशत पुग्नु, महिला कृषक समूहको गठन हुनु, आधुनिक कृषि तथा पशुपालन व्यवसायमा महिलाहरु संलग्न हुनेक्रम बढ्नु महिला सशक्तीकरणका थप सकारात्मक पक्षहरु हुन् ।

५.६.२ प्रमुख समस्याहरु

नेपाल सरकारको सबै किसिमका हिंसा विरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीति, गाँउपालिकाको नीति तथा कार्यक्रममा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणले प्राथमिकता पाउनुले यस क्षेत्रको विकासका लागि सकारात्मक वातावरण सिर्जना गरेको छ । तर गाउँपालिकामा महिला तथा अपांगता भएका व्यक्ति सम्बन्धित हिंसाका घटना घटन छाडेका छैनन। । पिछडिएका र सिमान्तकृत वर्गका महिलाको उत्थान हुन सकेको छैन । विभिन्न महिला समूहको उपयोग गरी सामाजिक रुपान्तरणलाई गति दिन सकिएको छैन । अझै पनि महिलाको शैक्षिक स्तरमा उल्लेख्य सुधार कम छ र नीति निर्णायक तहमा महिलाको उल्लेख्य पहुँच पुग्न सकेको छैन । महिलामाथि हुने विभेद व्यावहारिक रुपमा हट्न सकेको छैन ।

५.६.३ अवसर र चुनौतिहरु

महिलाहरुको आर्थिक क्रियाकलापमा सक्रिय सहभागिता बढ्नु, महिलाहरु विभिन्न किसिमका समूहमा आबद्ध हुनु, गाउँपालिकाबाट महिलाहरुको आत्मसम्मान बढाउने कार्यक्रमको आयोजना गरिनु, सांस्कृतिक सुधारका कार्यक्रमहरुको आयोजना हुनु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । एकल महिलाको संरक्षण, घरेलु हिंसा तथा महिला हिंसाको उन्मूलन गर्नु, असल एवं सक्षम महिला नेतृत्वको विकास गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

५.६.४ क्षेत्रगत सोच

महिलाको विकास समतामूलक समाजको निर्माण

५.६.५ लक्ष्य

महिला सशक्तकिरण एवं जनचेतना मार्फत लैंगिक विभेद अन्त्य गर्ने

५.६.६ उद्देश्यहरु

- ✓ महिला हिंसा न्यूनीकरण गर्नु,
- ✓ विपन्न र पिछडिएका महिलाको समग्र विकास गर्नु,
- ✓ ग्रामीण सेवा सुविधामा महिलाको पहुँच बढाउनु

५.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.६.७.१   लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.हिंसा पीडितलाई समयमै न्याय दिलाई महिला हिंसा न्यूनीकरण गर्ने।	१.महिला हिंसाका कारक तत्तवहरुको पहिचान गरी हिंसा न्यूनीकरणका लागि ठोस कदम चालिने छ । २.एकल महिलाको सशक्तिकरणका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीतिहरु
	३.लैंगिक उत्तरदायी बजेटको व्यवस्था गरिने छ।
२.विपन्न र पिछडिएका महिलालाई सामाजिक क्रियाकलापमा सहभागिता बढाइ समग्र विकास गर्ने।	१.विपन्न, पिछडिएका र असहाय महिलाहरुबीच अन्तरक्रिया गर्ने वातावरणको सिर्जना गरी आत्मबल बढाइने छ। २.सामाजिक कुसंस्कार र रुढीवादी परम्परा अन्त्यका लागि महिलाको परिचालन गरिने छ।
३.महिलाले प्राप्त गर्ने सेवा सुविधाबारे जानकारी गराइ ग्रामीण सेवा सुविधामा महिलाको पहुँच बढाउने।	१. महिलाले प्राप्त गर्ने सेवा सुविधाबारे क्षेत्रगत महिला समूहहरुको परिचालन गरी चेतना फैलाइने छ।

५.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.६.८.१ लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीताका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.६.८.१	लैङ्गिक हिंसामा परेका तथा अन्य हिंसापिडित महिलाको उद्धार तथा पुनर्स्थापना गर्न, मनोसामाजिक परामर्श प्रदान गर्न र स्वरोजगारमा आबद्ध गर्न सुरक्षित गृह (Safe Home) व्यवस्था गर्ने	P1
५.६.८.२	वालविवाह, बहुविवाह तथा अनमेल विवाहलाइ पूर्णरुपमा बन्देज गरिने छ।	P1
५.६.८.३	बालमैत्री स्थानीय तह घोषणा गर्ने	P2
५.६.८.४	लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष तथा वाल संरक्षण कोष स्थापना गर्ने।	P1
५.६.८.५	अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत, दलित, जनजाती तथा अपाङ्ग मैत्री कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने	P1
५.६.८.६	महिला बालबालिका तथा अपांगता भएका व्यक्तिहरु, अल्पसंख्यक समूदायको लागि लैंगिक समानता एवं सामाजिक समावेशीकरण (Gender Equality and Social Inclusion – GESI) का विशेष कार्यक्रम	P1
५.६.८.७	सेनिटरी प्याड कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै किशोरीहरुमा महिनावारीको समयमा देखापर्ने संकोचमा कमी ल्याउनका सार्थै त्यसको प्रयोग र व्यवस्थापन गर्न चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने	P1

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ।

५.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको मध्यावधिमा नीति निर्णायक तहमा महिलाको पहुँच ४१ प्रतिशत र योजनाको अन्त्यमा ५० प्रतिशत पुग्नेछ । योजनाको अन्त्यमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक दक्षता अभिवृद्धि कार्यक्रममा महिला सहभागिता ८५ प्रतिशत पुग्नेछ । प्राकृतिक स्रोतको उपयोगमा स्थानीय समूदायको लगानी अंश ५० प्रतिशत पुग्नेछ। महिला दक्षता अभिवृद्धि गरी स्वरोजगारका कार्यक्रम लागु गर्ने, सामाजिक चेतनाका लागि महिलालाई नै परिचालन गर्ने, आवश्यक ऐन कानुनको निर्माण गरी लैंगिक समानता सम्बन्धी दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्न सकिन्छ।

५.७ लक्षित वर्ग उत्थान-बालबालीका, विपन्न तथा जेष्ठनागरिक

५.७.१ वर्तमान अवस्था

समावेशी विकास मार्फत् सामाजिक सेवा सुविधामा सबै गाउँपालिकावासीको समान हक स्थापित गर्ने सोचका साथ गाउँपालिकामा लक्षित वर्गको उत्थानका विविध क्रियाकलाप सञ्चालन गरिएको छ । अपांगता परिचयपत्र वितरण, विभिन्न क्षेत्रगत समितिमा दलित तथा महिलाको समावेश केही प्रशंसनीय उदाहरणहरु हुन् । आधारवर्ष सम्ममा ९३ प्रतिशत अपांगता भएका व्यक्तिहरुले अपांगता परिचयपत्र प्राप्त गरेका छन् । ३५ वटा अपांगमैत्रि भौतिक संरचना (विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था) निर्माण गरिएको छ । १.२७ प्रतिशत दलितहरु विभिन्न किसिमका उद्यम तथा व्यवसायमा संलग्न छन् । सिमान्तकृत वर्गको शैक्षिक अवस्था निम्नस्तरको रहेको छ ।

५.७.२ प्रमुख समस्याहरु

गाउँपालिकामा महिला, दलित, अपांग, लोपोन्मुख तथा सीमान्तकृत वर्गको उत्थानका लागि विविध प्रयासहरु गरिएको भए तापनि सिमान्तकृत समुदाय (तामाङ, सुनुवार, थारु, कुमाल, घर्ती, भुजेल) को उत्थानका लागि ठोस पहल गरिएको छैन । दलित तथा पिछडिएका वर्ग शिक्षाको अभावमा उत्कृष्ट रोजगारीका अवसरबाट वञ्चित हुनुपरेको छ । समाजले दलित, महिला, अपांग एवं पिछडिएका वर्गप्रति हेर्ने दृष्टिकोणमा परिवर्तन आउन सकेको छैन ।

५.७.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

उद्यम तथा व्यवसायमा दलित व्यक्तिहरु संलग्नहुने क्रम बढ्नु, अपांगता परिचयपत्र वितरण हुनु, लक्षित वर्ग केन्द्रित नीतिगत व्यवस्था हुनु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । लक्षित वर्गलाई रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्नु, सिमान्तकृत एवं लोपोन्मुख जातिको संरक्षण गर्नु, लक्षित वर्गको साक्षरता दर वृद्धि गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन्

५.७.४ क्षेत्रगत सोच

समतामूलक समाज निर्माणका लागि लक्षित वर्गको उत्थान

५.७.५ लक्ष्य

लक्षित समुदायको शैक्षिक, आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउने

५.७.६ उद्देश्यहरु

- ✓ लक्षित वर्ग केन्द्रित भेदभाव र शोषणको अन्त्य गर्नु,
- ✓ लक्षित समुदायको साक्षरता दर वृद्धि गर्नु,
- ✓ लक्षित वर्गलाई सामाजिक क्रियाकलापमा सक्रिय बनाउनु

५.७.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.७.७.१ लक्षित वर्ग उत्थान-बालबालीका, विपन्न तथा जेष्ठनागरिकका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. सामाजिक विभेद र शोषण अन्त्यका लागि जनचेतना फैलाउने ।	१. स्थानीय संघसंस्थाको सहयोगमा सामाजिक विभेद र शोषण अन्त्यका लागि जागरण अभियान सञ्चालन गरिने छ । २. दलित, सिमान्तकृत समुदायको शिक्षा, स्वास्थ तथा आर्थिक, सामाजिक विकासको मूल धारमा ल्याइने छ ।
२. महिला, दलित, लोपोन्मुख जातिको शिक्षामा पहुँच बढाउने ।	२. छात्रवृत्ति, पुरस्कार प्रदान लगायतका कार्यक्रम सञ्चालन गरी लक्षित वर्गको शिक्षा पहुँच बढाई सक्षम जनशक्तिको निर्माण गरिने छ ।
३. लक्षित वर्गलाई स्थानीय क्रियाकलापमा सक्रिय बनाई उनीहरुको आत्मबल बढाउने,	१. गाउँपालिकाका आर्थिक सामाजिक गतिविधि सहभागी हुने अवसर प्रदान गरी लक्षित वर्गको उत्थान गरिने छ । २. लक्षित वर्ग केन्द्रित रोजगारीका कार्यक्रमहरुको सिर्जना गरिने छ ।
४.जेष्ठ नागरिकहरुका अनुभव , सिप तथा क्षमताहरुको ससम्मान वातावरण मिलाउने ।	१.आर्थिक, सामाजिक र धार्मिक क्रियाकलापहरुमा जेष्ठनागरिकहरुको संलग्नता सुनिश्चित गर्ने । २.जेष्ठ नागरिकहरुका प्रयोग सिद्ध ज्ञान तथा शीप युवा पुस्तामा हस्तान्तरण गर्ने संयन्त्र बनाइने ।

५.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.७.८.१ लक्षित वर्ग उत्थान-बालबालीका, विपन्न तथा जेष्ठनागरिकका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.७.८.१	महिला विरुद्ध हुने घरेलु हिंसा अन्त्य गर्न तथा उनीहरुको घरेलु श्रमको मौद्रिक मुल्यमा मुंल्याङ्कन गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने	P1
५.७.८.२	एकल महिला सुरक्षा कोष सञ्चालन तथा एकल महिलाको क्षमता अभिबृद्धि कार्यक्रम	P1
५.७.८.३	स्थानीय महिलाहरुलाई सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थामा आबद्ध गराई सीपविकास कार्यक्रम संचालन गर्ने	P1
५.७.८.४	ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका तथा सामाजिक सुरक्षा भत्ताको सुविधा लिइरहेका व्यक्तिहरुको लगत अद्यावधिक/तयार गरी परिचय पत्र वितरण गर्ने	P2
५.७.८.५	आ.व. २०७७/०७८ देखि सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण कार्यलाई प्रभावकारी र पारदर्शी बनाउनका लागि गाउँपालिकाका सम्पूर्ण लाभग्राहिहरुलाई बैङ्कि‍ङ प्रणालीमार्फत भुक्तानी दिने	P1
५.७.८.६	वृद्धबृद्धा, पिडित, असहाय तथा विपन्न महिलाहरुको निमित्त मिलन केन्द (Recreation Center) निर्माण गर्ने	P1
५.७.८.७	सामाजिक अभियान मार्फत एकल महिला तथा एकल पुरुषलाई समाजमा पुर्नस्थापित गराउँदै जीवन निर्वाहमा थप सहजीकरण गर्ने	P1
५.७.८.८	लक्षित वर्गको उत्थानका लागि गाउँपालिका स्तरिय लक्षित वर्ग उत्थान समिति गठन गरिने	P2
५.७.८.९	दलित वर्गले अपनाउदै आएको पेशालाई थप व्यवस्थित तथा प्रभावकारी बनाउन पेशासंग सम्बधित क्षमता विकास कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिने	P1

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.७.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा २.०४ प्रतिशत दलित उद्यम तथा व्यवसायमा संलग्न हुनेछन् । लक्षित वर्गको उत्थानका लागि क्षमता अभिवृद्धि तथा संरक्षणका कार्यक्रमको निर्माण गरी लागु गरेमा गरिबी अन्त्य गर्न तथा समावेशितासँग सम्बन्धित दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग मिल्नेछ ।

५.८ भाषा, संस्कृति, कला साहित्य

५.८.१ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक सम्पदाहरुको यथास्थितिबारे जानकारी लिन अध्ययन अनुसन्धानलाई प्राथमिकता दिइएको छ । विभिन्न किसिमका प्रतियोगिता, मेला, पर्व र महोत्सवहरुको आयोजना मार्फत भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिको जगेर्ना गर्ने प्रयास गरिएको छ । नेपाली (६२.६७%), तामाङ (३३.३१ %) र माझी (४.०२ %) तामाकोशीमा बोलिने प्रमुख मातृभाषा हुन् । परम्परागत तथा सांस्कृतिक सम्पदा संरक्षणका लागि १२ वटा गुठी क्रियाशील रहेका छन् । भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिसँग सम्बन्धित ३ वटा संग्रालयहरुको स्थापना गरिएको छ । धार्मिक र ऐतिहासिक स्थलमा १५ वटा पूर्वाधार निर्माण गरिएको छ । तथापि भाषा, संस्कृति, कला र साहित्यको जगेर्नाका लागि योजनाबद्ध कार्यक्रम निर्माणको आवश्यकता देखिन्छ ।

५.८.२ मुख्य समस्याहरु

चारधाम मन्दिर, माहाङ्काल मन्दिर, सिद्धेश्वरी मन्दिर, गुप्तेश्वरी महादेव, सिद्धेश्वरी महादेव, भीमसेन थान, किराँतेश्वर महादेव, हल्लिने ढुङ्गा, जोरमाने, घोर्नागी पोखरी आदि ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक, साँस्कृतिक दृष्टिले महत्त्वपूर्ण स्थलहरुको दीर्घकालीन सोचको अभाव र बजेटको कमीका कारण संरक्षण र संवर्द्धन गर्न सकिएको छैन । यहाँको माझी समुदाय लोपोन्मुख अवस्थामा छ । मठ मन्दिरको व्यवस्थितरुपमा संरक्षण भएको छैन भने समुदायको कला साहित्यको व्यवस्थित अभिलेख पाइदैन ।

५.८.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

माझी समुदायलाई पर्यटनसँग जोड्नु, धार्मिक एवं तीर्थस्थलको रुपमा प्राचीन मन्दिरहरुको विकास गर्नु, संस्कृति सम्पदा संरक्षणका लागि गुठीको व्यवस्था हुनु, सडक पूर्वाधारको विकास हुनु यस क्षेत्रका सम्भावनाहरु हुन् । माझी समुदायको परम्परा संरक्षण गर्नु, धार्मिक, सांस्कृतिक स्थलको संरक्षण गर्नु, स्थानीय कला र साहित्यको अभिलेख राख्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

५.८.४क्षेत्रगत सोच

धार्मिक सांस्कृतिक आस्थाको सम्मान सद्भावपूर्ण समाज ।

५.८.५ लक्ष्य

समाजमा विद्यमान संस्कृति र परम्पराको संरक्षण गर्ने ।

५.८.६ उद्देश्यहरु

- ✓ सबै धर्मावलम्बी र सबै जातिबीचको एकता र सद्भावलाई निरन्तरता दिनु,
- ✓ सबै जाति र वर्गको कला, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नु,
- ✓ सांस्कृतिक परम्परालाई वैज्ञानिक तर्कले पुष्टि गर्ने कार्यको थालनी गर्नु,

५.८.७रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ५.८.७.१ भाषा, संस्कृति, कला साहित्यका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.समाजमा शान्ति र एकताका लागि समयानकूल सामाजिक विकासमा जोड दिने ।	१.संस्कृति र ऐतिहासिकता झल्कने गरिका पर्यटन तथा होमस्टे व्यवसाय सञ्चालन गर्ने वातावरण बनाइने । २.प्रत्येक वडाको सांस्कृतिक सम्पदाको पहिचान गरी तिनलाई सांस्कृतिक पर्यटन क्षेत्रको रुपमा विकास गरिने छ ।
२.कला, साहित्य, संस्कृति एवं धार्मिक स्थलको संरक्षणका लागि समुदायको सहभागिता बढाउने।	१.सामाजिक सांस्कृतिक बहुलवादको नीति अवलम्बन गरिने छ । २.अल्पसंख्यक समुदायको भाषा तथा संस्कृति संरक्षणका लागि विशेष योजना बनाइने छ ।
३.परम्परागत संस्कृतिको विकासका लागि सांस्कृतिक परम्पराको वैज्ञानिक महत्तवबारे प्रचार गर्ने।	१.स्थानीय कला साहित्य र संस्कृतिको अध्ययन अनुसन्धानलाई प्राथमिकता दिइने छ । २. वार्षिक रुपमा विद्यालयमा परम्परागत संस्कृतिका बारेमा शैक्षिक प्रतियोगिताहरु सञ्चालन गरिने छ ।

५.८.८मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ५.८.८.१ भाषा, संस्कृति, कला साहित्यका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
५.८.८.१	स्थानीय समुदायहरुद्वारा उत्पादित मौलिक र परम्परागत हस्तकला तथा अन्य सामाग्रीको बजार व्यवस्थापन	P1
५.८.८.२	ऐतिहासिक, पुरातात्विक तथा साँस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, संवर्धन र विकासका लागि स्थानीय जनसहभागिता	P1
५.८.८.३	स्थानीय संस्कृति र कलाको विकास गरी स्थानीय सिर्जनशीलतालाई प्रोत्साहन गर्न “एक क्षेत्र एक पहिचान” कार्यक्रम	P2
५.८.८.४	स्थानीय संस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि जातिय संग्रहालय संचालन	P1
५.८.८.५	आदिवासी जनजाति एवं अल्पसंख्यक समूदायको बाहुल्यता रहेको क्षेत्रमा होम स्टे	P1

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
	सञ्चालन	
५.८.८.६	स्थानीय भाषा साहित्य प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन गर्ने	P2
५.८.८.७	बौद्दिक ज्ञानको अन्वेशण तथा संरक्षण	P1

अनुसूचीमा २ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

५.८.९ अपेक्षित उपलब्धी

आवधिक योजनाको अन्त्यमा १७ वटा परम्परागत तथा सांस्कृतिक गुठीको संरक्षण गरिनेछ । धार्मिक र ऐतिहासिक स्थलमा थप २५ वटा पूर्वाधारको निर्माण हुनेछ । व्यवस्थित कार्ययोजना बनाई भाषा, संस्कृति, कला र साहित्यको जर्गेना मार्फत् लोपोन्मुख भाषा, संस्कृति र परम्पराको संरक्षण तथा विकास हुनेछ । फलस्वरुप दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग मिल्ने छ ।

अध्याय छ : पूर्वाधार विकास

६.१ आवास तथा बस्ती विकास

६.१.१ वर्तमान अवस्था

सडक विस्तार र बस्ती थपिने क्रम सुरुवाती चरणमै छ। त्यसकारण वस्ती विकास व्यवस्थापन र पूर्वाधार विकास निर्माण योजना अनुरुप हुन सक्ने देखिन्छ। शहरोन्मुख क्षेत्रहरुमा खानेपानी ढल, सडक, विद्युत आपूर्ति जस्ता परियोजनाका लागि योजना बनाउन सजिलो छ। गाउँपालिकामा सुरक्षित आवासमा पहुँच पुगेको जनसंख्या अत्यन्तै न्यून (०.९५ प्रतिशत) छ। वर्तमानमा नक्सा पास गरी घर निर्माण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइएको छ। आधार वर्षमा ३.३१ प्रतिशत घर नक्शा पास गरी निर्माण गरिएको छ। ढल तथा सडक निर्माण लगायतका आधारभूत सेवाको समयानुकूल विकास हुन सकेको छैन। गाउँपालिकाको सेवा सुविधामा विस्तार गरी समग्र अर्थतन्त्रको विकास मार्फत बसाइ सराइ गरेर जानेको संख्यामा कमी ल्याउन, व्यवस्थित वस्ती विकास गर्न तथा शहरोन्मुख क्षेत्रको विकासको योजना बनाउन विशेष पहल गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

६.१.२ प्रमुख समस्याहरु

वातावरण मैत्री बस्ती विकास हुन नसक्नु, जनसंख्या वृद्धि अनुसार गाउँपालिकाको सेवा सुविधामा विस्तार नहुनु, गुणस्तरीय पूर्वाधार विकासको अभाव हुनु, दक्ष जनशक्तिको अभाव तथा छरिएको यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन्।

६.१.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

आर्थिक गतिविधिमा वृद्धिसँगै गाउँपालिकाको राजश्व संकलनमा वृद्धिको सम्भावना हुनु, प्राकृतिक स्रोत साधनको सन्तुलित उपयोगका लागि सामुदायिक एवं गाउँपालिकास्तरमा विभिन्न मापदण्ड एवं नीति नियम बन्ने क्रममा हुनु, ग्रामीण चेतनाको स्तर बढ्नु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन्। वस्ती क्षेत्रमा आवश्यक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्नु, वातावरणमैत्री बस्ती व्यवस्थापन गर्नु, फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन गर्नु यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरु हुन्।

६.१.४ क्षेत्रगत सोच

व्यवस्थित वस्ती विकासका लागि भौतिक पूर्वाधारको विकास

६.१.५ लक्ष्य

सामाजिक-आर्थिक पूर्वाधारको विकास गरी सन्तुलित बस्ती विकासलाई प्राथमिकता दिने

६.१.६ उद्देश्यहरु

- ✓ सुरक्षित,दिगो र वातावरण मैत्री ग्रामीण पूर्वाधार निर्माण गर्नु,
- ✓ व्यवस्थित उद्योग एवं बजार क्षेत्रको पहिचान गर्नु,
- ✓ उपलब्ध स्रोत साधनको महत्तम उपयोग गरी पूर्वाधार विकास गर्नु,

६.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ६.१.७.१ आवास तथा बस्ती विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.सम्भावित उद्योग र बजारको वर्गीकरण गर्ने।	१.वर्गीकृत बजार र उद्योगको स्थापनाको लागि आवश्यक व्यवथा मिलाइने छ । २.बस्ती अनुकुलन औद्योगिक तथा व्यावसायिक क्रियाकलापलाई जोड दिइने छ । ३. सम्भावित वस्ती क्षेत्र , बजार क्षेत्र र पूर्वाधार क्षेत्र छनौट गरी वस्ती विकास ढाँचा तयार गर्ने ।
२. गाउँ गाउँपालिकाका बस्ती क्षेत्रमा सडक, खानेपानी, शैक्षिक लगायतका पूर्वाधार निर्माणका लागि पहल गर्ने।	१.भौतिक पूर्वाधार निर्माणका लागि संघ एवं प्रदेशसँग समन्वय गरिने छ । २.वस्ती वरपर सक्षम सुरक्षाप्रणाली तथा शैक्षिक संस्थाको को विकास गरिने छ । ३. वस्ती व्यवस्थापन मापदण्ड लागु गरिने छ ।

६.१.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ६.१.८.१ आवास तथा बस्ती विकासका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.१.८.१	एकिकृत नमुना वस्ती निर्माण गर्न प्रोत्साहन गर्ने	P1
६.१.८.२	शहरीकरणका लागि स्थान छनौट गर्दा कम उर्वरा शक्ति भएको भुमिलाई प्राथमिकता दिने	P1
६.१.८.३	खानेपानी, विजुली, सडक, स्वास्थ्य चौकि जस्ता पूर्वाधारहरुको कमबद्ध विकासमा ध्यान दिने	P1
६.१.८.४	भवन निर्माण मापदण्ड र संहिता अनिवार्य रुपमा लागु गरिने	P1

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.१.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको मध्यावधिमा ७० प्रतिशत र अन्त्यमा शत्प्रतिशत परिवार सुरक्षित आवासको पहुँचमा हुनेछन् । योजनाको अन्त्यमा ५० प्रतिशत घर नक्सा पास गरी निर्माण भएका हुनेछन् । सार्वजनिक स्थलमा वातावरणमैत्री पूर्वाधारको निर्माण तथा आवश्यक ऐन कानुनको निर्माण गरी सहर तथा मानव बसोवासलाई समावेशी, सुरक्षित, उत्थानशील र दिगो बनाउने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिका लागि गाउँपालिकाले पूर्वाधार विकासमा जोड दिई बस्ती विकास तथा व्यवस्थापनका विविध मापदण्डको निर्माण गरी लागु गर्नु पर्दछ ।

६.२ सडक तथा यातायात

६.२.१ वर्तमान अवस्था

सुरक्षित आवास क्षेत्र, सम्भावित उद्योग क्षेत्र, कृषि पकेट क्षेत्र , खानी क्षेत्र, धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरुलाई प्राथमिकतामा राखेर सडकको ट्र्याक खुल्दै गएका छन् । सडक विस्तार सँगै स्थानीय उत्पादन (कृषि, वन, पशु जन्य) हरुको निकासी सहज हुँदै गएको छ । उद्योग , व्यापार, शिक्षा स्वास्थ्य, भौतिक निर्माण लगायतका कार्य गर्न सहज र कम खर्चिलो हुँदै गएको छ । धार्मिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र प्राकृतिक स्थलहरुलाई प्रयोग गरेर पर्यटकीय गतिविधि सञ्चालन गर्न सहज बन्दै गएको छ । सडक साँघुरो छ, घुम्ती पर्याप्त छैन, खाल्टा खुल्टी छन्, ग्रेड मिलेको छैन , कच्ची छ , नाली काटिएको सडकको लम्बाई न्यून छ । कृषि, वन, खानी, प्राकृतिक स्रोतहरुको व्यावसायिक परिचालनको प्राविधिक पक्ष कमजोर ।

गाउँपालिकामा सडक निर्माण तथा तथा स्तरोन्नती गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ । गाउँगाउँपालिका तथा वडा जोड्ने २५ कि.मि. सडक निर्माण गरिएको छ । जम्मा ३१ कि.मि. खण्डस्मिथ सडकको स्तरोन्नति गरिएको छ । एक घण्टाको दुरीमा यातायातको पहुँच भएको जनसंख्या ९८ प्रतिशत पुगेको छ । गाउँपालिकामा जम्मा ५ वटा पक्की पुल र २ वटा झोलुंगे पुलको निर्माण गरी ग्रामीण यातायातलाई सहज बनाउने प्रयास गरिएको छ । गाउँपालिकाको यातायातलाई बाह्रै महिना सञ्चालन गर्न मिल्ने गरी स्तरीय सडकको निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्न तथा सडक सञ्जालको विस्तार गर्न ठोस योजनाका साथ अघि बढ्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

६.२.२ प्रमुख समस्याहरु

सडक विस्तारका कारण भूक्षय, पहिरो, बाढी जस्ता समस्या बढेका छन् । ठूलो चट्टान, भिर, र कमजोर जमिनको सतह भएकाले जोखिम युक्त र विस्तार गर्न खर्चिलो छ । उद्योग व्यवसाय सञ्चालन, सार्वजनिक प्रयोग तथा महत्तवका भौतिक निर्माण गर्न उपयुक्त सार्वजनिक जमिन कम हुनु । कृषि सडकको अभाव हुनु, सबै मौसममा यातायातको सुविधा प्रदान गर्न नसक्नु, स्थानीय कार्यालयमा पहुँच विस्तारका लागि सुरक्षित र भरपर्दो सडकको व्यवस्था नहुनु, समय समयमा प्राकृतिक कारणले सडक अवरुद्ध हुनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

६.२.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

कृषि सडकको निर्माण मार्फत कृषि क्षेत्रलाई व्यवसायिकरण गर्ने सम्भावना हुनु, मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन कोषको व्यवस्था हुनु, सडक निर्माण तथा सुधार गरी स्थानीय सेवालाई प्रभावकारी बनाउने सम्भावना हुनु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरु हुन् । सडकको स्तरोन्नति र विस्तारका लागि अतिरिक्त बजेटको व्यवस्था गर्नु, स्थायी सडक पहुँच भएको जनसङ्ख्या वृद्धि गर्नु, सडकमा प्राकृतिक क्षति न्यूनीकरण गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

६.२.४ क्षेत्रगत सोच

सुरक्षित भरपर्दो र व्यवस्थित सढक सञ्जाल निर्माण ।

६.२.५ लक्ष्य

सडक सञ्जालको विकास मार्फत कृषि र औद्योगिक उत्पादनको बजार सुनिश्चित गर्ने ।

६.२.६ उद्देश्यहरु

- ✓ सडक निर्माण भरपर्दो र व्यवस्थि बनाउनु ।
- ✓ स्थानीय सेवा प्रदायकसम्म गुणस्तरीय सडक सञ्जाल विस्तार गर्नु
- ✓ मौजुदा सडकको स्तरोन्नति गर्नु,
- ✓ सडक तथा यातायात व्यवस्थापन मापदण्ड बनाउने ।

६.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं.६.२.७.१ सडक तथा यातायातका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.सडकको स्तरोन्नति मार्फत व्यावसायिक क्रियाकलापमा वृद्धि गर्ने ।	१.घर-टोलमा सडकको विस्तार गरी ग्रामीण व्यावसायिक क्रियाकलापको व्यवस्थितरुपमा विकास गरिने छ । २. कृषि सडकको निर्माण गरी कृषि बजारको विकास गरिने छ । ३.मौजुदा सडकको प्राथमिकता तोकेर साईड कटिङ्ग गर्ने, सुरक्षा व्लक निर्माण गर्ने, ग्रेड मिलाउने, घुम्ती पर्याप्त विस्तार गर्ने जस्ता कार्यहरु गर्ने
२.गाउँपालिकाका प्रशासनिक निकायसम्म पहुँच पुऱ्याउन वडा कार्यालय र वस्ती जोड्ने सडक निर्माणलाई प्राथमिकता दिने ।	१.गाउँपालिका र वडा जोड्ने सडक निर्माणका लागि स्थानीय बजेटको व्यवस्था गर्ने तथा अन्य सहयोगका लागि पहल गरिने छ । २.स्थानीय बस्ती वरपर सडक निर्माणमा अग्रसर स्थानीयलाई सहयोग गरिने छ ।
३. सडक मर्मत तथा निर्माण कार्य गर्दा मापदण्ड अनिवार्य रुपमा लागु गर्ने ।	१. जथाभावी डोजर प्रयोग गरी सडक निर्माण गर्ने कार्यलाई निरुत्साहित गरिने छ । २. वायो इन्जिनियरिंग लगायतका प्रविधि प्रयोग गरी दिगो सडक विकासलाई जोड दिइने । ३.पहिरो, भल, ढुंगा खस्ने ठाउँहरु भएर पार हुने सडक खण्डको व्यवस्थापनका लागि गरिने कार्यलाई विशेष प्राथमिकतामा राखेर सडक अवरोध हुने सम्भावनाको न्यूनीकरण गरिने छ ।

६.२.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं.६.२.८.१ सडक तथा यातायातका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.२.८.१	गाउँपालिकाको Lifeline को रुपमा रहेको जफे- मालु- हाँवा जिरी सडक र भिरकोट- झुले- छौंडे-खावा सडकलाई गाउँपालिकाको अहम महत्वको सडकका रुपमा विकास गरी यस अघिकै नीतिलाई निरन्तरता दिँदै अन्य शाखा सडकलाई यिनै मुख्य सडकसँग जोडिनेछ । एक वडा एक विशेष महत्वको सडकलाई निरन्तरता दिइनेछ ।	P1
६.२.८.२	गाऊँपालिका भित्रका टोलहरुलाई सडक सञ्जालले जोडी सर्वयाम सडकको रुपम स्तरन्नती गरी कृषियोग्य जमीनमा सडक पहुँच पुऱ्याउन घर टोलमा सडक : खेतबारीमा ट्रक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।	P1

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.२.८.३	सडक अवरोध हटाउने तथा सरसफाई गर्न श्रममा आधारित स्वरोजगारमूलक विधिमार्फत सञ्चालनमा ल्याइनेछ ।	P1
६.२.८.४	गाउँपालिका भित्रको यातायातलाई वाह्रै महिना सञ्चालन गर्न सडकको स्तरोन्नति गरिनेछ। विभिन्न प्राकृतिक कारणले अवरुद्ध सडक सुचारु गर्न "आकस्मिक मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन कोष" बाट खर्च गर्न सकिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिईनेछ ।	P1
६.२.८.५	ग्रामीण सडकको दिगो सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि उपयुक्त प्रविधि (बायो इन्जीनियरीङ) प्रयोग गरी स्तरोन्नति गरिनेछ। पानीको वहावबाट हुने क्षति कम गर्न सडकको दायाँ बायाँ नालीको निर्माणलाई अनिवार्य गरिनेछ।	P1
६.२.८.६	गाउँपालिकाका सडकहरुमा सडक श्रृखला (Road Chainage) निर्माण गरिनेछ। सडकको जग्गा कित्ता काट गरिनेछ। सडकको चौडाई, घुम्ति दुरीको व्यवस्थापनका लागि निर्मित कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाइनेछ। सडकको दायाँ वायाँ गरिने वृक्षारोपण कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ।	P1
६.२.८.७	गाउँपालिकाको केन्द्रबाट वडा केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ, अस्पताल तथा सवै विद्यालय सम्म पुग्न सर्वयाम सडक स्तरन्नतीका साथै यातायातको व्यवस्था गर्न आवश्यक तयारी थालिनेछ।	P1

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.२.९ अपेक्षित उपलब्धी

आवधिक योजनाको अन्त्यमा गाउँपालिका तथा वडा जोड्ने ३५ कि.मि.सडक निर्माण भइसक्नेछ । जम्मा ५५ कि.मि. खण्डस्मिथ सडकको स्तरोन्नति हुनेछ । सबै परिवार एक घण्टाको दुरीमा यातायातको पहुँचभित्र हुनेछन् । जम्मा १० वटा झोलुंगे पुलको निर्माण हुनेछ । उत्थानशील पूर्वाधारको निर्माण गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिका लागि कृषि सडकको निर्माण तथा वातावरण मैत्री सडक तथा यातायात विकासलाई जोड दिनुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

६.३ सिंचाई

६.३.१ वर्तमान अवस्था

जम्मा ३० वटा सिंचाइ आयोजना र ४० कि.मि. लम्बाइ भएको कुलो मार्फत तामाकोशीमा सिंचाइ क्षेत्रको विकासको प्रयास गरिएको छ । सिंचाइ क्षेत्रलाई व्यवस्थित गर्न सिंचाइ समूहको गठन गरिएको छ। वर्षभरि सिँचाइ पुगेको जमिन जम्मा १९.३३ प्रतिशत रहेको छ भने सिँचाइ नपुगेको तर सिचाइ पुऱ्याउन सकिने जमीन ३०.२५ प्रतिशत रहेको छ। यो परिप्रेक्ष्यमा नदी तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गरी सिंचाइ सुविधा विस्तार गरी कृषि उत्पादनमा वृद्धि गर्नको लागि विशेष पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

६.३.२ प्रमुख समस्याहरु

सिचाइ पऱ्याउन कठिन जमीनमा वैकल्पिक सिंचाईको व्यवस्था गर्नु, उपलब्ध जलस्रोतको व्यवस्थित सदुपयोग हुन नसक्नु, सिंचाइ पूर्वाधारको अभाव, स्रोत साधनको कमी यस क्षेत्रका प्रमुख दुर्बल पक्षहरु हुन् ।

६.३.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

सिचाइका नयाँ प्रविधिको प्रयोग मार्फत सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्ने सम्भावना हुनु, पर्याप्त जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको उपलब्धता हुनु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । सम्पूर्ण कृषि भूमिमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउनु, सिंचाई आयोजनाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु, खेतीयोग्य जमीनमा सिंचाइ कुलोको व्यवस्था गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

६.३.४ क्षेत्रगत सोच

कृषि उत्पादन वृद्धिका लागि सिंचाइको दिगो विकास ।

६.३.५ लक्ष्य

वर्षैभरि सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराई कृषि उपजको उत्पादनमा वृद्धि गर्ने ।

६.३.६ उद्देश्यहरु

- ✓ सिंचाइको दिगो विकास गर्नु,
- ✓ सिंचाइ प्रणालीको कुशल व्यवस्थापन गरी सिंचाइसमस्या न्यूनीकरण गर्नु

६.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ६.३.७.१ सिंचाइका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.सिंचाइका रणनीतिक दीर्घकालिन आयोजना निर्माण गर्ने ।,	१.सिंचाइ आयोजनाको गुणस्तर अभिवृद्धि गरी दीर्घकालिन सिंचाइ आयोजनालाई प्राथमिकता दिइने छ । २.खेती योग्य जमीनमा कुलो निर्माण गरी सिंचाइ सुविधा विस्तार गरिने छ ।
२.विद्यमान सिंचाइ प्रणालीको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गरी वैकल्पिक प्रविधिको अध्ययन अनुसन्धान गर्ने ।	१.गाउँपालिकाका सिंचाइ आयोजना तथा सिंचाइ कुलोको अनुगमन गरी सिंचाइ व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाइने छ । २.जिरो इनर्जि प्रविधि, प्लाष्टिक पोखरी, रेन वाटर हार्भेस्टिंग लगायतको सिंचाइप्रविधिबारे अध्ययन अनुसन्धान गरिने छ ।

६.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ६.३.८.१ सिंचाइका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.३.८.१	खेतीयोग्य जमीनमा सिंचाई सुविधा पुऱ्याउन विभिन्न कुलाहरु निर्माणका साथै हिउँदे पोखरीहरुको निर्माण	P1
६.३.८.२	तामाकोशी किनारका खेतहरुमा लिफ्ट, डिप बोरीङ्ग तथा Zero Energy प्रविधिको प्रयोग गरि सिंचाईको व्यवस्था	P2
६.३.८.३	मौषमी पानी संकलन, सुद्धिकरण तथा वितरण कार्यक्रम आवश्यक स्थानको पहिचान गरी संचालन गरिने छ।	P1
६.३.८.४	कृषिमा सिचांई रणनिती योजना तर्जुमा कार्यक्रम	P1
६.३.८.५	पानीको स्रोत कम भएको स्थानमा प्लास्टिक पोखरी निर्माण गरी सिंचाई सुविधालाई थप विस्तार	P2

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ।

६.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा वर्षभरि सिँचाइ पुगेको जमिन ३१.१३ प्रतिशत पुग्नेछ । नयाँ तथा आधुनिक सिंचाइ प्रविधिको प्रयोग गरी विद्यमान सिंचाइ आयोजनाको कुशल व्यवस्थापन गर्न सकेमा दिगो आर्थिक वृद्धि प्राप्त गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्ति गर्न सकिने छ।

६.४ विद्युत तथा वैकल्पीक उर्जा

६.४.१ वर्तमान अवस्था

उर्जा सहज जीवनयापनका लागि अपरिहार्य साधन हो। सामाजिक विकासक्रम सँगसँगै जलविद्युत र वैकल्पिक उर्जाको विकास एवं प्रयोग बढ्दो छ । गाउँपालिकामा जलविद्युत उर्जाको विस्तार गर्ने क्रममा हाल ९५ प्रतिशत परिवारमा विद्युतको पहुँच पुगेको छ। २ प्रतिशत परिवारले सौर्य उर्जा प्रयोग गरेका छन् भने ५ प्रतिशत परिवारले बायो ग्यास प्रयोग गर्दछन्। चालु र निर्माणाधिन अवस्थामा रहेका आयोजनाहरुबाट ४८,००० कि.वा. विद्युत उत्पादनको सम्भावना रहेको छ । जलविद्युत आयोजनाको समयमै सम्पन्न गर्न तथा वैकल्पिक नवीकरणीय उर्जाको प्रवर्द्धन गर्न व्यवस्थित योजनाका साथ अघि बढ्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

६.४.२ प्रमुख समस्याहरु

गाउँपालिकामा वैकल्पिक उर्जाको प्रवर्द्धन गर्न नसक्नु, विद्युत आयोजना समयमै सम्पन्न नहुनु, वैकल्पिक उर्जाबारे समुदायमा अनभिज्ञता हुनु, विद्युतीय उर्जाको घरायसी कार्यमा कम प्रयोग हुनु यस क्षेत्रका मुख्य समस्याहरु हुन्।

६.४.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

खिम्ति २, तामाकोशी ३ लगायतका आयोजना निर्माणाधीन अवस्थामा हुनु, उर्जा सुनिश्चितता गाउँपालिकाको नीति तथा कार्यक्रममा प्राथमिकतामा पर्नु, जैविक वस्तुबाट वैकल्पिक उर्जा उत्पादनको सम्भावना हुनु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । जलविद्युत आयोजनामा जनताको दायित्व तथा लगानी सुनिश्चित गर्नु, सबै परिवारमा उर्जाको पहुँच विस्तार गर्नु,वातावरण मैत्री उर्जा प्रयोगलाई विस्तार गर्नु तथा आवश्यक लगानीको व्यवस्था गर्नु यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरु हुन् ।

६.४.४ क्षेत्रगत सोच

उर्जाको विकासगरी ग्रामीण विकासमा योगदान ।

६.४.५ लक्ष्य

उर्जाको कुशल व्यवस्थापनद्वारा ग्रामीण विकासको आधार सुनिश्चित गर्ने ।

६.४.६ उद्देश्यहरु

- ✓ ग्रामीण बस्तीमा उर्जाको पहुँच विस्तार गर्नु,
- ✓ वातावारण प्रदूषण रोकथामका लागि नवीकरणीय उर्जाको प्रयोगमा वृद्धि गर्नु

६.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ६.४.७.१ विद्युत तथा वैकल्पीक उर्जाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.उर्जा सेवाको पहुँच विस्तार गरी जीवनस्तरमा वृद्धि ल्याउने	१. न्यूनतम उर्जाको उपलब्धताको सुनिश्चितता लागि तथ्यांक सकलन गरिने छ । २.स्थानीय विद्युत आयोजनामा स्थानीयको लगानी वृद्धि गरिने छ ।
२.नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको प्रवर्द्धन गर्ने ।	१.नवीकरणीय उर्जाको प्रयोग गरी वातावरण प्रदूषण न्यूनीकरण गरिने छ । २.ग्रामीण जैविक वस्तुबाट वैकल्पिक उर्जा उत्पादनलाई प्रोत्साहन गरिने छ ।, ३ सौर्य उर्जाको उत्पादन र प्रयोगलाई प्राथमिकता दिइने छ ।

६.४.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ६.४.८.१ विद्युत तथा वैकल्पीक उर्जाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.४.८.१	बायोग्यास तथा सुधारिएको चुलो, गोवर ग्याँस, विजुली चुलो, बायोब्रिकेट जस्ता किफायती जैविक ऊर्जाको प्रवर्द्धन	P1
६.४.८.२	जैविक स्रोतको समुचित व्यवस्थापनबाट ऊर्जा उत्पादन गर्न प्रविधि र प्रणालीको विकास तथा विस्तार	P1
६.४.८.३	कृषि तथा पशुपन्क्षीको जैविक पदार्थको उपयोग गरी बायोग्यास प्लान्ट प्रवर्द्धन	P1
६.४.८.४	दिगो एवं अनन्त ऊर्जाको स्रोतको रुपमा रहेको सौर्य ऊर्जाको उत्पादन र प्रयोगलाई थप व्यवस्थित गर्दै बजार क्षेत्र तथा बाक्लो बस्तीहरुमा सोलार वत्तिको व्यवस्था	P1
६.४.८.५	यस गाउँपालिका भित्र रहेका निर्माणाधिन तथा अन्य सम्भावित जलविद्युत आयोजनाहरुमा स्थानीय जनताको शेयर लगानी सुनिश्चित गर्न आवश्यक पहल गर्ने	P1
६.४.८.६	ग्रामिण नविकरणीय उर्जा प्रवर्द्धन गर्दै आवश्यक स्थानहरुमा सौर्य बत्ती जडाने गरिने छ ।	P1

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.४.९ अपेक्षित उपलब्धी

आवधिक योजनाको अन्त्यमा सबै घरधुरीमा विद्युतीय सेवाको विस्तार हुनेछ । १० प्रतिशत परिवारमा बायो ग्याँस र ७ प्रतिशत परिवारमा सौर्य उर्जाको पहुँच पुग्नेछ । वातावरण मैत्री उर्जाको गाउँपालिकामा प्रवर्द्धन गर्न सकेमा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव नियन्त्रण गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग मिल्नेछ ।

६.५ सञ्चार तथा सूचना प्रणाली

६.५.१ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा सुशासन र पारदर्शिता कायम गर्नका लागि सञ्चार तथा सूचना प्रणालीको अहम् भूमिका रहेको हुन्छ । आधारवर्षमा गाउँपालिकामा टेलिभिजन प्रयोग गर्ने परिवारको संख्या ७४.५६ प्रतिशत पुगेको छ भने इन्टरनेट प्रयोगकर्ता परिवारको संख्या २ प्रतिशतभन्दा कम छ । गाउँपालिकाको सत्य तथ्य वस्तुस्थिति पत्ता लगाई गाउँपालिकाको बारेमा सूचना प्राप्तिका लागि तथ्यांक संकलन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

६.५.२ प्रमुख समस्याहरु

सूचना प्रविधिको पहुँच नभएका परिवारको संख्या बढी हुनु, दक्ष जनशक्तिको अभाव हुनु, आधुनिक प्रविधिको प्रयोग हुन नसक्नु, व्यवस्थितरुपमा गाउँपालिकाको तथ्यांक संकलन हुन नसक्नु यस क्षेत्रका प्रमुख दुर्बल समस्यारु हुन् ।

६.५.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

सूचना प्रविधिको विकास मार्फत दक्ष जनशक्ति निर्माणको सम्भावना हुनु, सार्वजनिक स्थलमा इन्टरनेट सुविधा विस्तार गरी सूचनामा पहुँचमा विस्तार गर्ने सम्भावना हुनु, नागरिक वडापत्रमार्फत सूचना प्रवाह गर्नु, यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । आधुनिक सञ्चारका साधनको उपयोग विस्तार गर्नु,सुशासनका लागि सूचना प्रविधिको सही सदुपयोग गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

६.५.४ क्षेत्रगत सोच

सूचना प्रविधिमा पहुँच विस्तार

६.५.५ लक्ष्य

सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाई दक्ष जनशक्ति निर्माण गर्ने

६.५.६ उद्देश्यहरु

- ✓ विद्यालय शिक्षालाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउनु,
- ✓ उत्पादनमूलक क्षेत्रमा सूचना प्रविधिको विस्तार र विकास गरी उत्पादन बढाउनु

६.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ६.५.७.१ सञ्चार तथा सूचना प्रणालीका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.विद्यालय शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउन आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	१.विद्यालयलाई डिजिटल उपकरण खरीदका लागि सहयोग उपलब्ध गराइने छ । २. विद्यार्थी तथा किशोरकिशोरीलाई सूचना प्रविधिको व्यवहारिक प्रयोग बारे तालिम प्रदान गरिने छ ।
२.कृषि तथा व्यापार व्यवसायमा सूचना प्रविधिको विस्तार गर्ने ।	१. वाह्य बजार तथा गतिविधिको जानकारी प्राप्त गरी कृषि तथा व्यावसायिक आय सुनिश्चित गर्न सूचना प्रविधिको उपयोग गरिने छ । २.व्यापारिक क्रियाकलापमा डिजिटिल प्रविधिको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिने छ ।

६.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ६.५.८.१ सञ्चार तथा सूचना प्रणालीका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.५.८.१	तामाकोशी गाउँपालिकालाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउने	P1
६.५.८.२	सबै वडा, स्वास्थ्य चौकी, विद्यालय, स्वास्थ्य इकाइ, अस्पताल तथा महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक स्थानहरुमा तीव्र गतिको इन्टरनेट जडान गरी सेवा प्रवाहसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण कामहरुलाई प्रविधिसँग जोड्ने	P1
६.५.८.३	डिजिटल नोटिस बोर्ड तथा डिजिटल नागरिक वडापत्रहरु राख्ने	P1
६.५.८.४	गाउँपालिका केन्द्रमा डाटा सेण्टर सहितको एक सूचना प्रविधि केन्द्र स्थापना गर्ने	P1
६.५.८.५	जिन्सी व्यवस्थापन, योजना, राजश्व संकलन तथा वडा र गाउँपालिकाबाट उपलब्ध गराईने सम्पूर्ण सिफारिस सम्बन्धि कामकाजलाई चुस्त र पारदर्शी बनाउन सफ्टवेयरहरुको व्यवस्था	P2
६.५.८.६	गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण गतिविधीहरु सामाजिक सञ्जाल तथा मिडीया हाउस मार्फत प्रकाशन/प्रसारण	P2
६.५.८.७	गाउँपालिकाको विकास र समृद्धिका लागि तथ्य र तथ्यांकमा आधारित भई विषयगत क्षेत्र गुरु योजना निर्माण	P2

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.५.९ अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्त्यमा सबै परिवारमा टेलिभिजनको पहुँच विस्तार हुनेछ । इन्टरनेट प्रयोग गर्ने जनसंख्या ५० प्रतिशत पुग्नेछ । समावेशी विकासको दिगो लक्ष्य प्राप्तिका लागि शैक्षिक तथा व्यापारिक क्षेत्रलाई प्रविधिमैत्री बनाउनु आवश्यक देखिन्छ ।

६.६ ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधार

६.६.१ वर्तमान अवस्था

ढल तथा फोहरमैलाको व्यवस्थापन संक्रमण मुक्त र स्वस्थ समाज निर्माणका आधार हुन् । गाउँपालिकामा फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि नीति तथा कार्यक्रम बनाइएका भए तापनि वर्तमान परिस्थितिमा ढल निकासको दीगो व्यवस्थापन गर्न सकिएको छैन । गाउँपालिकामा साक्षरता दरको वृद्धिसँगै स्थानीयस्स्तरमा चेतनाको स्तर पनि बढ्दै गएको छ । गाँउपालिकाका महिला समूह तथा वनउपभोक्ता समूह, सिंचाइ समूह लगायतका समूहले स्थानीय गतिविधिलाई वातावरणमैत्री रुपमा सञ्चालन गर्नमा केहीहदसम्म सहयोग पुर्‍याइरहेका छन् ।यस्तै गरी फोहरमैला व्यवस्थापन तथा प्रशोधनका लागि आवश्यक पूर्वाधारको दीर्घकालिन व्यवस्था गर्न सकिएको छैन ।

६.६.२ प्रमुख समस्याहरु

गाउँपालिकामा ढल निकासका लागि व्यवस्थित योजना नहुनु, ढल तथा प्रशोधन पूर्वाधार निर्माणका लागि बजेटको कमी हुनु, स्थानीयमा परम्परागत फोहरमैला निश्कासनलाई नै निरन्तरता दिने प्रवृत्ति पाइनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

६.६.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

गाउँपालिकाको प्लाष्टिक मुक्त समाज बनाउने योजना निर्माणाधीन अवस्थामा हुनु, फोहरमैला वर्गीकरण गरी कुहिने फोहरमैलाबाट प्राङ्गारिक मल बनाउने कार्यलाई प्रोत्साहन गर्नु, वातावरणमैत्री समाजको निर्माण हुने क्रम बढ्नु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । व्यवस्थित रुपमा ढल निकासको व्यवस्था गर्नु, फोहरमैला प्रशोधन स्थलको चयन गर्नु, फोहरमैला प्रशोधनका लागि आवश्यक प्रविधि तथा सामग्रीको व्यवस्था गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

६.६.४ क्षेत्रगत सोच

ढल तथा फोहरमैलाको व्यवस्थित निकास ।

६.६.५ लक्ष्य

ढल तथा फोहरमैलाको कुशल व्यवस्थापन गर्ने ।

६.६.६ उद्देश्यहरु

- ✓ ढल तथा फोहरमैलाको कुशल व्यवस्थापनका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।
- ✓ फोहरमैला प्रशोधनको प्रबन्ध मिलाउनु ।

६.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ६.६.७.१ ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधारका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. ढल निर्माण कार्यलाई तीव्रता दिने ।	१.गाउँपालिकाका सबै वडामा आधुनिक ढल निकासको कार्यलाई प्राथमिकता दिइने छ । २. ढल निर्माण कार्य गर्दा वातावरण पक्षलाई जोड दिइने छ ।
२.फोहरमैला प्रशोधन केन्द्रको स्थापना गर्ने ।	१.ढल निर्माणका लागि पाइप तथा अन्य सामग्रीको व्यवस्था गरिने छ । २.फोहरमैला प्रशोधन केन्द्र स्थापनाका लागि जग्गा प्राप्ति गरिने छ ।

६.६.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ६.६.८.१ ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधारका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.६.८.१	फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन गर्नका लागि जैविक र अजैविक फोहरको बर्गिकरण गरी जैविक फोहर प्रांगारीक मल बनाउने तथा अजैविक फोहरको उचित व्यवस्थापन गर्ने	P1
६.६.८.२	प्रत्येक वडामा फोहर व्यवस्थापन केन्द्र निर्माण गर्ने	P1
६.६.८.३	सार्वजनिक स्थानमा फोहर संकलन गर्ने डस्टबिन (फोहर मलाइ भाडो) को व्यवस्थापन गरिने छ ।	P1
६.६.८.४	गाउँ क्षेत्र भित्र रहेका पोखरी, ढुंगेधारा र कुवाको संरक्षण	P1
६.६.८.५	उचित स्थानहरुको पहिचान गरी शौचालय निर्माण	P1

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

स्वच्छ गाउँपालिकाको निर्माण हुनेछ, ढल तथा फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन हुनेछ ।

६.७ सार्वजनिक निर्माण

६.७.१ वर्तमान अवस्था

सार्वजनिक भवन र उद्यान्नको संरक्षण र संवर्द्धन गर्नु आम नागरिकको दायित्व हो । यसै तथ्यलाई आत्मसात गरी गाउँपालिकामा स्थानीय परिस्थिति एवं स्रोत साधन अनुकूल सार्वजनिक भवन र उद्यान्नको निर्माण गरी संरक्षण गर्ने जमर्को गरिएको छ । गाउँपालिकामा स्वच्छ वातावरण निर्माणका लागि वडागत उद्यान्न निर्माण गर्ने कार्यको थालनी गरिएको छ भने समयानुकूल गाउँपालिकाका सार्वजनिक भवनहरुको मर्मत सम्भार गर्दै आइएको छ । यद्यपि पर्याप्त मात्रामा सार्वजनिक भवन तथा उद्यान्नको निर्माण गर्न सकिएको छैन ।

६.७.२ प्रमुख समस्याहरु

वि.सं. २०७३ को स्थानीय तह क्षेत्र निर्धारण आयोगको सिफारिस अनुसार साविकका गा.वि.स.हरु टुक्र्याएर वा गाभेर हालका गाँउपालिकाहरुको प्रशासनिक संरचना तयार भएको छ । स्थानीय प्रसासन र राजनितीक संरचनामा यसले सहजता थपेको छ । नागरिकहरुका अत्यावश्यक सेवा उपभोग गर्ने अधिकारमा सहजता पनि थपेको छ । तर, पुरानो गा.वि.स.का केन्द्रहरुलाई नै अहिलेको वडा केन्द्रको रुपमा प्रयोग गरिएकाले सबै सर्वसाधारणलाई सेवामा समान पहुँच पुऱ्याउन कठीन छ ।

स्वास्थ्य, खानेपानि, खोप र अन्य सेवा लिने सेवाग्राही वडा केन्द्रबाट टाढा छन् । वडा र गाँउपालिका केन्द्रबाट दिईने सेवाहरुलाइ व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन भौतिक संरचनाले प्रत्यक्ष प्रभावपारेको छ । प्रसाशन, विषयगत शाखा, गोदाम र आपतकालीन प्रयोजनका लागि न्यूनतम सुविधा सहितका भवन निर्माण गर्न र नागरिक सेवाको दायरा बढाउन आवश्यक पर्ने भवन तथा अन्य पूर्वाधार वनि सकेका छैनन् ।

६.७.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

सार्वजनिक भवनको विस्तार तथा गुणस्तर वृद्धि गरी गाउँपालिकाको आधारभूत सेवामा सबै स्थानीयको पहुँच वृद्धि गर्ने सम्भावना हुनु, विद्यालय भवनको निर्माण तथा स्तरोन्नति गरी शैक्षिक क्षेत्रको विकास गर्ने सम्भावना हुनु, सबै वडामा स्वास्थ्य चौकी निर्माण गरी सुलभ स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सकिनु, अनुशासित एवं चरित्रवान समाजको निर्माणमन लागि मठ मन्दिरको निर्माण गर्नु यस क्षेत्रका अववसर हुन् । त्यस्तै गरी सबै वडामा उद्यानको निर्माण गर्न सकेमा गाउँपालिकाको स्थानीय वातावरण स्वच्छ बनाउन मद्दत पुग्ने देखिन्छ । तर सार्वजनिक भवन र उद्यान्न निर्माणका लागि पर्याप्त बजेट विनियोजन गर्नु, सार्वजनि सम्पत्तिको संरक्षणमा जनसहभागिता बढाउनु चुनौतीपूर्ण देखिन्छ ।

६.७.४ क्षेत्रगत सोच

सार्वजनिक भवन र उद्यान्नको संरक्षण र संवर्द्धन ।

६.७.५ लक्ष्य

सार्वजनिक भवन र उद्यान्नको आवश्यकता बमोजिम विकास र सम्भार गर्ने ।

६.७.६ उद्देश्यहरु

- ✓ गाउँपालिकामा सार्वजनिक भवनको निर्माण र संरक्षणका लागि स्थानीयलाई सहभागी गराउनु
- ✓ सार्वजनिक उद्यान्नको निर्माण र संरक्षण गरी स्वच्छ वातावरण सुनिश्चित गर्नु

६.७.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ६.७.७.१ सार्वजनिक निर्माणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.स्थानीयको सहभागितामा सार्वजनिक सम्पत्ति संरक्षण गर्ने र पर्याप्त भौतिक निर्माण गर्ने ।	१.सार्वजनिक भवनलाई बाल तथा अपांगमैत्री बनाइने छ । २.स्थानीयलाई समेत सहभागी गराई सार्वजनिक भवनको नियमित मर्मत संभार गरिने छ । ३. सर्व सुलभ सार्वजनिक सेवाका लागि आवश्यक भवन निर्माण गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीतिहरु
२.सार्वजनिक उद्यानको संरक्षण तथा निर्माण गर्ने ।	१.सार्वजनिक उद्यान निर्माण गरी स्वच्छ वातावरण सुनिश्चित गरिने छ । २. उद्यान्न संरक्षणमा बाल तथा युवा क्लबको परिचालन गरिने छ ।

६.७.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ६.७.८.१ सार्वजनिक निर्माणका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
६.७.८.१	गाउँपालिकाको प्रशासकीय भवन, अस्पताल, स्वास्थ्य चौकीहरु, विद्यालय भवन तथा अन्य भौतिक पूर्वाधारहरु, सभा भवनहरु, जेष्ठ नागरीक मिनल केन्द्र, मठ मन्दीर, गुम्वा चर्च, पैदल मार्ग, विभिन्न प्रकारका पार्कहरु, वनभोज स्थल, खेल मैदान, झोलुङ्गे तथा ट्रस व्रिज, मोटर पुल, कृषि उपज चिस्यान तथा संकलन केन्द्र, प्रतिष्ठानहरु, शिक्षक कर्मचारी आवाश भवन आदिको निर्माण गरिने छ ।	P2
६.७.८.२	स्वास्थ्य चौकी निर्माण	P1
६.७.८.३	जेष्ठ नागरीक मिनल केन्द्र, सभा भवनहरुको निर्माण	P1
६.७.८.४	कृषि उपज चिस्यान तथा संकलन केन्द्र निर्माण	P1
६.७.८.५	विभिन्न प्रकारका पार्कहरु, वनभोज स्थल, खेल मैदान, झोलुङ्गे तथा ट्रस व्रिज, मोटर पुलको निर्माण	P1
६.७.८.६	मठ मन्दीर, गुम्वा, चर्च, पैदल मार्ग निर्माण	P1

अनुसूचीमा ३ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

६.७.९ अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाका सार्वजनिका भवनको संरक्षण हुनेछ, उद्यान निर्माण मार्फत स्वच्छ वातावरणको सिर्जना हुनेछ ।

परिच्छेद सात : वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन

७.१ वन विकास तथा व्यवस्थापन

७.१.९ वर्तमान अवस्था

तामाकोशीको ३७.८१ प्रतिशत क्षेत्रफल वनले ढाकेको छ । प्रतिवर्ग कि.मि. ९.७६ वटा जैविक विविधता पाइन्छ । आधार वर्षमा ४.३३ मे. टन उच्च मूल्यका जडिबुटी र गैरकाष्ठ वन पैदावारको उत्पादन भएको छ भने १३३ के.जि. प्रशोधित जडीबुटीको निर्यात गरिएको छ । वनसम्पदाको संरक्षणका लागि समुदायलाई सक्रिय बनाइएको छ । समुदायबाट ५७२१.२३ हेक्टर वनको व्यवस्थापन गरिएको छ । दिगो वन व्यवस्थापन र उपयोगमा १९७५ घरधुरीको पहुँच पुगेको छ । काठमा आधारित ३ वटा उद्योगहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । वर्तमानमा वन सम्पदाको कुशल व्यवस्थापन गरी ग्रामीण अर्थतन्त्रमा योगदान बढाउनका लागि ठोस योजना बनाइ अगि बढ्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

७.१.२ प्रमुख समस्याहरु

परम्परागत रुपमा पाईने वनस्पति तथा वन्य जन्तुहरु लोप हुँदै जानुका साथै । बाढी, पहिरो र भूक्षयका कारण जैविक विविधतामा असर परेको छ । अव्यवस्थित र अवैज्ञानिक तरिकाले भएको सडक विस्तारले जैविक विविधताको प्राकृतिक अन्तर सम्बन्ध टुटेको छ । यति हुँदाहूँदै पनि वन स्रोत पहिचान, स्तरिकरण, संकलन, जस्ता कार्यका लागि ठोस कार्य गर्न सकिएको छैन ।

वन क्षेत्रको व्यावसायीकरुपमा विकास गर्न नसक्नु, वन पैदावारको चोरी निकासी पूर्णरुपमा नियन्त्रण नहुनु, वन पैदावार आधारित स्थानीय उद्योगको व्यवस्थित विकास नहुनु, वन पैदावारको वातावरणमैत्री प्रयोगको लागि ठोस योजना नबन्नु, वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनको व्यवस्था नहुनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

७.१.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

वन क्षेत्रको ३७.६३ प्रतिशत भाग समुदायमा हस्तान्तरण भएकाले आफ्नै कार्य योजना बनाएर सम्पदा संरक्षण, आय आर्जन, अध्ययन, अनुसन्धान जस्ता कार्य गर्न सकिने । सादायिक वनलाई विशेष प्रकारका बालीहरुको परीक्षण उत्पादन, गुणस्तर मापन, लाभ, लागत, विश्लेषण गर्ने कार्यको प्रयोगशालाको रुपमा विकास गरी कृषिका सफल नमूनाहरु विकास गर्न सकिने अवस्था छ ।

जम्मा ४.७६ प्रतिशत वैज्ञानिक वार्षिक कार्ययोजना बनाउन सक्ने सा.व.उ.स.को विकास हुनु, वनजन्य उत्पादनको बजार प्रवर्द्धन हुने क्रम बढ्नु, सा.व.उ.स.(कार्यसमिति) मा दलित र महिलाको सहभागिता बढ्दै जानु, वन व्यवस्थापन तालिमको व्यवस्था हुनु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । वनपैदावारको चोरी निकासी नियन्त्रण गर्नु, वर्तमान वन क्षेत्रफल विस्तार गर्नु, वन सम्पदाको पूर्ण सदुपयोग गर्नु, वन आधारित रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

७.१.४ क्षेत्रगत सोच

उद्यमशीलता र जीविकोपार्जनका लागि वन ।

७.१.५ लक्ष्य

वन सम्पदाको वैज्ञानिक व्यवस्थापन मार्फत उद्यमशीलताको विकास गर्ने ।

७.१.६ उद्देश्यहरु

- ✓ वन, जैविक विविधता तथा जलाधार क्षेत्रको दिगो संरक्षण, व्यवस्थापन र परिचालन गर्नु ।
- ✓ वन आधारित उद्योगको प्रवर्द्धन गर्नु,
- ✓ वनसम्पदाको कुशल व्यवस्थापन गरी ग्रामीण जीविकोपार्जनको आधार वनाउनु

७.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ७.१.७.१ वन विकास तथा व्यवस्थापनका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.वन आधारित उद्योगको कुशल व्यवस्थापन गर्ने ।	१. वनक्षेत्रको जैविक क्षमता, आर्थिक क्षमता र वातावरणीय सन्तुलनको वस्तुस्थितिबारे विश्लेषण गरी वनका सम्भावित अवसरहरुको खोजी गरिने छ । २.वन आधारित उद्योगको गुणस्तर वृद्धि गरिने छ ।, ३.वनसम्पदामा आधारित हस्तकलाका सामग्री उत्पादन एवं बजारीकरण गरिने छ । ४. वन क्षेत्रहरु पहिचान गरी वनलाई आयमूलक र मनोरञ्जनात्मक क्रियाकलाप गर्ने माध्यम बनाउने ।
२. वनसम्पदामा आधारित दैनिक प्रयोगजन्य सामग्री उत्पादनमा प्रोत्साहन गर्ने ।	१.उपलब्ध जडीबुटीको व्यावसायिक प्रयोगको वातावरण मिलाइने छ । २.वन सम्पदामा आधारित आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धि गरी आय आर्जनको सुनिश्चित गरिने छ । ३.काठ तथा गैर काष्ठ उपज संकलन , प्रयोग र निकासी, बजार गुणस्तर र राजश्व परिचालनमा सुधार गर्ने ।

७.१.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ७.१.८.१ वन विकास तथा व्यवस्थापनका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.१.८.१	प्राकृतिक सम्पदाको दिगो उपयोगको नीति अवलम्वन गरिने छ ।	P1
७.१.८.२	वन सम्पदा एवं वन क्षेत्रलाई सामुदायिक वन, कवुलियती वन, राष्ट्रिय वनको रुपमा व्यवस्थित गर्ने	P1
७.१.८.३	उपयुक्त सार्वजनिक स्थलमा वर पिपल रोपी संरक्षण गर्ने व्यक्तिलाई विशेष सम्मान तथा प्रोत्साहन गरिने	P2
७.१.८.४	सामुदायिक वन, कवुलियती वन र राष्ट्रिय वनमा फलफुल जन्य विरुवाहरु रोपी वनजंगल हराभरा कार्यक्रम	P1

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.१.८.५	सामुदायिक वन तथा कवुलियत वनसँग सहकार्य गरी सल्लोजन्य रुखहरु विस्थापन गरी डाले घाँस तथा उपयुक्त किसिमका विरुवा रोप्न प्रोत्साहन गर्ने	P1

अनुसूचीमा ४ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

७.१.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा वनले ढाकेको क्षेत्रफल ३८.५८ प्रतिशत पुग्नेछ । कुल क्षेत्रफल मध्ये ५७४८ हेक्टर वन समुदायबाट व्यवस्थापन हुनेछ । जम्मा ३६९३ घरधुरीको दिगो वन व्यवस्थापन र उपयोगमा पहुँच पुग्नेछ । थप ५ वटा जडीबुटी प्रशोधन र भण्डारण उद्योगको स्थापना हुनेछ । वन व्यवस्थापनमा प्रभावकारी रुपमा निजी समुदाय र स्थानीयको परिचालन गरी आवश्यक ऐन कानुनको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्न सकेको खण्डमा वनको दिगो व्यवस्थापन तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्त गर्न सकिनेछ ।

७.२ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण

७.२.१ वर्तमान अवस्था

जलाधार क्षेत्र खानेपानी र सिंचाइको दिगो विकासका आधार हुन् । तामाकोशी नदी, अँधेरी खोला, खिम्ती खोला, वाइस खोला लगायतका साना-ठूला दर्जनौ खोलाहरु, चारधाम पोखरी, फ्यातले पोखरी, सिमसार क्षेत्र (काली पोखरी, ओडारे, दमखोर, अहलापाखा, झेम्टे, कलाउर, निदुरेपाखो, पोखरे खेत) तामाकोशी गाउँपालिकाका जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रहरु हुन् । यस्तैगरी गाउँपालिकामा प्रतिवर्ग कि.मि.९.७६ वटा जैविक विविधता गाउँपालिकाका पहिचान हुन् । यसर्थ जलाधार तथा संरक्षणका लागि विशेष योजना बनाउनुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । आवधिक योजनामा नदी तथा अन्य जलाधार क्षेत्रको विकासका लाग कार्ययोजना बनाइएको छ ।

७.२.२ प्रमुख समस्याहरु

जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रमा प्रदूषण बढ्दै जानु, तामाकोशी नदीको दोहन बढ्दै जानु, सिमसार क्षेत्रको उचित व्यवस्थापन नहुनु, प्राविधिक जनशक्ति तथा प्रविधिको अभाव हुनु, जैविक विविधताबारे स्थानीयमा यथार्थ ज्ञान नहुनु यस क्षेत्रका समस्याहरु हुन् ।

७.२.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

उपलब्ध जलस्रोतको उचित व्यवस्थापन मार्फत सिंचाइ सुविधाको विस्तार गर्नु, सबै स्थानमा स्वच्छ खानेपानीको पहुँच पुर्‍याउनु, जलस्रोत क्षेत्रलाई पर्यटनको आधार बनाउनु, यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । नदी तथा खोलाको अव्यवस्थित दोहनको रोकथाम गर्नु, नदी तथा खोलालाई जीविकोपार्जनको

आधार बनाएका समुदायको संरक्षण गर्नु, सिमसार क्षेत्रको कुशल व्यवस्थापन गर्नु, जैविक विविधताको संरक्षण गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

७.२.४ क्षेत्रगत सोच

जलाधार तथा जैविका विविधता गाउँपालिकाको विकासका सहयोगी आधार ।

७.२.५ लक्ष्य

जलाधार तथा जैविक विविधताको दिगो विकास गर्ने ।

७.२.६ उद्देश्यहरु

- ✓ जलाधार क्षेत्रको उचित व्यवस्थापन गर्नु
- ✓ उपलब्ध जैविक विविधता संरक्षण मार्फत पर्यावरणको संरक्षण गर्नु

७.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ७.२.७.१ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	रणनितिक उद्देश्यहरु
१.नदी, खोला, पानीका मुहान तथा भूमिगत जलस्रोतको सन्तुलित उपयोग गरी सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्ने ।	१.जलाधार तथा जलस्रोतको विकासका लागि कार्ययोजना तयार गरी लागु गरिने छ । २.उपलब्ध जलाधार क्षेत्रको वातावरण अनुकुल उपयोगलाई प्राथमिकता दिइने छ । ३. नदीजन्य प्रदुषणको रोकथाम गर्ने तथा खोला तथा नदीको अव्यवस्थित दोहन रोकथाम गरिने छ ।
२.जैविक विविधता संरक्षण अभियानमा जनसहभागीता बढाउने ।	१.जैविक विविधताबारे जनचेतना फैलाइ जैविक विविधताको संरक्षण गरिने छ । २. प्रदेश तथा संघको सहयोगमा जैविक विविधताको तथ्यांक संकलन गरिने छ

७.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ७.२.८.१ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षणका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.२.८.१	सवै जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रहरुको पहिचान तथा संरक्षण गर्ने	P1
७.२.८.२	सिमसार क्षेत्रको संरक्षण र प्रवर्धन	P3
७.२.८.३	जलस्रोत संरक्षणका लागि वृक्षारोपन कार्यक्रम	P3
७.२.८.४	जलाधार र सिमसार क्षेत्रमा पर्यटन सम्भावना अध्ययन गरि पर्यटन प्रवर्धन गर्ने	P2
७.२.८.५	वन्यजन्तु संरक्षण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने साथै लापोन्मुख वन्यजन्तुको संरक्षणका लागि सचेतना कार्यक्रम संचालन गर्ने	P2
७.२.८.६	नीजि जमिनमा बृक्षारोपण गर्न प्रोत्साहन गर्ने	P2

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.२.८.७	एक व्यक्ति एक बृक्ष बृक्षारोपण कार्यक्रम संचालन गर्ने	P2
७.२.८.८	हावापानी तथा माटो सुहाउदो फलफुल खेतिलाई प्रोत्साहन गर्ने	P2

अनुसूचीमा ४ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

७.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्त्यमा जैविक विविधताको उपलब्धतामा वृद्धि भई प्रतिवर्ग कि.मि.२६ वटा जैविक विविधता पाइनेछ । थप ५ वटा जडिबुटी प्रशोधन र भण्डारण उद्योगको स्थापना हुनेछ । एउटा स्थानमा एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन गरिने छ । जैविक विविधता संरक्षण तथा जलाधार क्षेत्रको कुशल व्यवस्थापन गर्न सकेका खण्डमा जलवायु संरक्षण र खानेपानी सुविधामा विस्तार गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिमा सहयोग मिल्नेछ ।

७.३ वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण

७.३.१ वर्तमान अवस्था

धुवाँरहित सुधारिएको चुल्हो तथा विद्युतीय चूल्होको प्रयोगलाई प्रोत्साहन, सार्वजनिक स्थलमा वर पिपल रोप्न प्रोत्साहन, वन सम्पदा संरक्षणका कार्य, एक घर ५ वृक्ष तथा मेरो घर मेरो बगैचा मेरो फूलवारी कार्यक्रम, फोहोरबाट मोहोर कार्यक्रम, मेरो घर सफा घर जस्ता कार्यक्रमको योजना बनाई लागु गर्ने प्रयास हुनु वातावरण संरक्षण एवं जलवायु अनुकुल परिस्थिति निर्माणका क्षेत्रमा गाउँपालिकाका प्रशंसनीय कार्य हुन् । यद्यपि शहरोन्मुख क्षेत्रको वातावरण मैत्री व्यवस्थापन गरी फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन गर्दै वातावरण अनुकूल वैकल्पिक उर्जा प्रवर्द्धनका लागि ठोस योजना बनाइ लागु गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

७.३.२ प्रमुख समस्याहरु

उर्जामा पहुँचको समयानुकुल विस्तार नहुनु, गाउँपालिकाका वातावरणमैत्री सबै योजनाको पूर्णरुपमा लागु नहुनु, सन्तुलित पूर्वाधार विकास नहुनु, ग्रामीण गरिबी, स्थानीय फोहरमैला तथा ढलको उचित व्यवस्थापन नहुनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

७.३.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

गाउँपालिकाका नीतिगत प्रयासहरु, वातावरणमैत्री समाजको सोचको विस्तार हुनु, वन तथा स्थानीय स्रोत साधनको संरक्षणमा समुदायको सहभागिता बढ्नु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । प्लाष्टिकको बढ्दो प्रयोग, वन क्षेत्रको कुशल व्यवस्थापन गर्नु, ग्रामीण गरिवी न्यूनीकरण गरी वातावरण मैत्री घरेलु क्रियाकलापमा वृद्धि गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

७.३.४ क्षेत्रगत सोच

प्रदूषणरहित स्वस्थ वातावरण स्वस्थ गाउँपालिका ।

७.३.५ लक्ष्य

स्थानीय प्राकृतिक सम्पदा तथा पूर्वाधारको व्यवस्थापन गर्ने ।

७.३.६ उद्देश्यहरु

- ✓ गाउँपालिकामा स्वच्छ वातावरण सुनिश्चित गर्नु,
- ✓ वनपैदावार तथा जलस्रोतको संरक्षण गर्नु,

७.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ७.३.७.१ वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. स्वच्छ वातावरण सुनिश्चित गर्न ग्रामीण सामुदायिक हरियाली अभिवृद्धि गर्ने ।	१. सार्वजनिक स्थल तथा घर वरपर हरियाली वृद्धिका लागि पहल गरिने छ । २. प्रत्येक वडामा बाल उद्यान तथा पार्कको निर्माण गरिने छ । ३. वातावरणमैत्री उर्जा प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिने छ ।
२. नदी, फोहरमैला तथा ढलको दिगो व्यवस्थापन गर्ने ।	१. नदी, खोला, जलाधारक्षेत्रको अव्यवस्थित प्रयोगलाई दुरुत्साहित गरी स्वच्छ जलस्रोतको व्यवस्था गरिने छ । २. ढल एवं फोहरमैलाको निकास तथा प्रशोधन गर्ने व्यवस्था मिलाई स्वच्छ र सफा गाउँपालिकाको निर्माण गरिने छ ।

७.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ७.३.८.१ वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रणका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.३.८.१	हरेक वडालाई धुवाँमूक्त बनाउन धुवाँरहित सुधारिएको चुल्हो तथा विधुतिय चुल्होको प्रयोगलाई प्रोत्साहन	P2
७.३.८.२	गाउँलालिकालाई प्लाष्टिक तथा सिसाको प्रयोग न्यूनिकरण गर्ने अभियान संचालन गरिने	P1
७.३.८.३	हरेक घरमा मेरो बगैंचा मेरो फुलवारी कार्यक्रम	P1

अनुसूचीमा ४ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

७.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाबासीले स्वच्छ वातावरणको अनुभूति गर्नेछन्, सुन्दर र सफा गाउँपालिकाको निर्माण हुनेछ, संक्रामक रोग फैलिने सम्भावना न्यून हुनेछ ।

७.४ जलवायु परिवर्तन, अनुकूलन तथा न्यूनीकरण

७.४.१ वर्तमान अवस्था

विश्वभर भइरहेको तापक्रमको वृद्धिसँगै नेपालमा पनि बढ्दो तापक्रमको अनुभूति गरिएको वर्तमान अवस्थामा स्थानीय स्तरमा जलवायु अनुकूलन गतिविधिलाई प्राथमिकता दिनु अपरिहार्य देखिन्छ । उष्ण मौसमी, उपोष्ण, सम-शीतोष्ण र चिसो लेकाली गरी चार किसिमको हावापानी पाइने गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्युनीकरणका लागि ठोस कदम चालिएको पाइदैन । यद्यपि हरियाली तथा सरसफाई प्रवर्द्धनात्मक क्रियाकलापहरु भने गरिएको पाइन्छ । विद्यमान परिस्थितिमा वनले ढाकेको क्षेत्रफल बढाई जलवायु अनुकूल वातावरणमैत्री क्रियाकलापलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

७.४.२ प्रमुख समस्याहरु

वातावरण विनास तथा जलवायु परिवर्तन विश्वभरि चिन्ताको विषय बनेको छ । नेपालमा पनि जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असर देखा पर्न थालेका छन् । यसै तथ्यलाई आत्मसात् गरी वातावरण मैत्री उर्जाको प्रयोग एवं वनक्षेत्रको संरक्षण तथा संवर्द्धनलाई गाउँपालिकाले प्राथमिकता दिएको छ ।जलवायु परिवर्तनलाई प्रत्यक्षरुपमा प्राथमिकता नदिइनु, जनचेतनाको अभाव, जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरुबारे अनभिज्ञता, गरिबी र ज्ञानको अभावमा वैकल्पिक उर्जाको न्यून उपयोग यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

७.४.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

गाउँपालिकाको मेरो घर मेरो बगैंचा मेरो फूलबारी कार्यक्रमले निरन्तरता पाउनु, वाल उद्यानको निर्माण, धुवाँरहित सुधारिएको चूल्हो तथा विद्युतीय चुल्होको प्रयोगलाई प्रोत्साहन दिइनु, सरसफाइ अभियान, परम्परागत पानी, ढुंगेधाराको संरक्षण अभियान चलाइनु, वैकल्पिक उर्जा प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिनु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । यद्यपि जलवायु परिवर्तनबारे गाउँपालिकावासीमा चेतना नभएको अवस्थामा स्थानीय क्रियाकलापलाई जलवायु अनूकुल बनाउँदै जलवायु परिवर्तनले पार्ने प्रभाव न्यूनीकरणका लागि सक्षम गाउँपालिकाको निर्माण गर्नु चुनौतीपूर्ण छ ।

७.४.४ क्षेत्रगत सोच

जलवायु परिवर्तन अनुकूल स्थानीयको व्यवहार ।

७.४.५ लक्ष्य

जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरणका लागि व्यवस्थापकीय कार्यलाई चुस्त बनाउने ।

७.४.६ उद्देश्यहरु

- ✓ गाउँपालिकामा जलवायु प्रतिकूल कार्यलाई निरुत्साहित गर्नु
- ✓ जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरणका लागि आवश्यक रणनीति तय गर्नु,
- ✓ जलवायु परिवर्तन अनुकूल नीति निर्माण गर्नु ।

७.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ७.४.७.१ जलवायु परिवर्तन, अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.जलवायु प्रतिकूल सामाजिक क्रियाकलापलाई नियन्त्रण गर्ने ।	१.हरित गृह ग्याँस उत्सर्जन गर्ने औद्योगिक वातावरण निर्माण गरिने छ । २.ढल तथा फोहरमैलाको उचित व्यवस्थापन गरिने छ ।
२.जलवायु परिवर्तन प्रभाव न्यूनीकरणका लागि क्षेत्रगत स्थानीय नीतिमा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन क्रियाकलाप गर्ने प्रावधान तयार गर्ने ।	१.जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरणका लागि स्थानीयलाई तालिम प्रदान गरिने छ । २. जलवायु प्रतिकूल कार्यमा स्थानीय शुल्क तथा जरिवानाको दर निर्धारण गरिने छ ।

७.४.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ७.४.८.१ जलवायु परिवर्तन, अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.४.८.१	जलवायु उत्थानशील गाउँपालिका बनाउने अभियान संचालन गर्ने	P2
७.४.८.२	नीजि जमिनमा बृक्षारोपण गर्न प्रोत्साहन गर्ने	P2
७.४.८.३	जलावयू परिवर्तनका नकरात्मक असर तथा प्रभावलाई मध्यनजर गर्दै गा पा क्षेत्रभित्र वर, पिपल, स्वमी, रुद्राक्ष्य, ओखर आदि बोटविरुवाहरु सार्वजनिक स्थलमा बृक्षारोपण गरिने	P1
७.४.८.४	जलावयू परिवर्तनका नकरात्मक असर तथा प्रभाव सम्बन्धी आम सचेतीकरण गर्दै त्यसबाट बच्नको लागि वडा स्तरीय अनुकुलनका योजनाहरु तय गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने	P2

अनुसूचीमा ४ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

७.४.९ अपेक्षित उपलब्धी

जलवायु परिवर्तनका प्रतिकुल प्रभाव नियन्त्रण गर्न स्थानीय सक्षम हुनेछन्,

७.५ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण

७.५.१ वर्तमान अवस्था

पहिरो तथा भू-क्षयको सम्भावित क्षेत्रको पहिचान गरी समयमै व्यवस्थापनका उपायहरुको अवलम्बन गर्न सकेको खण्डमा जनधनको क्षति न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ । प्राकृतिक प्रकोपबाट जनधनको रक्षा गर्नु हरेक स्थानीय सरकारको कर्तव्य हो । तामाकोशीमा बाढी पहिरो र नदी व्यवस्थापन गर्ने क्रममा नदीमा १.१२ कि.मि.तटबन्ध निर्माण गरिएको छ भने चार वटा स्थानमा पहिरो रोकथामका लागि प्रयास गरिएको छ । यस्तैगरी बाढीबाट जोखिममा भएका बस्तीको संरक्षण गरिएको छ । प्रकृतिप्रदत्त नदी तथा खोलाको व्यवस्थापन एवं सम्भावित बाढी पहिरोग्रस्त क्षेत्रको व्यवस्थापनका लागि पूर्व सतर्कताको व्यववस्था गर्नुपर्ने आवश्यक देखिन्छ ।

७.५.२ प्रमुख समस्याहरु

सबै खोला तथा नदीको व्यवस्थापनमा कठिनाइ हुनु, बाढी पहिरोग्रस्त क्षेत्रको समयमै व्यवस्थापन नहुनु, दक्ष जनशक्तिको अभाव हुनु, प्रविधि तथा बजेटको अभाव हुनु, प्राकृतिक स्रोतमा आधारित अव्यवस्थित आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गरिनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

७.५.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

वडा स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समितिको स्थापना हुनु, प्राकृतिक विपद सहायता कोषको स्थापना हुनु, गाउँपालिकामा आपत्कालिन सुरक्षा केन्द्रको अवधारणा ल्याइनु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । दक्ष जनशक्तिको प्राप्ति, विपद व्यवस्थापन समितिलाई स्रोत साधनले युक्त बनाउनु, बाढी पहिरोको पूर्वानुमान गर्नु, बाढी पहिरो व्यवस्थापन तथा नदी व्यवस्थापनका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

७.५.४ क्षेत्रगत सोच

बाढी पहिरोको क्षति न्यूनीकरण

७.५.५ लक्ष्य

बाढी पहिरोग्रस्त क्षेत्रमा चौबीसै घण्टा पूर्व सूचना दिने प्रणालीको विकास गर्ने

७.५.६ उद्देश्यहरु

- ✓ बाढी पहिरोग्रस्त सम्भावित क्षेत्रको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु
- ✓ बाढी पहिरोको क्षति न्यूनीकरणका लागि स्रोत साधनले युक्त जनशक्तिको उत्पादन गर्नु

७.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ७.५.७.१ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रणका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.बाढी पहिरोग्रस्त सम्भावित क्षेत्रको पहिचान गरी बाढी पहिरो रोकथामको व्यवस्था गर्ने ।	१.बाढी पहिरोग्रस्त सम्भावित क्षेत्रमा वृक्षारोपण गरिने छ । २.बाढी पहिरोग्रस्त सम्भावित क्षेत्रको बस्ती सुरक्षित स्थानमा स्थानान्तरण गरिने छ ।
२.गाउँपालिकाका विपद व्यवस्थापन समितिलाई स्रोत साधन युक्त बनाउने ।	१.बाढी पहिरोबाट पीडितको उद्दारका लागि आधुनिक स्रोत साधनको व्यवस्था गरिने छ । २.नदी व्यवस्थापन तथा बाढी नियन्त्रणमा स्थानीय समुदायलाई सक्रिय बनाई सचेतना फैलाइने छ । ३.स्थानीय संघसंस्थाको सहयोगमा बाढी पहिरो उद्धार को अभ्यास गरिने छ । ४. नदीकटान, नदीउकास र भू क्षयका कारण हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न समुदायमा आधारित जैविक इन्जिनियरिङ्ग गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिइने छ ।

७.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ७.५.८.१ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रणका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.५.८.१	पहिरोको उच्च जोखिममा रहेका स्थानहरुको जोखिम विश्लेषणका आधारमा पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रणका विषेश कार्यक्रम	P2
७.५.८.२	पहिरो तथा भूक्षयग्रस्त क्षेत्रहरुमा वाँस, अम्रिसो लगायत रोपण कार्यक्रम गरीने छ	P2
७.५.८.३	खोलाका किनारहरुमा वाँध तथा अन्य रोकथामका उपायहरुको निर्माण गरिने छ	P2
७.५.८.४	ढोडीखोला, रातोखोला पहिरो नियन्त्रणका लागि विषेश पहल गरिने छ ।	P2

अनुसूचीमा ४ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

७.५.९ अपेक्षित उपलब्धि

आवधिक योजनाको अन्त्यमा थप ६.०५ कि.मि.टतबन्धको निर्माण गरिनेछ। थप २० स्थानमा पहिरो रोकथामको प्रयास गरिनेछ । भूक्षय रोकथाम गर्ने दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्त गर्न गाउँपालिकाले व्यवस्थित बस्ती विकास तथा वनसम्पदाको संरक्षणलाई प्राथमिकता दिनु आवश्यकता देखिन्छ ।

७.६ विपद सचेतना, उद्धार तथा पुर्नस्थापना

७.६.१ वर्तमान अवस्था

मानव सिर्जित एवं प्राकृतिकरुपमा सिर्जित विपदको समयमै व्यवस्थापन गरी जनधनको रक्षा गर्नु हरेक स्थानीय सरकारको कर्तव्य हो । यसै तथ्यलाई आत्मसात गरी गाउँपालिकामा विपद सचेतना, उद्धार र व्यवस्थापनका लागि गठित विपद व्यवस्थापन समितिको गठन गरिएको छ । प्राकृतिक विपद सहायता कोष मार्फत प्राकृतिक विपदमा परेकाको संरक्षण गर्ने गरिएको छ । साथै आपतकालीन सुरक्षा केन्द्र स्थापनाको योजना बनाइएको छ ।

७.६.२ प्रमुख समस्याहरु

प्राकृतिक एवं मानव सिर्जित विपद्को पूर्वानुमान हुन नसक्नु, सुरक्षित बस्ती विकासबारे चेतना नहुनु, आर्थिकरुपमा कमजोर समुदाय बढी मात्रमा विपदको जोखिममा पर्नु, दक्ष विपद् व्यवस्थापन समूहको अभाव यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् । बाढी पहिरो लगायतका प्राकृतिक विपत्तिबाट समयमै जनधनको सुरक्षाका लागि विपद सचेतना, उद्दार र व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउनुपर्ने हुन्छ । भिरालो जमीन, अव्यवस्थित वस्तीका कारण गाँउपालिका प्राकृतिक प्रकोपको जोखिममा रहेको छ ।

७.६.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

विपद व्यवस्थापनका लागि कोषको स्थापना हुनु, विपद व्यवस्थापन समितिको गठन हुनु, विपद सचेतना, उद्धार र व्यवस्थापनमा गैर सरकारी संस्थाको संलग्नता बढ्नु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरु हुन् । आधुनिक प्रविधियुक्त विपद व्यवस्थापन जनशक्तिको निर्माण गर्नु, गरिबी हटाई गरीव समुदायलाई सुरक्षित स्थानमा बसोबासको व्यवस्था गर्नु, चेतनाको स्तर बढाउनु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

७.६.४ क्षेत्रगत सोच

विपदमा परेकाको शीघ्र उद्दार मार्फत जनधनको रक्षा ।

७.६.५ लक्ष्य

विपद सचेतना विस्तार एवं प्रभावकारी उद्दार गर्ने व्यवस्था मिलाउने

७.६.६ उद्देश्यहरु

- ✓ विपद् व्यवस्थापनका लाथि दक्ष जनशक्ति निर्माण गर्नु
- ✓ विभिन्न प्रकारका विपद्का बारेमा सचेतना फैलाउनु

७.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ७.६.७.१ विपद सचेतना, उद्धार तथा पुर्नस्थापनाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.विपद व्यवस्थापनका विविध आयामहरुको पहिचान गरी दक्ष जनशक्तिको उत्पादन गर्ने ।	१. विपद व्यवस्थापनका लागि सम्भावित विपद्को पूर्वानुमान गरी आवश्यक रणनीति तयार गरिने छ । २. विपद व्यवस्थापन समति एवं यसमा आवद्ध संघसंस्थाको क्षमता विकास गरिने छ । ३. विपद सहायता कोषको सबलीकरण गरिने छ ।
२.स्थानीय स्तरमा विपदका कारणबारे चेतना फैलाउन स्थानीय संघसंस्थासँग सहकार्य गर्ने ।	१. आपतकालीन सुरक्षा केन्द्रको परिचालनका लागि स्थानीय संघसंस्था सँग सहकार्य गरिने छ । २. समुदायमा जनचेतनाका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

७.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ७.६.८.१ विपद सचेतना, उद्धार तथा पुर्नस्थापनाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
७.६.८.१	गाउँपालिका तथा वडा स्तरमा गठित विपद व्यवस्थापन समितिहरुलाई स्रोत साधनयुक्त बनाइ क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	P2
७.६.८.२	विपद् पूर्व, विपदको समय तथा विपद पश्चातको समयमा धन जनको क्षति कम गर्न, सकेसम्म चाँडो पुनस्थापना गर्न जनचेतना फैलाई आवश्यक संरचनागत व्यवस्था गरी कार्यान्वयन गर्नका निमित्त अन्य गैर सरकारी संस्थाहरुसँगको साझेदारीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	P2
७.६.८.३	विपद्, प्राकृतिक प्रकोप तथा महामारीको अवस्थामा नागरिकलाई तत्काल राहत उपलब्ध गराउन प्राकृतिक विपद् सहायता कोष	P2
७.६.८.४	सम्भावित जोखिमका क्षेत्रमा क्षति कम गर्ने तथा पुनस्थापनाका लागि हरेक वडामा आपत्कालिन संचालन केन्द्र क्रमागत रुपमा स्थापना गर्ने	P2

अनुसूचीमा ४ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

७.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

विपद सचेतनामा विस्तार हुनेछ, सक्षम उद्धार समितिको निर्माण हुनेछ ।

अध्याय आठ : लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा

८.१ सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकास

८.१.१ वर्तमान अवस्था

सिमित स्रोत र साधनका बाबजुत गाउँपालिकामा स्थानीय प्रतिनिधि, गाउँपालिका अर्न्तगतका कर्मचारी एवं संस्थागत जनशक्तिको विकास लागि विभिन्न प्रयासहरु गरिएको छ । कृषि, सिंचाई, वचत, पशुपालन समूह तथा धार्मिक, सांस्कृतिक एवं पर्यटनसँग आबद्ध संघसंस्थाको प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरु जनशक्ति विकासका दृष्टिकोणले प्रशंसनीय छन् । गाउँपालिकामा आधार वर्षमा १२ वटा कृषक समूह, तीनवटा दलित कृषक समूह, ८ वटा बचत समूह, ४ वटा धार्मिक संस्था तथा ३ वटा सांस्कृतिक समूहको प्रवर्द्धन गरिएको छ । यद्यपि संस्थागत जनशक्तिलाई गाउँपालिकाको विकासका लागि पूर्ण सदुपयोग गर्न सकिएको छैन ।

८.१.२ प्रमुख समस्याहरु

गाउँपालिकामा सा.व.उ.स. लाई वन व्यवस्थापन तालिम प्रदान, कृषक समूह, सिंचाइ समूह, बचत समूह, दलित कृषक समूह, सांस्कृतिक समूहको प्रवर्द्धन मार्फत गाँउपालिकामा संस्थागत जनशक्तिको क्षमता विकासको प्रयास गरिएको छ । तर पनि स्थानीय स्तरमा क्षमता विकासका कार्यहरुलाई अझै पनि पूर्ण परिणाममुखी बनाउन सकिएको छैन । स्थानीय प्रतिनिधि, कर्मचारी तथा गाउँपालिकाका साझेदार संघसंस्थाका कर्मचारीहरुको क्षमताका बारेमा तथ्यांकको अभावमा स्पष्ट कार्ययोजना बनाउन सकिएको छैन । प्राविधिक क्षमता अभिवृद्धिका लागि स्थानीय जनशक्तिको अभाव रहेको छ ।

८.१.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

कृषक समूह, सिंचाइ समूह, वन उपभोक्ता समूह मार्फत क्षेत्रगत विकासमा टेवा पुग्नु, संस्थागत जनशक्ति विकास मार्फत स्थानीय कला, संस्कृति र पर्यटनको विकास हुनु, तालिम लगायतका माध्यमबाट स्थानीय कर्मचारीको क्षमता विकास हुनु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् भने प्रतिस्पर्धी एवं समयानुकूल जनशक्तिको विकास गर्नु तथा जनशक्ति विकास मार्फत संस्थागत सुशासन प्रवर्द्धन गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

८.१.४ क्षेत्रगत सोच

विकासका अवरोध समाधानका लागि संस्थागत जनशक्तिको क्षमता विकास ।

८.१.५ लक्ष्य

जनशक्ति विकास मार्फत संस्थागत क्षमता वृद्धि गर्ने ।

८.१.६ उद्देश्यहरु

- ✓ संस्थागत सुशासनका लागि गाउँपालिकाका जनशक्तिको विकास गर्नु
- ✓ समयानुकूल जनशक्ति विकास गरी संस्थागत क्षमता बढाउनु

८.१.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ८.१.७.१ सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकासका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. स्थानीय प्रशासन तथा संघसंस्थाका जनशक्तिलाई आवश्यकता बमोजिम तालिम प्रदान गर्ने ।	१. कृषक समूह, वचत समूह, वन उपभोक्ता समूहलाई आवश्यक तालिम प्रदान गरिने छ । २.स्थानीय स्रोत साधनको संरक्षणका लागि संस्थागत जनशक्तिको उपयोग गरिने छ । ३. गाउँपालिकाका प्रतिनिधि तथा कर्मचारीको क्षमता विकासका लागि वार्षिक कार्यक्रम तय गरिने छ ।
२. क्षेत्रगत संस्थाका जनशक्तिको कार्यक्षमता वृद्धि गरी विकासलाई गति प्रदान गर्ने ।	१. संस्थागत जनशक्तिको क्षमता विकासलाई गाउँपालिकाको विकास कार्यमा उपयोग गरिने छ । २. कृषि, बचत तथा सहकारी समूहका कर्मचारीलाई स्थानीय विकास योजना निर्माण गर्न सक्षम बनाइने छ ।

८.१.८ मूख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ८.१.८.१ सार्वजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकासका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
८.१.८.१	व्यक्तिगत क्षमता पहिचान गरी क्षमता विकासका लागि तालिमहरु संचालन गर्ने	P2
८.१.८.२	गाउँपालिका अन्तरर्गतका विषयगत समितिहरुको क्षमता विकास गर्ने कार्यक्रम संचालन गर्ने	P2
८.१.८.३	समग्र वृति विकासमा जोड दिने	P2
८.१.८.४	निर्णय लिन सक्ने वानी विकास गराउने	P2
८.१.८.५	युवा सशक्तिकरणका कार्यक्रम	P2

अनुसूचीमा ५ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

८.१.९ अपेक्षित उपलधि

गाउँपालिकाका संघसंस्थाको कार्यक्षमता बढ्नेछ, दक्ष जनशक्तिको निर्माण हुनेछ ।

८.२ नीति तथा कानुन तर्जुमा

८.२.१ वर्तमान अवस्था

स्थानीय सरकारको पुर्नबहालीसँगै गाउँपालिकाले आवश्यक ऐन तथा नियमावली तर्जुमा गरी लागु गर्ने कार्यको शुरुवात गरिसकेको छ । तर सिमित मात्रामा स्थानीय सरकारका क्रियाकलापलाई मात्र सुचारु गर्न बनाइएका ऐन तथा कानुन विद्यमान परिस्थितिमा पर्याप्त छैनन् । गाँउपालिकाका गतिविधिलाई थप पारदर्शी बनाउन तथा आर्थिक सामाजिक विकासमा बाधा अड्चनका रुपमा देखिएका नीतिगत समस्या समाधानका लागि जनसहभागितामा नीति तथा कानुन तर्जुमाका लागि गाँउपालिकाले थप पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । जनचाहना बमोजिम आवश्यक नीति तथा कानुनको तर्जुमा आवश्यक छ

८.२.२ प्रमुख समस्याहरु

जनताले चुनेका जनप्रतिनिधिहरुबाट स्थानीय सरकारको नेतृत्व हुँदै आएपनि संविधान तथा कानूनले प्रत्याभूत गरेका नागरिकका सेवाहरु व्यवस्थित तरिकाले वितरण गर्न परम्परागत चाल चलन (छुवाछुत, बालश्रम, अन्तरजातीय विवाह, जेष्ठनागरिक माथि हुने अपहेलना, बोक्सी प्रथा) बाधक छन् । नीति निर्माणका लागि स्थानीय स्तरमा दक्ष जनशक्तिको अभाव रहेको छ । संघ र प्रदेशसँग नबाझिने गरी आवश्यक नीति तथा कानुन निर्माण गर्न सकिने क्षेत्रहरुको बारेमा स्थानीयस्तरमा पर्याप्त बहस भएको छैन ।

८.२.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

संविधानको धारा २१७ ले स्थानिय विवाद मिलाउन र पीडितको अधिकार रक्षाका लागि स्थानीयतहमा एक न्यायिक समिति रहने व्यवस्था गरेको छ । स्थानिय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ४६ ले गाउँपालिकाका उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा न्यियक समिति गठनहुने र उक्त समितिले यही ऐनको दफा ४७ को उपदफा (१) ले तोकेका विवाद निरुपण गर्न सक्ने र अन्य विवादमा मेलमिलापको माध्यमबाट न्याय सम्पादन हुने व्यवस्था गरेको छ । अधिकार बारेका नागरिक शिक्षा र चेतना प्रसारका कार्यपनि निरन्तर चलेका छन् तर पनि कार्यान्वयनको तहमा प्रसस्त चुनौतीहरु छन् ।

८.२.४ क्षेत्रगत सोच

समयानुकूल विकासका लागि नीति तथा कानुन तर्जुमा ।

८.२.५ लक्ष्य

सामाजिक आर्थिक विकास अनुकुल आवश्यक नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने

८.२.६ उद्देश्यहरु

- ✓ क्षेत्रगत नीति तथा कानुन निर्माण गरी सामाजिक न्यायको प्रत्याभूति दिलाउनु
- ✓ नीति निर्माणमा जनसहभागिता गराउनु

८.२.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ८.२.७.१ नीति तथा कानुन तर्जुमाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१.समयानुकूल गाउँपालिकामा आवश्यक देखिएका नीति तथा कानुनको तर्जुमा गर्ने ।	१.शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, सुरक्षा लगायतका क्षेत्रमा विशेषज्ञ समितिको गठन गरी आवश्यक नीति तथा कानून तर्जुमा गरिने छ ।
२.सर्वस्पर्शी नीति तथा कानुन निर्माणका लागि जनसहभागिता गराउने ।	१.नीति तथा कानुन तर्जुमा गर्दा संघ र प्रदेशसँग समन्वय गरिने छ । २.जनप्रतिनिधि तथा गाउँपालिकाबासीबीच व्यापक छलफलका आधारमा नीति तथा कानुन तर्जुमा गरिने छ ।

८.२.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ८.२.८.१ नीति तथा कानुन तर्जुमाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
८.२.८.१	सार्वजनिक स्थानहरुमा नागरिकलाई पनि अधिकार प्रदान गर्दै साझा अधिकार स्थापना गर्ने	P2
८.२.८.२	गाउँपालिका संचालनको क्रममा आवश्यक पर्ने नीति, कानुन, कार्यविधि आवश्यकता अनुसार निर्माण गर्ने	P2
८.२.८.३	प्राकृतिक स्रोत नक्शाकंन तथा स्रोत पहिचान गुरु योजना तर्जुमा	P2
८.२.८.४	विपद व्यवस्थापन गुरु योजना	P3

अनुसूचीमा ५ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

८.२.९ अपेक्षित उपलब्धि

प्रतिनिधीमूलक सर्वमान्य स्थानीय नीति तथा कानुनको तर्जुमा भई गाउँपालिकामा कानुनी अड्चनको अन्त्य हुनेछ ।

८.३ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता

८.३.१ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता बढाई लोकतन्त्र र सुशासनको प्रत्याभूति दिलाउने कार्यको थालनी गरिएको छ । सोही बमोजिम वन, सिंचाइ, कृषि, सांस्कृतिक सम्पदा लगायतका क्षेत्रमा विभिन्न किसिमका समिति र समूहको निर्माण गरिएको छ। कृषक समूह, पशुपालक समूह, सिंचाइ समूह आदि यसका उदाहरण हुन् । सबै जाति वर्ग र क्षेत्रका नागरिकको विकास निर्माण एवं गाउँपालिकाका गतिविधिमा संलग्न गराउन पहल गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

लोकतन्त्र र सुशासन प्रवर्द्धनका लागि पनि जनसहभागिताको खाँचो पर्दछ । स्थानीय योजना निर्माणमा स्थानीयको अनिवार्य सहभागिता हुनुपर्ने प्रावधानसँगै गाउँपालिकाको योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा जनसहभागिता बढ्दै गएको छ । यस कार्यमा गाँउपालिकाका क्षेत्रगत समूह र संघसंस्थाले उल्लेख्य भूमिका निर्वाह गरेको छन् । स्थानीय गतिविधिमा स्थानीयस्तरमै निर्माण गरिएका टोल विकास समिति, युवा क्लब आदिको चासो बढ्दै गएको छ।

८.३.२ प्रमुख समस्याहरु

सबै नागरिक सूचना प्रविधिको पहुँचमा नहुनु, सामुहिक कार्यको महत्वबारे अनभिज्ञता, दक्ष जनशक्तिको अभाव, प्राथमिकता क्षेत्र निर्धारणमा कठिनाई यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

८.३.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

जनसहभागिता मार्फत लोकतन्त्र तथा सुशासनलाई संस्थागत गर्न सक्नु, क्षेत्रगत समितिमा महिला, दलित लगायत अन्यको सहभागिता बढ्नु, सडक सञ्जालको विस्तार गरी गाउँपालिकाको सेवा सुविधामा जनताको पहुँच वृद्धिको स्थानीय नीति यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । सबै वर्ग र समुदायमा जन सहभागिताको महत्तवबारे चेतना फैलाउनु, सर्वयाममा चल्ने यातायातको व्यवस्था नहुनु, सञ्चार सामग्रीमा न्यून पहुँच हुनु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

८.३.४ क्षेत्रगत सोच

जनसहभागिता मार्फत सुशासन कायम

८.३.५ लक्ष्य

योजना निर्माणमा जनसहभागिता मार्फत आर्थिक गतिविधिलाई पारदर्शी बनाउने ।

८.३.६ उद्देश्यहरु

- ✓ जनसहभागितालाई स्थानीय विकासको आधार बनाउनु
- ✓ सामाजिक रुपान्तरणका लागि सहभागितामूलक योजना कार्यान्वयन गर्नु

८.३.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ८.३.७.१ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिताका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१ दिगो आर्थिक विकासका लागि योजना तर्जुमामा जनसहभागिता बढाउने ।	१.आर्थिक विकासका योजनावद्ध कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि स्थानीयको सहभागिता बढाइने छ ।
२.योजना कार्यान्वयनमा जनसहभागिता मार्फत सामाजिक कुरीति र अन्धविश्वासको अन्त्य गर्ने ।	१.विभिन्न जन समूह र समितिको परिचालन गरी सामाजिक रुपान्तरण गरिने छ । २.सुशासन कायमका लागि योजनासम्बद्ध क्रियाकलापमा स्थानीय समुदायको सक्रियताबारे बोध गराइने छ । ३. योजना कार्यान्वयनमा जनसहभागिता बढाई स्थानीय प्रतिनिधिलाई जवाफदेही बनाइने छ ।

८.३.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ८.३.८.१ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिताका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
८.३.८.१	हरेक विकासका कार्यक्रममा क्रियाशिल जन सहभागिता गराउने	P2
८.३.८.२	जन सहभागिता गर्दा महिला, अपांग, पिछडिएको, सिमान्तकृत, तथा लापोन्मुख समुदायलाई विशेष प्राथमिकता दिने	P2
८.३.८.३	टोल विकास संस्था गठन तथा परिचालन	P2
८.३.८.४	अपनत्वका लागि योजना निर्माणमा १०% जनसहभागिता	P3

अनुसूचीमा ५ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

८.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकामा सुशासन कायम हुनेछ, जनप्रतिनिधि गाउँपालिकाप्रति उत्तरदायी हुनेछन्, दिगो आर्थिक विकासको आधार तयार हुनेछ ।

८.४ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धन

८.४.१ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिका प्रहरी, न्यायिक समिति, तथा अख्तियारी निकायको समयानुकुल प्रवर्द्धन गरी अनुशासित गाउँपालिकाबासीको निर्माण गर्न सकेमा गाउँपालिकामा दीगो शान्ति सुरक्षा कायम गर्न सहज हुन्छ । लामो समय स्थानीय सरकार विहीन गाउँपालिकामा नयाँ राजनीतिक व्यवस्था अनुसार स्थानीय नियमनकारी संरचनाहरुको आशातीत रुपमा प्रवर्द्धन गर्न सकिएको छैन । यद्यपि स्थानीय

तहका न्यायिक समितिका पदाधिकारहिरुलाई न्यायिक सचेतना तालिम, प्रहरी भवनको निर्माण लगायतका कार्यहरुलाई निरन्तरता दिइएको छ ।

८.४.२ प्रमुख समस्याहरु

भौतिक पूर्वाधारको अभावमा गाउँपालिका प्रहरीको सबै वडामा शीघ्र उपस्थिति गराउन सकिएको छैन । अन्य नियमनकारी संरचनाहरुको स्थानियकरण गर्ने प्रयासले मूर्तरुप लिन सकेको छैन । आवश्यक भवन, सडक लगायतका पूर्वाधार निर्माण हुन सकेको छैन ।

८.४.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

संवैधानिक तथा कानूनीरुपमा नियमनकारी निकायको परिचालन गर्ने व्यवस्था हुनु, गाउँपालिकाको नीति तथा कार्यक्रम मार्फत नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धनको प्रयास गरिनु, न्यायिक अधिकारका बारेमा जनचेतना बढ्नु यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् । नियमनकारी संरचनाहरुका लागि पर्याप्त भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्नु, न्यायिक समितिका पदाधिकारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु, गाउँपालिकामा आवश्यक कानुनको तर्जुमा गर्नु तथा जनगुनासोको समयमै सम्बोधन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु चुनौतीपूर्ण देखिन्छ ।

८.४.४ क्षेत्रगत सोच

दिगो शान्ति सुरक्षाका लागि नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धन

८.४.५ लक्ष्य

नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धन गरी गाउँपालिकामा शान्ति सुरक्षा कायम गर्ने

८.४.६ उद्देश्यहरु

- ✓ गाउँपालिका प्रहरीलाई सक्षम बनाई शान्ति सुरक्षा सुनिश्चित गर्नु
- ✓ नियमनकारी संरचनाको प्रवर्द्धन कार्यनीति तर्जुमा गर्नु

८.४.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ८.४.७.१ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धनका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. गाउँपालिका प्रहरीको कुशल व्यवस्थापन गर्ने ।	१. गाउँपालिका प्रहरीलाई स्रोत साधन सम्पन्न बनाइने छ । २. प्रहरी चौकीको विस्तार गरिने छ । ३.गाउँपालिका गतिविधि तथा सामाजिक घटनाबारे नियमनकारी संरचनाहरुबीच विचार आदान प्रदान गरी आवश्यक रणनीति तय गरिने छ । ४.गाँउपालिकाको निर्देशिका तथा मापदण्ड कार्यान्वयनको अवस्थाबारे विश्लेषण गरिने छ ।

रणनीति	कार्यनीतिहरु
२. गाउँपालिकाका कानूनी तथा अख्तियारी संयन्त्रको प्रवर्द्धनका लागि कार्यनीति तर्जुमा गर्ने ।	१. नियमनकारी संरचनाहरुका जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धि गरिने छ । २. गाउँपालिकाका नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धन कायनीति तर्जुमा गर्न समिति गठन गरिने छ ।

८.४.८मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ८.४.८.१ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धनका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
८.४.८.१	न्यायिक समितिलाइ आवश्यक तालिम तथा स्रोत साधनको व्यवस्था गर्ने	P2
८.४.८.२	योजना अनुगमन, खरिद अनुगमन, लेखा, बेरुजु फर्स्यौट समितिको क्षमता विकासका साथै आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्था गर्ने	P2
८.४.८.३	बजार अनुगमन मार्फत मुल्य नियन्त्रण, कालो बजारी, गुणस्तरहिनता जस्ता व्यवसायिक अपराधहरुलाइ नियन्त्रण गर्ने	P2
८.४.८.४	लेखा परिक्षण, सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक परिक्षण, पारदर्शिताको कार्यान्वयन	P2

अनुसूचीमा ५ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

८.४.९अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकामा शान्ति सुरक्षा कायम हुनेछ, नियमनकारी संरचनाहरुको संगठित विकास हुनेछ ।

८.५ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षा

८.५.१ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा शान्ति सुरक्षा कायमका लागि एउटा प्रहरी भवन तथा चौकी निर्माण गरी सुरक्षा संयन्त्रलाई परिचालन गरिएको छ । गाउँपालिकामा घट्ने लैंगिक हिंसा एवं अन्य अपराधका घटना नियन्त्रणमा लिनका लागि प्रहरी र स्थानीयबासीबिच सुमधुर सम्बन्ध बनाउने प्रयास गरिएको छ । वर्तमानमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको विकास गरी सुरक्षाकर्मीको गतिविधिलाई गति दिनु आवश्यक देखिन्छ । साथै अशिक्षित, दलित, पिछडिएका वर्ग तथा महिलालाई न्याय दिलाउन विशेष योजना बनाउनुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

८.५.२ प्रमुख समस्याहरु

पूर्वाधारको अभाव, सिमित व्यक्तिको राजनीतिक तथा सामाजिक पहुँच हुनु, आवश्यक साधन र स्रोतको अभावमा सुरक्षाकर्मीको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न नसक्नु, यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

८.५.३ अवसर तथा चुनौतिहरु

जनसहभागिता, गाउँपालिकाको तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य, लक्षित समुदाय केन्द्रित विकासका कार्यक्रम, शिक्षाको विकास, जनचेतनामा वृद्धि यस क्षेत्रका अवसर हुन् । युवा तथा किशोरकिशोरी आपराधिक क्रियाकलाप नियन्त्रण गर्नु, हत्या हिंसाका घटना न्यूनीकरण गर्नु, सामाजिक कुरीतिको अन्त्य गर्नु, सुरक्षाकर्मीलाई साधन स्रोतले सम्पन्न गराउनु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

८.५.४ क्षेत्रगत सोच

कानूनको पालनाका लागि शान्ति सुरक्षा

८.५.५ लक्ष्य

सुरक्षाकर्मीको पहुँच विस्तार गरी कानूनी शासनको प्रत्याभूति दिलाउने

८.५.६ उद्देश्यहरु

- ✓ शान्ति सुरक्षाको सुनिश्चित गरी भयमुक्त वातावरणमा कार्य गर्ने वातावरणको सिर्जना गर्नु,
- ✓ भौतिक पूर्वाधारको विकास गरी सरक्षाकर्मीको पहुँच विस्तार गर्नु,
- ✓ गाउँपालिकाका सबै वडामा कानूनी शासनको प्रत्याभूति दिलाउनु

८.५.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ८.५.७.१ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षाका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. गाउँपालिकाका सबै वडामा शान्ति सुरक्षाको सुनिश्चित गर्ने ।	१. गाउँपालिकाका सबै वडामा सुरक्षाकर्मीको दैनिक परिचालनको व्यवस्था मिलाइने छ । २. सुरक्षाकर्मीको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ ।
२. सडक, सूचना प्रविधि, लगायतका पूर्वाधारको विकास गरी सुरक्षाकर्मीको पहुँच बढाउने ।	१. गुणस्तरीय पूर्वाधारको विकासमार्फत सबै घरपरिवारमा शान्ति सुरक्षाको पहुँच बढाइने छ । २. युवा तथा किशोरकिशोरीलाई आपराधिक क्रियाकलापमा संलग्न हुन नदिने वातावरणको सिर्जना गरिने छ ।
३. सबैलाई समान न्यायको प्रत्याभूति दिलाउने ।	१. मानव अधिकार एवं अन्य अधिकारबारे समुदायमा चेतना फैलाइने छ । २. महिला, दलित, पिछडिएका वर्ग एवं सबैलाई भेदभाव रहित समान न्याय दिलाउन आवश्यक व्यवस्था गरिने छ ।

८.५.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ८.५.८.१ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षाका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
८.५.८.१	नागरिकको मौलिक हकको संरक्षण गर्ने	P1
८.५.८.२	सवै प्रकारका सामाजिक विभेदहरुको अन्त्य गरि समाजमा शान्ति कायम गर्ने	P1
८.५.८.३	छिटो कानूनी उपचार तथा न्याय प्राप्त गर्ने व्यवस्था	P1
८.५.८.४	हिंसा पिडितहरुको लागि न्यायमा पहुँच स्थापित गर्न कोषको व्यवस्था	P1
८.५.८.५	जातिय छुवाछुतको अन्त्य गर्ने	P1
८.५.८.६	मेलमिलापकर्ता लाइ तालिमको व्यवस्था गर्ने	P2

अनुसूचीमा ५ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

८.५.९ अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकामा शान्ति सुरक्षा कायम हुनेछ, आपराधिक क्रियाकलापमा कमी आउनेछ ।

८.६ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली

८.६.१ वर्तमान अवस्था

विद्युतीय सुशासन सेवाको शुरुवात, योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा जनसहभागिता गराउने पद्धतिको विकास लगायतका कार्य मार्फत गाउँपालिकाका गतिविधिमा पारदर्शिता कायम गर्ने प्रयास गरिएको छ । यद्यपि आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई चुस्त बनाई भ्रष्टाचारमुक्त गाउँपालिका बनाउन ठोस योजना बनाउनुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।

८.६.२ प्रमुख समस्याहरु

आन्तरिक लेखापरीक्षणका लागि दक्ष जनशक्तिको अभाव, गाउँपालिकाका सबै गतिविधि सबै वडाका सर्वसाधारणमा नपुग्नु, गाउँपालिकाका संघसंस्थाको अनुगमन गर्ने, प्रभावकारी संयन्त्रको निर्माण नहुनु, स्थानीय नीति नियमको अभाव यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन् । विभिन्न विषयगत शाखा प्रशाखाको व्यवस्था भएको छ । न्यायिक समितिको गठन भई कार्यसम्पादन भइरहेको छ । सुचनाको आदनप्रदान तथा पहुँचमा प्रविधि विकासले सहजता थपेको छ । क्षतिपूर्तिसहितको नागरिक वडापत्रको व्यवस्था भएको र यसबाट नागरिकहरुले सेवालिने वातावरण पनि बनेको छ ।

८.६.३ अवसर तथा चुनौतीहरु

तामाकोशी गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७६ तथा विनियोजन ऐन २०७६, तामाकोशी गाउँपालिकाका पदाधिकारीहरुको आचारसंहिता २०७४ र संघ एवं प्रदेशका ऐन तथा कानुनले विद्यमान अवस्थामा गाउँपालिकामा पारदर्शिता तथा आन्तरिक नियिन्त्रणका लागि वातावरण सिर्जना गरिरहेका छन् । तर पनि सबल लेखापरीक्षण पद्धतिको विकास गर्दै सम्पूर्ण गाउँपालिकाका गतिविधिलाई पारदर्शी बनाउनु चुनौतीपूर्ण देखिन्छ ।

८.६.४ क्षेत्रगत सोच

व्यवस्थित प्रशासनका लागि आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली ।

८.६.५ लक्ष्य

आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीमा सुधार ल्याई प्रशासनिक क्रियाकलापमा पारदर्शिता ल्याउने ।

८.६.६ उद्देश्यहरु

- ✓ आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको विकास गरी आर्थिक चुहावट नियन्त्रण गर्नु
- ✓ समयमै लेखापरीक्षण सम्पन्न गर्नु

८.६.७ रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

तालिका नं. ८.६.७.१ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीका लागि रणनीति तथा कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीतिहरु
१. गाउँपालिकामा आन्तरिक नियन्त्रण समितिको गठन गरी वित्तीय पारदर्शिता सुनिश्चित गर्ने ।	१. आन्तरिक नियन्त्रण समितिको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ । २.बेरुजु रहित गाँउपालिकाको पहिचान स्थापित गरिने छ ।
२. गाउँपालिकामा समयमै लेखा परीक्षण गरी बेरुजुको अवस्था आउन नदिने ।	१. आन्तरिक लेखापरीक्षकहरुको सीप विकास गरिने छ । २. प्रत्येक वडामा सक्षम लेखापरीक्षकको व्यवस्था गरिने छ ।

८.६.८ मुख्य कार्यक्रमहरु तथा कार्यान्वयन योजना

तालिका नं. ८.६.८.१ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीका लागि कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन योजना

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
८.६.८.१	आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने	P2
८.६.८.२	सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक परिक्षणलाइ प्रभावकारी बनाउने	P2

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
८.६.८.३	कार्यालयले नियमित रुपमा सार्वजनिक गर्नु पर्ने विवरणहरु यथा समयमा विभिन्न सञ्चार माध्यम बाट सार्वजनिक गर्ने	P2
८.६.८.४	सवै खालका सार्वजनिक सेवा प्रवाह हुने सरकारी तथा गैह्र सरकारी संस्थाहरु लाई पारदर्शी र जवाफदेही बनाउदै आन्तरिक नियन्त्रणको क्षेत्रलाइ मजबुद बनाउदै लगिने छ ।	P2

अनुसूचीमा ५ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

८.६.९ अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकामा वित्तीय जवाफदेहिता कायम हुनेछ, गाउँपालिकाका गतिविधिमा पारदर्शिता आउनेछ ।

परिच्छेद नौ : योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

९.१ पृष्ठभूमि

योजनामा उल्लेख गरिएका रणनीति तथा कार्ययोजना कसरी कार्यान्वयन भइरहेका छन्?, कार्यक्रमहरुमा लक्षित वर्गको पहुँच पुगेको छ वा छैन?, कार्यक्रमहरुको प्रभावकारीता कस्तो रह्यो? लगायतका विषयवस्तुको जानकारी लिने माध्यम योजना अनुगमन हो । योजनामा निर्दिष्ट गरिएका लक्ष्य, उपलब्धि तथा सूचकहरुको मूल्याङ्कनका लागि योजना अनुगमन अनिवार्य मानिन्छ । विभिन्न चरण पार गर्दै तर्जुमा गरिएको योजना आफैंमा एक उत्कृष्ट भावी कार्ययोजनाको दस्तावेज हो । तर यसको वास्तविक परीक्षण भने कार्यान्वयनको चरणमा हुने गर्दछ । यसर्थ योजना कार्यान्वयन एक महत्वपूर्ण प्रक्रिया हो ।

नेपालको संविधान २०७२ ले निर्देश गरेका प्रावधान अनुसार बनेको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ लागुहुनु अघि स्थानिय तहमा सञ्चालन हुने परियोजनाहरुको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन परिपाटी व्यवस्थित थिएनन् तर उक्त ऐन लागुभएपछि स्थानीय क्रियाकलापका लागि स्थानीय सरकारलाई नै अख्तियारी दिने परिपाटी बसेको छ । कानुनी प्रावधान बनेसँगै योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन एवं अनुगमन तथा मूल्यांकनको जिम्मेवारी गाउँपालिकाले प्राप्त गरेको छ ।

योजनाको कार्यान्वयन खाकाका आधारमा गाउँपालिकाको निर्वाचित सरकार, राजनीतिक दलहरु, सार्वजनिक विषयगत/क्षेत्रगत सरोकारवालाहरु, गाउँपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम आदिका माध्यमद्वारा योजनाको कार्यावयन गरिन्छ ।

९.२ योजना कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था

तामाकोशी गाउँपालिकाले योजना छनौट, योजना प्राथमिकीकरण, स्रोत व्यवस्थापन तथा योजना कार्यान्वयन गर्दा प्रचलित कानून, विधि तथा प्रक्रिया अनुसार नै गर्ने गरेको भएपनि अनुगमनको कार्य तात्कालिक प्रतिफलको मापनमा नै सिमित छ । नीति तथा योजना तयारी गर्दा दीर्घ कालीन सोच, लक्ष र उद्देश्य राखेर तयार गरिएका छन् तर त्यस्ता योजनाको दीर्घकालीन प्रभाव वा आर्थिक सामाजिक विकासलाइ संस्थागत गर्दै जाने सन्दर्भमा कार्यान्वयन भएका विगतका योजना कति प्रभावकारी रहे अथवा उद्देश्य (असरतह) र लक्ष (प्रभाव) तह सम्म योजनले कति योगदान दियो भन्ने सम्मको मूल्यांकन परिपाटी बसि नसकेको अवस्था छ ।

९.३ योजना कार्यान्वयन प्रक्रिया र विधि

गाउँसभाबाट आवधिक विकास योजना स्वीकृत भए पछि सबै विषय क्षेत्र शाखा र वडा कार्यालयहरूलाई बजेट प्रक्षेणको लागि पठाउने र सहभागितात्मक प्रक्रिया अवलम्बन गरी वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने । योजना वा कार्यक्रम सञ्चालन हुनुपूर्व स्वीकृत योजनाको विभिन्न विषय क्षेत्रगत कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक

मार्गदर्शन तयार गर्ने र अख्तियारी सहित पठाउने । वार्षिक कार्यक्रम र बजेट गाउँ सभाबाट पारित भएपछि अध्यक्षले स्वीकृत कार्यक्रम कार्यान्वयनका लगि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई अख्तियारी दिने ।

चित्र नं.९.३.१ मूल्याकंनका ढाँचा/चरणहरु

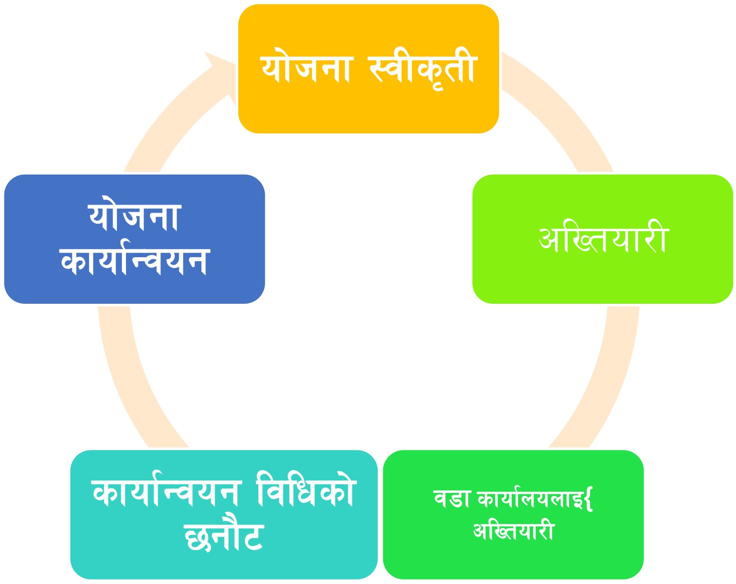

आवधिक योजनाले तय गरेका दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, विषयगत/क्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति तथा प्राथमिकताको आधारमा वार्षिक नीति, कार्यक्रम र बजेट सहित तयार गरिने वार्षिक कार्यान्वयन कार्ययोजनाको ढाँचा अनुसुची २ मा समावेस गरिएको छ ।

९.४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

आवधिक योजनाको सोच, लक्ष्य एवं उद्देश्य बमोजिम योजना कार्यान्वयन सही दिशातर्फ उन्मुख भए नभएको, योजनाले निर्धारण गरेका आयोजनाको सामाजिक प्रभाव तथा वित्त परिचालन प्रणाली पारदर्शी भए नभएको, आयोजना परिचालनका कमी कमजोरीहरु आदिका बारेमा सत्थ तथ्य जानकारी प्राप्त गर्ने माध्यमका रुपमा अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीको प्रयोग गर्ने गरिन्छ ।

गाउँपालिकामा विकास साझेदारको सहयोगमा सञ्चालित कार्यक्रमहरु बाहेक गाउँपालिकाको आफ्नै वार्षिक योजना कार्यान्वयन तालिका अनुसार लागु गर्ने पद्धतिको विकास भई नसकेको अवस्थामा यो आवधिक योजना मार्फत वार्षिक योजना कार्यान्वयनको वातावरण सिर्जना भई योजना अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि सहज वातावरण सिर्जना हुने अपेक्षा गरिएको छ । साथै क्षेत्रगत/विषयगत सूचकको आधारमा योजित कार्यक्रमहरुको अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने पद्धतिको विकास हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

९.५ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको उद्देश्य

आवधिक योजना बमोजिम तयार गरिएका गाउँपालिकाका कार्ययोजनाहरुको प्रभावकारिता तथा उपलब्धिको मापन प्रणालीको विकास गर्नु ।

९..६ रणनीति

(१) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन वमोजिमको अनुगमन संयन्त्रको परिचालन गरिने छ ।
(२) आवधिक योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था गरिने छ ।
(३) पारदर्शिता तथा संस्थागत सुशासन कायम गर्नका लागि अनुगमन र मूल्यांकन प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ ।

९.७ मुख्य कार्यक्रम

- योजना कार्यान्वयन निकायहरुको क्षमता विकास ।
- क्षेत्रगत/विषयगत मूल्यांकन/विश्लेषण सूचकहरुको निर्माण ।
- त्रैमासिक, अर्धवार्षिक, वार्षिक अनुगमन कार्यान्वयन कार्यक्रम ।
- समीक्षा तथा स्थानीय समस्या समाधान समितिको बैठक

योजना सङ्केत	कार्यक्रमहरु	योजना प्राथमिकता
९.८.१	वडा भित्र सञ्चालित सरकारी तथा गैह्र सरकारी आयोजनाहरुको कडाइका साथ अनुगमन तथा मुल्यांकन गरिने छ साथै अनुगमन तथा मुल्यांकनका आधारमा थप आयोजनाहरु सञ्चालन गरिने छ ।	P3

अनुसूचीमा ६ राखिएका परियोजना सङ्केत (Project Code) सम्बन्धीत शिर्षकमा प्रस्ताव भएका परियोजना सङ्केत अनुसार राखिएकाले सङ्केत अनुसारको योजना र योजना प्राथमितकता सम्बन्धीत शिर्षकबाट हेर्न सकिने छ ।

९.८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको प्रक्रिया र जिम्मेवारी

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि गाउँपालिकाले सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति मार्फत निम्न तालिका बमोजिमको अख्तियारीमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको प्रकिया अवलम्बन गर्नेछ ।

तालिका नं. ९.८.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनकार्यको प्रकिया र जिम्मेवारी

क.स.	के अनुगमन गर्ने	कहिले अनुगमन गर्ने	कसरी अनुगमन गर्ने	कसले अनुगमन गर्ने
१	चालुयोजना अन्तर्गतका क्रियाकलाप कसरी	परियोजना पटके, मासिक, चौमासिक र वार्षिक	स्थलगत अनुगमन गर्ने, चौमासिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने,	सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति, वडा समिति, सरकारी र गै.स.स.

क.स.	के अनुगमन गर्ने	कहिले अनुगमन गर्ने	कसरी अनुगमन गर्ने	कसले अनुगमन गर्ने
	कार्यान्वयन भइराखेका छन् भन्ने वारेको अनुगमन			
२	प्रतिफल अनुगमन	चौमासिक, अर्धवार्षिक, वार्षिक र मध्यावधि	स्थलगत अनुगमन गर्ने, वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने, नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने	गाउँकार्यगाउँपालिका, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति
३	असर तह अनुगमन	वार्षिक, मध्यावधि र अन्तिम बर्ष	सहभागितामूलक छलफल गर्ने, नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने, नमूना सर्वेक्षण गर्ने	सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेस्रो पक्ष
४	प्रभाव तह अनुगमन	मध्यावधि र अन्तिम वर्ष	नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने, सहभागितामूलक छलफल गर्ने, अध्ययन तथा सर्वेक्षण गर्ने	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेस्रो पक्ष

परिच्छेद दश : नतिजा खाका

१०.१ पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकारहरुबाट सम्पादन हुने सबै कार्य तथा सेवालाई सरल, सुव्यस्थित, सेवाग्राही,मैत्री र जवाफदेही बनाउनु पर्ने मान्यता अनुरुप स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ लागु भएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा २४ ले गाउँपालिकाको लागि वार्षिक, अल्पकालीन, मध्यकालिन र दीर्घकालीन योजना तयार गर्ने, स्रोत व्यवस्था गर्ने, योजना कार्यान्वयन गर्ने लगायतका कार्य गर्न जिम्मेवारी दिएको छ ।

सुशासन सहित स्थानीय तहको आर्थिक, सामाजिक, वातावरण, महिला विकास, प्राथमिकता प्राप्त वर्ग तथा क्षेत्रको सन्तुलित विकास लगायतका क्षेत्रहरुमा नागरिकहरुले अनुभव गर्ने गरिको सम्पन्नता ल्याउन र राष्ट्रिय प्रतिबद्धता अनुरुपको आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरणको संस्थागत थालनी गर्न यो आवधिक योजनाले मार्गदर्शक दस्तावेजको रुपमा कार्य गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

यो योजनाले स्थानीय स्तरमा सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्ने तह एवं कार्यालयहरुको क्षमता विकास, प्रभावकारी एवं गुणस्तरीय सेवा प्रवाहको सुनिश्चिता र जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्दै स्थानीय संघ संस्थाहरु, गैसस, निजी तथा सहकारी क्षेत्रको समन्वय तथा सहकार्यमा तामाकोशी गाउँपालिकालाई दिगो विकासको संस्थागत नेतृत्व दिन सफल हुने अपेक्षा गरिएको छ । यो योजना लागु भएसंगै स्थानीय तहबाट दिइने सेवा, प्रभावकारी शासन सञ्चालन, परिणाममुखी विकास, दक्ष मानव संशाधन, परिणाममुखी संस्थागत क्षमताको विकासभई समावेसी र दिगो विकासको थालनी हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

१०.२ नतिजा खाका तथा नतिजा साङ्केतिकरण

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
प्रभाव	कृषिको कुल गार्हस्थ उत्पादन	रुपैंया करोडमा	७०।५०	७२।६२	७४।७९	७७	७९।३१	८१।६९			
	सरकारी तथा निजीस्तरका नमूना कृषि तथा पशु फर्म	संख्या	२१	२२	२५	२७	२९	३२			
	प्रति व्यक्ति खाद्य उपलब्धता	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	१०६।६७	१२५	१५०	१७५	२००	२२५			
	पुडकोपन भएका बालबालिका	प्रतिशत	०।७५	०।६५	०।४५	०।३५	०।२५	०			
	वनले ढाकेको क्षेत्रफल	प्रतिशत	३७।८१	३७।९५	३८	३८।१२	३८।२५	३८।५८			
	जैबिक विविधता	संख्या प्रतिवर्ग कि.मि.	९।७६	९।७६	९।८५	९।९८	१	१।२			
असर	सिँचाइ नपुगेको तर सिचाइ पुर्याउन सकिने जमीन	प्रतिशत	३०।२५	३०।२५	३०।२५	३०।२५	३०।२५	३०।२५			
	आँसिक सिचाइ हुने जमीन	प्रतिशत	२८।४५	२८।४५	२८।४५	२८।४५	२८।४५	२८।४५			
	सिचाइ पुर्याउन कठिन जमीन	प्रतिशत	२१।९७	१९।७७	१७।८०	१६।०२	१४।४१	१२।९७			
	वर्षभरी खानपुग्ने खाद्यान्न उत्पादन गर्ने परिवार	प्रतिशत	१६।८७	१७।३८	१७।९	१८।४४	१८।९९	१९।५६			
	६ महिना खानपुग्ने खाद्यान्न उत्पादन गर्ने परिवार	प्रतिशत	५१।५७	५३।१२	५४।७१	५६।३५	५८।०४	५९।७८			
	३ महिना खानपुग्ने खाद्यान्न उत्पादन गर्ने परिवार	प्रतिशत	३१।५६	३२।५१	३३।४९	३४।४९	३५।५२	३६।५९			
	समूदायबाट व्यवस्थापन भएको वनको क्षेत्रफल	हेक्टर	५७२१।२३	५७३०	५७३२।५	५७३८	५७४२	५७४८			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	उच्च मूल्यका जडिबुटी र गैरकाष्ठ वन पैदावारको उत्पादन	मे. टन	४।३३	४।७६	५।२४	५।७६	६।३४	६।९७			
	निक्षेप संकलन	रु करोडमा	६०।००	६३	६६।१५	६९।४६	७२।९३	७६।५८			
	ऋण परिचालन	रु करोडमा	४८।००	५०।४	५२।९२	५५।५७	५८।३५	६१।२७			
प्रतिफल	कृषि भूमिको उत्पादकत्व	मे.ट. प्रति रोपनी	०।४८	०।४९	०।५०	०।५०	०।५१	०।५२			
	प्राङ्गारिक बालीको अनुपात	प्रतिशत	१०।३१	१०।३६	१०।४१	१०।४७	१०।५२	१०।५७			
	बार्षिक एक पटकरासायनीक मल प्रयोग	प्रतिशत	१५।९४	१५।८६	१५।७८	१५।७०	१५।६२	१५।५५			
	बार्षिक दुइ पटक रासायनीक मल प्रयोग	प्रतिशत	४१।६२	४१।४१	४१।२०	४१।००	४०।७९	४०।५९			
	बार्षिक तीन पटक रासायनीक मल प्रयोग	प्रतिशत	४२।४४	४२।२३	४२।०२	४१।८१	४१।६०	४१।३९			
	कृषि तथा पशुसेवा प्रसारको पहुँचमा बृद्धि	प्रतिशत	१६	१९।२०	२३।०४	२७।६५	३३।१८	३९।८१			
	वर्षभरि सिँचाइ पुगेको जमिन	प्रतिशत	१९।३३	२१।२६	२३।३९	२५।७३	२८।३०	३१।१३			
	बाली तथा पशुपंछी बिमा	प्रतिशत	३८।५५	४३।१८	४८।३६	५४।१६	६०।६६	६७।९४			
	युवा लक्षित व्यवसायिक कृषि कार्यक्रमबाट लाभान्वित युवा	जना	१८२	२००	२२०	२४२	२६६	२९३			
	प्राङ्गारिक खेतिको पकेट क्षेत्र	संख्या		१/७ वडा	२/७ वडा	३/७ वडा	४/७ वडा	५/७ वडा			
	धान, मकै, गहुँ, कोदो, फापर, आलु लगायतको खाद्यान्न बाली आयात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	२८९०८।१०	२८०४१	२७२००	२६३८४	२५५९२	२४८२४			

आर्थिक क्षेत्र												
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	मौसमी तरकारी बालीहरु ऋायात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	२७६.१९	२६७.९	२५९.८६	२५२.०६	२४४.५	२३७.१७			
	वेमौसमी तरकारी बालीहरु ऋायात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	५९०४.७६	५७२७.६	५५५५.८	५३८९.१	५२२७.५	५०७०.६			
	भटमास, तोरी, सरस्युँ, तील, आलस लगायतको तेलहन बाली आयात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	७१७.४३	६९५.९१	६७५.०३	६५४.७८	६३५.१४	६१६.०९			
	मास, मसुरो, रहर, सीमी, गहत लगायतको दलहन बाली आयात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	६१३.३३	५९४.९३	५७७.०८	५५९.७७	५४२.९८	५२६.६९			
	स्याउ, नास्पाति, सुन्तला, ज्यामिर, जुनार, अम्बा लगायतको फलफुल आयात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	१६४७.६२	१५९८.२	१५५०.२	१५०३.७	१४५८.६	१४१४.९			
	कागती, ज्यामिर, भोगटे, विमिरो लगायतको अमिलो जातको फल आयात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	६१.९०	१५९८.२	१५५०.२	१५०३.७	१४५८.६	१४१४.९			
	अन्य आयात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	१००	९७	९४.०९	९१.२७	८८.५३	८५.८७			
	धान, मकै, गहुँ, कोदो, फापर, आलु लगायतको खाद्यान्न बाली निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	३१६१.९०	३२५६.८	३३५४.५	३४५५.१	३५५८.७	३६६५.५			
	मौसमी तरकारी बालीहरु निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	१५७१.४३	१६१८.६	१६६७.१	१७१७.१	१७६८.७	१८२१.७			
	वेमौसमी तरकारी बालीहरु निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	९.५२	९.८१	१०.१	१०.४	१०.७१	११.०३			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	भटमास, तोरी, सरस्युँ, तील, आलस लगायतको तेलहन बाली निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	२५७।१४	२६४।८५	२७२।८	२८०।९८	२८९।४१	२९८।०९			
	मास, मसुरो, रहर, सीमी, गहत लगायतको दलहन बाली निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	८५।७१	८८।२८	९०।९३	९३।६६	९६।४७	९९।३६			
	स्याउ, नास्पाति, सुन्तला, ज्यामिर, जुनार, अम्बा, केरा लगायतको फलफुल निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	३८०।९५	३९२।३८	४०४।१५	४१६।२७	४२८।७६	४४१।६२			
	कागती, ज्यामिर, भोगटे, विमिरो लगायतको अमिलो जातको फल निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष		०।०१	०।०२	०।०३	०।०४	०।०५			
	अन्य निर्यात	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	२३३।३३	२४०।३३	२४७।५४	२५४।९७	२६२।६२	२७०।५			
	हासँरकुखुराको मासु उत्पादन	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	४८००	४९४४	५०९२।३	५२४५।१	५४०२।४	५५६४।५			
	हासँरकुखुराको अण्डा उत्पादन	गोटा	४४१६६।६७	४५४९२	४६८५६	४८२६२	४९७१०	५१२०१			
	भेडा, च्याङ्ग्रा, खसी, राङ्गा आदिको मासु उत्पादन	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	२६३६६।६७	२७१५८	२७९७२	२८८१२	२९६७६	३०५६६			
	गाई, भैंसी, चौरी, बाखा आदिको दुध उत्पादन	लिटर	१०५७६६।६७	१०८९४०	११२२०८	११५५७४	११९०४१	१२२६१३			
	माछा उत्पादन	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	३३३३।३३	३४३३।३	३५३६।३	३६४२।४	३७५१।७	३८६४।२			
	मह उत्पादन	कि.ग्रा. प्रतिवर्ष	१३।३३	१३।७३	१४।१४	१४।५६	१५	१५।४५			

आर्थिक क्षेत्र

नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	व्यवसायिक रुपमा कृषिजन्य वस्तु, पशुपन्छी, माछा, मह आदिको उत्पादनमा संलग्न कम्पनी/फर्म/फार्महरुको	सँख्या	२८	२८.८४	२९.७१	३०.६	३१.५२	३२.४७			
	सामुदायिक भण्डारण केन्द्रको स्थापना	संख्या	८	८.२४	८.४९	८.७४	९	९.२७			
	सहकारीका सदस्य बनेको परिवार	प्रतिशत	८०	८३	८७	९०	९५	१००			
	सहकारीमा आबद्ध कर्मचारी	संख्या	१००	१०३	१०६.०९	१०९.२७	११२.५५	११५.९३			
	औद्योगिक लगानी वार्षिक बृद्धि	प्रतिशत	०	१०	२०	३०	४०	५०			
	उद्योग (लघू र मध्यम) संख्या	संख्या	१०	१६	२६	३०	४०	५०			
	औद्योगिक क्षेत्र तथा करिडोर विकास	संख्या	०	२	४	६	८	१०			
	अनमी	संख्या	१४	१५.४	१६.९४	१८.६३	२०.५	२२.५५			
	कम्प्युटर	संख्या	३५६	३९१.६	४३०.७६	४७३.८४	५२१.२२	५७३.३४			
	कार्पेन्ट्री	संख्या	९५	१०४.५	११४.९५	१२६.४५	१३९.१	१५३.०१			
	कृषि	संख्या	५८	६४.५४	७०.९९	७८.०९	८५.९	९४.४९			
	ग्रामीण पशुस्वास्थ्य कार्यकर्ता	संख्या	३३	३६.३	३९.९३	४३.९२	४८.३१	५३.१४			
	जेटीए	संख्या	२४	२६.४	२९.०४	३१.९४	३५.१३	३८.६४			
	पशुपालन	संख्या	३८	४१.८	४५.९८	५०.५८	५५.६४	६१.२			
	मेकानिक्स	संख्या	३२	३५.२	३८.७२	४२.५९	४६.८५	५१.५४			
	म्यासन डकर्मी	संख्या	१५८	१७३.८	१९१.१८	२१०.३	२३१.३३	२५४.४६			
	वन	संख्या	९	९.९	१०.८९	११.९८	१३.१८	१४.५			
	विद्युत	संख्या	२७	२९.७	३२.६७	३५.९४	३९.५३	४३.४८			
	सब ओभरसियर	संख्या	२४	२६.४	२९.०४	३१.९४	३५.१३	३८.६४			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	सिलाई बुनाई	संख्या	११४	१२५।४	१३७।९४	१५१।७३	१६६।९	१८३।५९			
	अन्य	संख्या	४७	५१।७	५६।८७	६२।५६	६८।८२	७५।७			
	खानी उत्खनन्	संख्या	२	२	२	२	२	२			
	परम्परागत हाटबजारको आधुनिकिकरण	संख्या (यसैलाइ संस्थागत गर्दै लाने)	१	१	१	१	१	१			
	पर्यटन सूचना (सामूदायिक समेत) केन्द्र	संख्या	०	१	१	१	१	१			
	ट्रेकिङ ट्रेल	संख्या	१० कि. मि. को एउटा ५ वर्ष भित्रमा	०	०	०	०	१			
	हिल स्टेसन	संख्या	3 wata within 5 years	०	०	१	२	३			
	कोसेली घर	संख्या	2 wata within 5 years	०	०	०	१	२			
	स्थानीय उत्पादनको ब्राण्डिङ	संख्या	३	४	५	६	७	८			
	होटल पर्यटन तथा अतिथि सत्कार तालिम	पटक/संख्या	५,१४	६,१४	७,१४	८,१४	९,१४	१०,१४			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	मुख्य खाद्यान्न बाली मकै	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	१३९१५।१३	१४३३२	१४७६२	१५२०५	१५६६१	१६१३१			
	मुख्य खाद्यान्न बाली धान	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	९९००।३३	१०१९७	१०५०३	१०८१८	११९४३	११४७७			
	मुख्य खाद्यान्न बाली कोदो	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	८२१।१८	८४५।८२	८७१।१९	८९७।३३	९२४।२५	९५१।९७			
	मुख्य खाद्यान्न बाली गहुँ	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	४६५।८४	४७९।८२	४९४।२१	५०९।०४	५२४।३१	५४०।०४			
	मुख्य खाद्यान्न बाली आलु	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	१३१३।४३	१३५२।८३	१३९३।४२	१४३५।२२	१४७८।२८	१५२२।६३			
	मुख्य खाद्यान्न बाली फापर	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	०।०२	०।०२	०।०२	०।०२	०।०२	०।०२			
	मुख्य खाद्यान्न बाली जौ	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	२।३३	२।४०	२।४७	२।५५	२।६२	२।७०			
	मुख्य मौसमी तरकारी बाली काउली	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	१३९।९१	१४४।११	१४८।४३	१५२।८८	१५७।४७	१६२।१९			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	मुख्य मौसमी तरकारी बाली वन्दा	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	६८।८३	७०।८९	७३।०२	७५।२१	७७।४७	७९।७९			
	मुख्य मौसमी तरकारी बाली गोलभेडा	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	५।८३	६	६।१८	६।३७	६।५६	६।७६			
	मुख्य मौसमी तरकारी बाली सिमी	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	०	०।०१	०।०२	०।०३	०।०४	०।०५			
	मुख्य मौसमी तरकारी बाली साग	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	११	११।३३	११।६७	१२।०२	१२।३८	१२।७५			
	मुख्य मौसमी तरकारी बाली मुला	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	४।१७	४।३	४।४३	४।५६	४।७	४।८४			
	मुख्य मौसमी तरकारी बाली स्कुस	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	३।५	३।६१	३।७२	३।८३	३।९४	४।०६			
	मुख्य तेलहन बाली तोरी	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	९।४५	९।५४	९।६४	९।७४	९।८४	९।९४			
	मुख्य तेलहन बाली भटमास	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	१	१।०१	१।०२	१।०३	१।०४	१।०५			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	मुख्य तेलहन बाली झुसे	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	०	०।०१	०।०२	०।०३	०।०४	०।०५			
	मुख्य तेलहन बाली सर्स्यु	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	०	०।०१	०।०२	०।०३	०।०४	०।०५			
	मुख्य दलहन बाली मास	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	१०।१६	१०।३१	१०।४६	१०।६२	१०।७८	१०।९४			
	मुख्य दलहन बाली मस्याङ	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	६।२८	६।३७	६।४७	६।५७	६।६७	६।७७			
	मुख्य दलहन बाली सीमी	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	३।२	३।२५	३।३	३।३५	३।४	३।४५			
	मुख्य दलहन बाली केराउ	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	०।४	०।४१	०।४२	०।४३	०।४४	०।४५			
	मुख्य दलहन बाली बोडी	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	०।१३	०।१३	०।१३	०।१४	०।१४	०।१४			
	मुख्य दलहन बाली भटमास	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	०।०३	०।०३	०।०३	०।०३	०।०३	०।०३			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	मुख्य फलफूल केरा	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	६००५।६७	६१८५।८४	६३७१।४२	६५६२।५६	६७५९।४४	६९६२।२२			
	मुख्य फलफूल अम्बा	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	०।९३	०।९६	०।९९	१।०२	१।०५	१।०८			
	मुख्य फलफूल किवी	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	२।९५	३।०४	३।१३	३।२२	३।३२	३।४२			
	मुख्य फलफूल मेवा	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	०।८३	०।८५	०।८८	०।९१	०।९४	०।९४			
	मुख्य फलफूल आँप	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	१।३३	१।३७	१।४१	१।४५	१।४९	१।५३			
	मुख्य फलफूल हलुवावेद	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	२।१	२।१६	२।२२	२।२९	२।३६	२।४३			
	मुख्य फलफूल नास्पाती	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	४।३४	४।४७	४।६	४।७४	४।८८	५।०३			
	मुख्य फलफूल खुर्पानी	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	२।३३	२।४	२।४७	२।५४	२।६२	२।७			
	मुख्य अमिलो जातको फल	वार्षिक	३।१८	३।२८	३।३८	३।४८	३।५८	३।६८			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	निबुवा	उत्पादन (मे.ट)									
	मुख्य अमिलो जातको फल सुन्तला	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	०	०।०१	०।०२	०।०३	०।०४	०।०५			
	मुख्य अमिलो जातको फल कागती	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	११।४५	११।७९	१२।१४	१२।५	१२।८८	१३।२७			
	मुख्य अमिलो जातको फल भोगटे	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	०।३३	०।३४	०।३५	०।३६	०।३७	०।३८			
	मुख्य अमिलो जातको फल ज्यामिर	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	०	०।०१	०।०२	०।०३	०।०४	०।०५			
	मुख्य अमिलो जातको फल जुनार	वार्षिक उत्पादन (मे.ट)	०।०७	०।०७२	०।०७४	०।०७७	०।०७९	०।०८१			
	दिगो वन व्यवस्थापन र उपयोगमा समूदायको पहुँच	घरधुरी	१९७५।००	२२००	२४००	३०००	३३००	३६९३			
	काठमा आधारित लघु उद्यम तथा उद्योगहरुको प्रवर्द्धन	गोटा	३।००	६	९	१२	१५	१८			
	उच्च मूल्यका गैर काष्ठ र जडिबुटीको उत्पादन	मे.टन	०।३३	०।४	०।५	०।६	०।७	०।८			
	जडिबुटी प्रशोधन र भण्डारण उद्योग	संख्या	१।००	२	३	४	५	६			
	प्रशोधित जडिबुटिको निर्यात परिमाण	के.जि.	१३३।३३	१४०	१५०	१६०	१७०	१८०			

आर्थिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	बैंकको सङ्ख्या		२	३	४	५	६	७			
	सहकारी सङ्ख्या		३५	३८	४१	४४	४७	५०			
	कृषि सहकारी सङ्ख्या		८	१०	१२	१४	१६	१८			
	महिला सहकारी सङ्ख्या		५	८	११	१४	१७	२०			
	कृषक समुह सङ्ख्या		११२	११७	१२२	१२७	१३२	१३७			
	बचत समुह सङ्ख्या		४	५	६	७	८	९			
	सहकारीमा आबद्ध कर्मचारी	संख्या	१९	२१	२३	२५	२७	२९			
	उद्योग (ठुलो) संख्या	संख्या	३	४	५	६	७	८			
	उद्योग (साना र मझौला) संख्या	संख्या	५	६	७	८	९	१०			
	दर्ता भएका व्यवसाय	संख्या	४८	५८	६९	८३	१००	११९			
	दर्ता नभएका व्यवसाय	संख्या	१०७	८६	६८	५५	४४	३५			
	औद्योगिक क्षेत्र तथा करिडोर स्थापना	संख्या	२	३	४	५	६	७			
	स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरु	प्रतिशत	५।१०	६	६।५	७	७।५	८			
	उद्यमशिल, सिपमुक्त जनशक्ति उत्पादन	संख्या	३	४	५	६	७	८			
	दक्ष जनशक्ति उत्पादन	संख्या	२१	२२	२३	२४	२५	२६			
	होमस्टे (सामुदायिक र नीजि)	संख्या	१७	१८	१९	२०	२१	२२			

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
प्रभाव	कुल साक्षरता दर	प्रतिशत	९६।९८	९७।५	९८	९८।५	९९	१००			
	आधारभुत तहको खुद भर्नादर	प्रतिशत	९४।६७	९५	९६	९७	९८	१००			
	अपेक्षित आयु (जन्महुदाकों)		७२।००	७२।५	७३	७३।५	७४	७५			
	खुला कुवाको पानी प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	१।५७	१।४	१	०।८	०।४	०			
	मूलको पानी प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	९।४२	९	७	४	१	०			
	नदिको पानी प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	४।०१	३।५	३	२	१	०			
	सुरक्षित खानेपानी पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	५३।८३	६५	७५	८५	९५	१००			
	खुला कुवाको पानी प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	१।५७	१।४	१	०।८	०।४	०			
	मूलको पानी प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	९।४२	९	७	४	१	०			
	नदिको पानी प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	४।०१	३।५	३	२	१	०			
	सुरक्षित खानेपानी पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	५३।८३	६५	७५	८५	९५	१००			
	गत एक वर्षभित्र घटेका ज्येष्ठ नागरिकहरुको हिंसा, हत्या र आत्महत्या	संख्या	१।००	२	३	४	५	६			
	वडाभित्र बोलिने प्रमुख मातृभाषा र सो भाषा बोल्ने जनसंख्यानेपाली	प्रतिशत	८५।००	८५	८५	८५	८५	८५			
	वडाभित्र बोलिने प्रमुख मातृभाषा र सो भाषा बोल्ने जनसंख्या तामाङ	प्रतिशत	१०।००	१०	१०	१०	१०	१०			
	वडाभित्र बोलिने प्रमुख मातृभाषा र सो भाषा बोल्ने जनसंख्या सुनुवार	प्रतिशत	५।००	५	५	५	५	५			
असर	माध्यमिक तहको खूद भर्नादर पहुँच	प्रतिशत	७७।६४	८०	८४	८७	९५	१००			
	५-१८ वर्षका विद्यालय नगएका बालक	प्रतिशत	२।७६	२।५	२	१।५	१	०			
	५-१८ वर्षका विद्यालय नगएका बालिका	प्रतिशत	३।१४	३	२	१।५	१	०			
	सामूदायिक सिकाई केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन	संख्या	३	४	५	६	७	८			
	पाँच बर्ष मुनिको बाल मृत्यु दर	प्रतिहजार जिवित जन्ममा	९	८	८	७	६	५			

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	कम तौल भएका बाल बालिका	प्रतिशत	१४।७०	१०	८	६	४	०			
	महिलामा रक्त अल्पता	प्रतिशत	११।९५	११	१०	८	६	४			
	अपाङ्गता भएका व्यक्तिले स्वास्थ्य परिक्षण गरेका	प्रतिशत	९०	९२	९४	९६	९८	१००			
	पाइपको पानी प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	८५।००	८७	९०	९२	९६	१००			
	फ्लस शौचालय	प्रतिशत	४।००	५	६	७	८	९			
	फ्लस-सेफ्टि ट्याङ्कमा जोडिएको शौचालय	प्रतिशत	२३।८७	२५।८७	२७।८७	२९।८७	३१।८७	३३।८७			
	साधारण शौचालय	प्रतिशत	७२।१३	६९।१३	६६।१३	६३।१३	६०।१३	५७।१३			
	पाइपको पानी प्रयोग गर्ने	प्रतिशत	८५।००	८७	९०	९२	९६	१००			
	फ्लस शौचालय	प्रतिशत	४।००	५	६	७	८	९			
	फ्लस-सेफ्टि ट्याङ्कमा जोडिएको शौचालय	प्रतिशत	२३।८७	२५।८७	२७।८७	२९।८७	३१।८७	३३।८७			
	साधारण शौचालय	प्रतिशत	७२।१३	६९।१३	६६।१३	६३।१३	६०।१३	५७।१३			
	महिला श्रम सहभागिता दर	प्रतिशत	६१।६७	६२।५	६५।४	६८।२	७०।२	७२।७			
	ज्यालाको अन्तर घटाउने (महिला, पुरुष)	प्रतिशत	५१।३९	५१।३९	५१।३९	५१।३९	५१।३९	५१।३९			
	अपांगता भएका ब्यक्तिहरुको सामाजिक तथा आर्थिक कृयाकलापमा सकृय सहभागिता दर	प्रतिशत	६३।८६	६५	६७	६९	७२	७५			
	महिला श्रम सहभागिता दर	प्रतिशत	६१।६७	६२।५	६५।४	६८।२	७०।२	७२।७			
	ज्यालाको अन्तर घटाउने (महिला, पुरुष)	प्रतिशत	५१।३९	५१।३९	५१।३९	५१।३९	५१।३९	५१।३९			
	अपांगता भएका ब्यक्तिहरुको सामाजिक तथा आर्थिक कृयाकलापमा सकृय सहभागिता दर	प्रतिशत	६३।८६	६५	६७	६९	७२	७५			

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	ज्येष्ठ नागरिक कल्याणका लागि कार्य गर्ने संघ संस्था	संख्या	२	३	४	५	६	७			
	अपांगता परिचय पत्र प्राप्त गरेका	संख्या	३७८	४०५	०	०	०	०			
	वेरोजगार यूवा	प्रतिसत	०.१२	०.११	०.१०५	०.१००	०.०९५	०.०९०			
	आधुनिक कृषि तथा पशुपालन व्यवसायमा संलग्न यूवाहरु	संख्या	३४	४०	४५	५०	५५	६०			
	प्रजनन् उमेर (१५–४९) का महिला	संख्या	२९४५	२९४५	२९४५	२९४५	२९४५	२९४५			
	विदेशमा रहेका महिलाहरु	संख्या	१५५	१५५	१५५	१५५	१५५	१५५			
	भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिको संरक्षण र प्रवर्धनमा क्रियाशिल संघ संस्थाहरु	संख्या	२१००	१	१	१	१	१			
प्रतिफल	बालबालिकामैत्रि शौचालय भएको विद्यालय	प्रतिशत	९६	९६.५	९७	९८	९९	१००			
	खानेपानीको सुविधा भएको विद्यालय	प्रतिशत	७४.८३	७९	८५	९०	९५	१००			
	बालमैत्रि पूर्वाधार भएका सार्वजानिक बिद्यालयको संख्या	प्रतिशत	७०.०५	७५	८०	८५	९०	१००			
	स्यानिटरी प्याडसहितको सुविधा भएको विद्यालय	संख्या	४८.७७	५५	६०	७०	८०	१००			
	शिक्षक शिक्षिका संख्या	संख्या	२३९	२४४	२४९	२५४	२५९	२६४			
	विद्यालय सवलीकरण कार्यक्रम	संख्या	८	९	१०	११	१२	१३			
	विद्यालयमा कम्प्युटर ल्याब भएको	विद्यालय संख्या	१३	१४	१५	१६	१७	१८			
	विद्यालयमा विज्ञान ल्याब भएको संख्या	संख्या	९	१०	११	१२	१३	१४			
	शिक्षक शिक्षिकाको क्षमता विकास तालिम	संख्या	३	५	६	८	१०	१५			

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	माध्यमिक बिद्यालयमा आधारित पुस्तकालय		७	८	९	१०	११	१२			
	अपांगता भएका बिद्यालय उमेरका बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच	प्रतिशत	७२	७८	८०	८५	९०	१००			
	पिछडिएको समूदाय र आर्थिक रुपमा बिपन्नलाई उच्च शिक्षामा पहुँचका लागि सहयोग	संख्या	६०	८०	१००	१५०	२००	२५०			
	प्रसुति र गर्भवती जाचँको सेवा लिएका महिला	प्रतिशत	८८।७१	८९	९०	९२	९६	१००			
	सुत्केरी सुविधा उपभोग गर्ने महिलाहरु	प्रतिशत	८५	८७	९०	९४	९७	१००			
	पोषणको जाँच गराएका बाल बालिकाहरु	प्रतिशत	२५	३५	४०	५०	७५	९०			
	खोप, भिटामिन ए आदिको सेवा लिएका बाल बालिका	प्रतिशत	९५।५०	९६	९७	९८	९९	१००			
	बालमैत्रि पूर्वाधार भएका सार्वजनिक बिद्यालयको संख्या	प्रतिशत	५१।३८	६२	७२	८४	९०	१००			
	दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसुति सेवा	प्रतिशत	७०।५७	८०	८५	९०	९५	१००			
	आयुर्वेदिक लगायत परम्परागत औषधालय	संख्या	प्रत्येक वडामा १ वटा ५ वर्ष भित्रमा	०	०	०	०	१			
	ज्येष्ठ नागरिकले स्वास्थ्य परिक्षण गरेका	प्रतिशत	९०	९२	९४	९६	९८	१००			
	नीति निर्णायक तहमा महिलाको पहुँच	प्रतिशत	३३	३५	३८	४१	४५	५०			
	प्राबिधिक तथा व्यवसायिक दक्षता अभिबृद्धि कार्यक्रममा महिला सहभागिता	प्रतिशत	५०।२४	६०	७०	७५	८०	८५			

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	महिला सहकारी संस्थाको सुढ्ढीकरण	प्रतिशत	८	१५	२०	३०	३८	५०			
	प्राकृतिक श्रोतको उपयोगमा स्थानीय समूदायको लगानी अंश	प्रतिशत	११।७६	१६	२०	३०	४०	५०			
	नीति निर्णायक तहमा महिलाको पहुँच	प्रतिशत	३३	३५	३८	४१	४५	५०			
	प्राबिधिक तथा व्यवसायिक दक्षता अभिबृद्धि कार्यक्रममा महिला सहभागिता	प्रतिशत	५०।२४	६०	७०	७५	८०	८५			
	महिला सहकारी संस्थाको सुढ्ढीकरण	प्रतिशत	८	१५	२०	३०	३८	५०			
	प्राकृतिक श्रोतको उपयोगमा स्थानीय समूदायको लगानी अंश	प्रतिशत	११।७६	१६	२०	३०	४०	५०			
	सुबिधा सम्पन्न जेष्ठ नागरिक ग्राम (ज्ञान केन्द्र) स्थापना तथा सञ्चालन	वटा	१	७	१३	१९	२५	३१			
	अपांगता भएका व्यक्तिहरुको आत्मनिर्भर, स्वावलम्बी र सम्मानजनक जीवन यापनको माध्यम	प्रतिशत	४।२३	२५	५०	६०	८०	१००			
	उद्यम तथा व्यवसायमा संलग्न अपांगता भएका व्यक्तिहरु	संख्या	६	५०	१००	२००	३००	४०५			
	अपांगमैत्रि भौतिक संरचना (बिद्यालय, स्वास्थ संस्था) निर्माण	संख्या	३५	३५	३५	३५	३५	३५			
	उद्यम तथा व्यवसायमा संलग्न दलित व्यक्तिहरु	संख्या	५१	५६	६२	६८	७५	८२			
	आदिवासी/जानजाति समुदायको जनसंख्या	संख्या	४६५०	४६५०	४६५०	४६५०	४६५०	४६५०			
	उद्यम तथा व्यवसायमा संलग्न आदिवासी/जानजाति व्यक्तिहरु	संख्या	६३	६९	७६	८४	९२	१०१			
	बालबालिकाको जन्मदर्ता	प्रतिशत	८५	८८	९०	९४	९७	१००			
	अल्पकालिन बाल संरक्षण र सिकाइ केन्द	संख्या	३	४	५	६	७	८			

सामाजिक क्षेत्र											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	अनाथ बालबालिका पूनर्स्थापना केन्द्र	संख्या		१	२	३	४	५			
	उद्यमसिशलता विकास तालिम	संख्या	५	१५	१५	१५	१५	१५			
	रंगशाला	संख्या		१	१	१	१	१			
	खेल मैदान	संख्या/रोपनी	२१	२२	२३	२४	२५	२६			
	खेलकुदका लागि प्रयोग भएका खुला चौर	संख्या/रोपनी	७	८	८	८	९	९			
	युवा श्रृजनशिल कोष स्किम	वटा	२	३	४	५	६	७			
	वडा भित्र खेलिने प्रमुख खेल र प्रतिस्प्रधाहरु	संख्या	४	५	६	७	८	९			
	खेलकुदसँग सम्बन्धीत संस्था र क्लवहरु	संख्या	४	५	६	७	८	९			
	जिल्लास्तरिय खेलकुद पदक विजेता	संख्या	३	१०	१०	१२	१४	१६			
	रोजगारीमा रहेका महिला	संख्या	१७३	१७६	१७९	१८२	१८५	१८८			
	विदेशबाट फर्किएका महिलाहरु	संख्या	३३	३३	३३	३३	३३	३३			
	आधुनिक कृषि तथा पशुपालन व्यवसायमा संलग्न महिलाहरु	संख्या	११	१५	२०	२५	३०	३५			
	सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक सम्पदाहरुको अध्ययन अनुसन्धान	संख्या	२	१	१	१	१	१			
	परम्परागत तथा सांस्कृतिक गुठी संरक्षण	संख्या	१२	१३	१४	१५	१६	१७			
	भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिसँग सम्बन्धित संग्रालयहरुको संख्या	संख्या	३	१	२	२	२	२			
	धार्मिक र ऐतिहासिक स्थलमा पूर्वाधार निर्माण	संख्या	१५	५	५	५	५	५			
	धर्म संस्कृतिको संरक्षण र बिकासमा लागेका अभियन्ताहरुको बृत्ति विकास	संख्या	१	२	२	२	२	२			
	भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिसँग सम्बन्धित प्रतियोगिता, मेला, पर्व र महोत्सवहरु	संख्या	३	४	५	६	७	८			

भौतिक पुर्वाधार

नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
प्रभाव	सुरक्षित आवासमा पहुँच	प्रतिशत	०।९५	२७	४५	७०	८०	१००			
असर	नक्सा पास गरी निर्माण भएका घर	प्रतिशत	३।३१	१०	२०	३०	४०	५०			
	बिद्युतको पहुँच पुगेको परिवार	प्रतिशत	९५।००	९६	९७	९८	९९	१००			
	बायो ग्यास प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	५।००	६	७	८	९	१०			
	सौर्य उर्जा प्रयोग गर्ने परिबार	प्रतिशत	२।००	३	४	५	६	७			
	निर्मित तटबन्ध	कि. मि.	१।१२	१।१५	१।१८	१।२	१।२४	१।२८			
	पहिरो रोकथाम	संख्या	२१।००	२०	२०	२०	२०	२०			
	बाढीबाट जोखिममा भएका बस्तीको संरक्षण	वटा	१।००	१	१	१	१	१			
	निर्मित तटबन्ध	कि. मि.	१।१२	१।१५	१।१८	१।२	१।२४	१।२८			
	पहिरो रोकथाम	संख्या	२१।००	२०	२०	२०	२०	२०			
	बाढीबाट जोखिममा भएका बस्तीको संरक्षण	वटा	१।००	१	१	१	१	१			
	एक घण्टाको दुरीमा यातायातको पहुँच भएको जनसंख्या	प्रतिशत	९८।००	९८।५	९९	९९।२	९९।६	१००			
प्रतिफल	सिचाइ आयोजना	संख्या	३०।००	१०	१०	१०	१०	१०			
	सिचाइ कुलोको लम्बाइ	कि. मि.	४०।००	१५	२०	१८	२०	१५			
	पालिका तथा वडा जोड्ने सडक निर्माण	कि. मि.	२५।००	२७	२९	३१	३३	३५			
	खण्डस्मिथ सडकमा स्तरोन्नती	कि. मि.	३१।००	३५	४०	४५	५०	५५			
	सडक निर्माण	कि. मि.	९४।००	१०	१०	१०	१०	१०			
	पक्की कालोपत्रे सडक र स्लाब ढलान	कि. मि.	१।००	२	३	४	५	६			
	ग्राभेल सडक	कि. मि.	०।००	०	०	०	०	०			
	कच्ची/धुले सडक	कि. मि.	९३।३३	९५	९९	१०४	११०	११५			

भौतिक पुर्वाधार											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	पक्की पुल निर्माण	संख्या	५।००	१०	१५	२०	२५	३०			
	झोलुंगे पुल निर्माण	संख्या	२।००	५	६	७	८	१०			
	सडक सुधार	संख्या	१४।००	१५	१६	१७	१८	१९			
	पालिकाका दर्ता रहेका सवारी साधनको प्रकार र सङ्ख्या	संख्या	२२।००	२३	२४	२५	२६	२७			

लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
प्रभाव	टेलिभिजन प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	७४।५६	७८	८४	८८	९२	१००			
	वन व्यवस्थापन तालिम प्राप्त सा.व.उ.स	संख्या	०	१	१	१	२	२			
	वनमा आधारित उद्यम प्रबर्द्धन	संख्या	१०	१	२	३	४	५			
	बजार प्रबर्द्धन गरिएका वनजन्य उत्पादन	गोटा	१०	१	२	३	४	५			
	धार्मिक संस्थाहरुको संघठनात्मक प्रबर्द्धन	संख्या	४	४	४	४	४	४			
	साँस्कृतिक समूहहरुको संस्थागत प्रबर्द्धन	संख्या	३	३	३	३	३	३			
असर	स्थानीय तहमा गरिब तथा असहायलाई कानुनी सहायता अभियान	संख्या	६	Budget apportion ed							
	होमस्टे, पर्यटन, होटल व्यवसायीहरुका लागि तालिम	संख्या		१	१	१	१	१			
प्रतिफल	इन्टरनेट प्रयषेग कर्ता	प्रतिशत	१।८६	१०	२०	३०	४०	५०			
	कर्मचारी तथा जन प्रतिनिधिहरुको आचारसंहिता कार्यान्वयन	प्रतिशत	८०	८२	८३	८४	८५	८६			
	स्थानीय तहका न्यायिक समितिका पदाधिकारहिरुलाई न्यायिक सचेतना तालिम	संख्या	१०	११	१२	१३	१४	१५			
	प्रहरी भवन तथा चौकी निर्माण	संख्या	१	२	३	४	५	६			
	सा.व.उ.स.(कार्यसमिति) मा दलित सहभागिता	प्रतिशत	४।६४	४।८	५	६	७	८			
	सा.व.उ.स.(कार्य समिति) मा महिला सहभागिता	प्रतिशत	२८।३०	३३	४०	४५	५०	५५			
	प्रबर्द्धित कृषक समूह	संख्या	१२	१४	१६	१८	२०	२२			
	प्रबर्द्धित महिला कृषक समूह	संख्या	८	१०	१२	१४	१६	१८			
	प्रबर्द्धित दलित कृषक समूह	संख्या	३	४	५	६	७	८			
	प्रबर्द्धित सिचाइ समूह	संख्या	२	३	४	५	६	७			
	प्रबर्द्धित बचत समूह	संख्या	८	४	५	६	७	८			
	प्रबर्द्धित पशुपालक समूह	संख्या	४	५	६	७	८	९			

लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा											
नतिजा स्तर	सुचक	इकाइ	आधार वर्षको पार विन्दु २०७७/७८	अ. प. उ. २०७८/७९	अ. प. उ. २०७९/८०	अ. प. उ. २०८०/८१	अ. प. उ. २०८१/८२	अ. प. उ. २०८२/८३	पुष्टी गर्ने स्रोत		
									वि.शा.	वा.ष.	के.त.वि.
	लेखा तथा कार्यालय व्यवस्थान तालिम प्राप्त समूह	प्रतिशत	०	०	२०	३०	४०	५०			
	दर्ता भएका होटल, होमस्टे, खाजाघर	संख्या	१५	२५	४०	६०	८०	१००			
	सेवाको व्यवसाय गर्ने समुहको बार्षिक अनुगमन	पटक	२	२	२	२	२	२			
	होटल पर्यटन र सेवा क्षेत्रमा काम गर्ने समुहको प्रबर्द्धन ।	संख्या	१	१	१	१	१	१			

सन्दर्भ सामग्रीहरु

१। नेपालको संविधान २०७२

२। संयुक्त राष्ट्रसंघको दीगो विकास लक्ष (सन् २०१५-२०३०)

३। पन्ध्रौ पञ्च वर्षिय योजना (वि. स. २०७६/७७ -२०८०/८१) रा. या. आ.

४। बागमती प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना (वि. स. २०७६/७७ -२०८०/८१) प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, बागमती प्रदेश.

५। सार्वजनिक - निजी साझेदारी तथा लगानी ऐन, २०७५

६। सामाजिक सुरक्षा ऐन, २०७५

७। जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५

८। संघ, प्रदेश र स्थानिय तह (समन्वय तथा अन्तर सम्वन्ध) ऐन, २०७७

९। खाद्य, अधिकार तथा खाद्य सम्प्रभुता सम्वन्धी ऐन, २०७५

१०। अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी ऐन, २०७४

११। रोजगारीको हक सम्वन्धी ऐन, २०७५

१२। भुउपयोग ऐन, २०७६

१३। आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तिय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६

१४। सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार ऐन, २०७५

१५। MTEF NPC

१६। स्थानीय तह ७४३ राजपत्र

१७। प्रदेश वस्तुस्थिती विवरण (प्रदेश नीति तथा योजना आयोग) २०७६

१८। National Population and Housing Census 2011 (Population Projection 2011-2031)

१९। वस्तुगत विवरण २०७५

२०। स्थानीय तह क्षेत्र निर्धारण आयोग, २०७६

२१। वाग्मती प्रदेशको पालिका स्तरीय वस्तुस्थिती २०७६

२२। आर्थिक सर्वेक्षण सन् २०१८

२३। गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०७६

अनुसूची १ योजनाको क्षेत्र-आर्थिक

४.१ कृषि पशुपंक्षी तथा मत्स्य विकास

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.१.८.१	२५।४	२	३।४।४	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	१७००											
४.१.८.२	२५।४	२	३।४।४	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	१	०	५५०											
४.१.८.३	२५।४,३६।१	२	३।४।४	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	१७००											
४.१.८.४	२५।४,५१।५।५	२	३।४।४	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	१७००											
४.१.८.५	२५।४	२	३।४।४	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	१	०	५५०											
४.१.८.६	२५।४	२	३।४।४	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	१७००											
४.१.८.७	२५।४	२	३।४।४	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	१७००											
४.१.८.८	२५।४,५१।५।५	२	३।४।४	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	१७००											
४.१.८.९	२५।४	२	३।४।४	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	१७००											
४.१.८.१०	२५।४	२	३।४।४	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	१	०	५५०											
४.१.८.११	२५।४	२	३।४।४	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	१७००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलवायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिंदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
४.१.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०
४.१.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०
४.१.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०
४.१.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०
४.१.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०
४.१.८.६	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०
४.१.८.७	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०
४.१.८.८	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
४.१.८.९	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०
४.१.८.१०	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०
४.१.८.११	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०

४.२ भुमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिवी निवारण

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्द्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.२.८.१	५०।३	८	३।४।१	७।३	३।६।८	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	५०००											
४.२.८.२	५०।३	८	३।४।१	७।२	३।६।८	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	५०००											
४.२.८.३	५०।३	८	३।४।१	७।३	३।६।८	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	४३०											
४.२.८.४	५०।३	८	३।४।१	७।३	३।६।८	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	४३०											
४.२.८.५	५०।३	८	३।४।१	७।३	३।६।८	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	१	०	१०००											
४.२.८.६	२५।४	१५	३।४।७	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	१	०	०	४३०											
४.२.८.७	५१।७।६	१५	३।४।७	७।३	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	१	०	०	१	०	१०००											
४.२.८.८	५१।५।१,५१।५।२	१५	३।४।७	७।३	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	५०००											
४.२.८.९	२५।४	१,२	३।४।४	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	४३०											
४.२.८.१०	५१।१०।२	४	३।४।४	७।६	३।६।५	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	४३०											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
४.२.८.१	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.२.८.२	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.२.८.३	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.२.८.४	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.२.८.५	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.२.८.६	०	१	०	१	०	१					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०

४.२.८.७	०	१	०	१	०	१					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.२.८.८	०	१	०	१	०	१					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.२.८.९											०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.२.८.१०	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

४.३ श्रम तथा रोजगारी

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्धौं प.ब. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक बर्ष	दुई बर्ष	दुई बर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.३.८.१	३३।१,३३।२,३४।१,५१।९।१	१,२,३	३।४।१	७।३	३।६।३	१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	१	०	०	४३०											
४.३.८.२	३३।१,३३।२,५१।९।१	९,८	३।४।१	७।४	३।६।३	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	४३०											
४.३.८.३	३३।१,३३।२,५१।९।१	१,२	३।४।१	७।३	३।६।३	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	४३०											
४.३.८.४	३३।१,३३।२,५१।९।१	१,२	३।४।१	७।३	३।६।३	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	४३०											
४.३.८.५	३३।१,३३।२,५१।९।१	८,४	३।४।१	७।३	३।६।३	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	४३०											
४.३.८.६	२५।४	१,२	३।४।१	७।३	३।६।३	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	१	५०००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
४.३.८.१	०	१	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.३.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.३.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.३.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.३.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.३.८.६	०	१	०	१	१	०					१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

४.४ वैंक तथा वित्तिय संस्था

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.ब. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.४.८.१	८	९	३।४।१	७।३	३।६।८	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	४३०											
४.४.८.२	८	९	३।४।१	७।३	३।६।८	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	१	०	१०००											
४.४.८.३	८	९	३।४।१	७।३	३।६।८	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	५०००											
४.४.८.४	३६	१,२	३।४।१	७।२	३।६।१	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१	५०००											
४.४.८.५	५०।३,५१।४।१	८।९	३।४।१	७।३	३।६।८	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	४३०											
४.४.८.६	८,५०।३	८	३।४।१	७।३	३।६।८	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	१	०	०	४३०											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
४.४.८.१	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.४.८.२	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.४.८.३	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.४.८.४	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.४.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.४.८.६	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

४.५ पर्यटन-ग्रामिण तथा स्थानीय पर्यटन

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक बर्ष	दुई बर्ष	दुई बर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.५.८.१	२६।१,२६।२,५१।३।२, ५१।१२	९	३।४।२	७।५	३।६।३	१	१	१	१		१	१	१	०	०	०	०	०	१	५५००											
४.५.८.२	५१।३।२,५१ ।१२	९	३।४।२	७।५	३।६।५								१	०	०	०	०	०	१	५५००											
४.५.८.३	५१	९	३।४।२	७।५	३।६।३								१	०	०	०	१	०	०	५००											
४.५.८.४	५१	९	३।४।२	७।५	३।६।३	१	०	०	१	०	१	१	०	०	०	०	०	१	०	११००											
४.५.८.५	५१	९	३।४।२	७।५	३।६।३	१	०	१	१	१	०	०	१	०	०	०	१	०	०	५००											
४.५.८.६	५१	९	३।४।२	७।५	३।६।३								१	०	०	१	०	०	१	५५००											
४.५.८.७	५१।७।१,५१।१२	९	३।४।२	७।५	३।६।३								१	०	०	०	०	०	१	५५००											
४.५.८.८	२६।१,२६।२,५१।१२	९	३।४।२	७।५	३।६।५	०	०	०	०	०	१	०	१	०	०	०	१	०	०	५००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
४.५.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.५.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.५.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.५.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.५.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.५.८.६	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.५.८.७	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.५.८.८	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

४.६ उद्योग, व्यापार र आपूर्ति व्यवस्था

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत						योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.		१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
४.६.८.१	१७।२,५१।४।२,च	९	३।४।२	७।४	३।६।३									१	०	०	०	१	०	०	१२५											
४.६.८.२	१७।२,५१।४।५,५५।४।६,च	९	३।४।२	७।४	३।६।३									१	०	०	०	१	०	०	१२५											
४.६.८.३	१७।२,५१।४।२,५१।४।५,५५।४।६,च	९	३।४।२	७।४	३।६।३									१	०	०	०	१	०	०	१२५											
४.६.८.४	१७।२,५१।४।५,च	९	३।४।२	७।४	३।६।३									१	०	०	०	०	०	१	१०००											
४.६.८.५	१७।२,५१।४।२,५१।४।५,५५।४।६,५५।४।१३,च	९	३।४।२	७।४	३।६।३									१	०	०	०	०	०	१	१०००											
४.६.८.६	१७।२,५१।४।६	९	३।४।२	७।४	३।६।१									1	0	0	0	१	०	०	१२५											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
४.६.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.६.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.६.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.६.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.६.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४.६.८.६	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

अनुसूची २ योजनाको क्षेत्र-सामाजिक

५.१ शिक्षा

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक बर्ष	दुई बर्ष	दुई बर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.१.८.१	३१।१,३१।२,५१।८।१,५१।८।२,५१।८।३	४	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२५०											
५.१.८.२	५१।८।१,५१।८।२	९	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	०	१	०	६५०											
५.१.८.३	३५	६,३	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२५०											
५.१.८.४	३५।१,३५।३,३५।४	६,३	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२५०											
५.१.८.५	३१।१,३१।२,३१।३,५१।८।१।१,५१।८।३	९	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	०	०	१	१७५०											
५.१.८.६	५१।८।१	४	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२५०											
५.१.८.७	३१।१,३१।२,५१। ८।१	४,५	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२५०											
५.१.८.८	५१।८।१,५१।८। २,५१।८।३	४	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२५०											
५.१.८.९	५१।८।१,५१।८। २,५१।८।३	४,६	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२५०											
५.१.८.१०	५१।८।१,५१।८। २,५१।८।३	४	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२५०											
५.१.८.११	५१।८।१,५१।८। २,५१।८।३	४	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२५०											
५.१.८.१२	५१।८।१,५१।८। २,५१।८।३	४	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	०	१	०	६५०											
५.१.८.१३	३१।२,५१।८।१,५१।८। २,५१।८।३	४	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	०	१	०	६५०											
५.१.८.१४	५१।८।१,५१।८। २,५१।८।३	४	३।४।७	७.६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२५०											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
५.१.८.१	०	१	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०
५.१.८.२	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	१	०
५.१.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	१	०	०	१	०	०	०	०	०
५.१.८.४	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.१.८.५	०	१	०	१	१	०					१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.१.८.६	०	१	१	०	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	०
५.१.८.७	०	१	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलवायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
५.१.८.८	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०
५.१.८.९	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
५.१.८.१०	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०
५.१.८.११	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.१.८.१२	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.१.८.१३	०	१	१	०	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.१.८.१४	०	१	१	०	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०

५.२ स्वास्थ्य, पोषण तथा खाद्य सुरक्षा

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक बर्ष	दुई बर्ष	दुई बर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.२.८.१	३५।१,३५।३,५१।८।५,५१।८।६	१,२,३	३।४।७	७।६	३।६।४	०	०	०	१	०	०	०	०	१	०	०	०	१	०	७००											
५.२.८.२	४१,४२।३,४३	१	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	३००											
५.२.८.३	३९	२,३	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	३००											
५.२.८.४	५१।८।६	३	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	३००											
५.२.८.५	३५।१३५।३,५१।८।५,५१।८।६	३	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	३००											
५.२.८.६	५१।८।५,५१।८।६,५१।८।१५	३	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	३००											
५.२.८.७	३५।१,३५।२,५१।८।६	३	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	३००											
५.२.८.८	५१।८।५	३	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	०	०	१	२२००											
५.२.८.९	३५।१,३५।२,५१।८।५,५१।८।६	३	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	३००											
५.२.८.१०	५१।८।५,५१।८।६	३	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	०	१	०	७००											
५.२.८.११	३५।१,३५।२,५१।८।५,५१।८।६	३	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	३००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलवायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
५.२.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
५.२.८.२	०	१	१	०	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
५.२.८.३	०	१	१	०	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
५.२.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
५.२.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
५.२.८.६	०	१	०	१	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
५.२.८.७	०	१	०	१	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
५.२.८.८	०	१	०	१	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
५.२.८.९	१	०	१	०	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
५.२.८.१०	०	१	०	१	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
५.२.८.११	०	१	०	१	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०

५.३ यूवा तथा खेलकुद

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक बर्ष	दुई बर्ष	दुई बर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.३.८.१	५१।१०।७	३	३।४।७	७।६	३।६।३								०	१	०	०	१	०	०	१००											
५.३.८.२	५१।१०।७	४	३।४।७	७।६	३।६।३								०	१	०	०	१	०	०	१००											
५.३.८.३	३३।१,३३।२,५१।९।१,५१।१०।७	९	३।४।७	७।६	३।६।३								०	१	०	०	१	०	०	१००											
५.३.८.४	५१।९।६	८	३।४।७	७।६	३।६।३								०	१	०	०	१	०	०	१००											
५.३.८.५	५१।१०।७	१०	३।४।७	७।६	३।६।३								०	१	०	०	१	०	०	१००											
५.३.८.६	३५	४,३	३।४।७	७।६	३।६।३								०	१	०	०	१	०	०	१००											
५.३.८.७	५१।१०।७	८,१०	३।४।७	७।६	३।६।३								०	१	०	०	१	०	०	१००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
५.३.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.३.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.३.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.३.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.३.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.३.८.६	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
५.३.८.७	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

५.४ अन्वेषण तथा सिर्जनात्मकता

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.ब. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.४.८.१	५१।८।१	४	३।४।१	७।४	३।६।३								०	१	०	०	१	०	०	५											
५.४.८.२	५१।८।१	४	३।४।१	७।४	३।६।३								०	१	०	०	१	०	०	५											
५.४.८.३	५१।८।१	४	३।४।१	७।४	३।६।३								०	१	०	०	०	१	०	११											
५.४.८.४	५१।८।१	४	३।४।१	७।४	३।६।४								०	१	०	०	०	०	१	२५											
५.४.८.५	५१।८।१,५१।८।२,५१।८।३	४	३।४।७	७।६	३।६।४								०	०	०	०	१	०	०	५											
५.४.८.६	५१।५।१, ५१।५।२, ५१।५।३, ५१।५।४	१५,२	३।४।४	७।६	३।६।१								०	०	०	०	१	०	०	५											
५.४.८.७	५१।७।१	८,१५	३।४।४	७।६	३।६।३								१	१	०	०	१	०	०	५											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
५.४.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.४.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.४.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.४.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.४.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.४.८.६	०	१	०	१	०	१					१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.४.८.७	०	१	०	१	०	१					१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

५.५ खानेपानी तथा सरसफाई

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.५.८.१	३५	६	३।४।७	७।१	३।६।४								०	१	०	०	०	०	१	१७००											
५.५.८.२	३५	६	३।४।७	७।१	३।६।४								०	१	०	०	०	०	१	१७००											
५.५.८.३	३५	६	३।४।७	७।१	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२००											
५.५.८.४	३५	६	३।४।७	७।१	३।६।४								०	१	०	०	०	१	०	५००											
५.५.८.५	३०	६	३।४।७	७।१	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२००											
५.५.८.६	३०।१,३५।४	६	३।४।७	७।१	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२००											
५.५.८.७	३०।१,३५।४	६	३।४।७	७।१	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२००											
५.५.८.८	३०।१,३५।४	६	३।४।७	७।१	३।६।४								०	१	०	०	०	०	१	१७००											
५.५.८.९	३५	६	३।४।७	७।१	३।६।४								०	१	०	०	०	१	०	५००											
५.५.८.१०	३५	६	३।४।७	७।१	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२००											
५.५.८.११	३५	६	३।४।७	७।१	३।६।४	०	०	०	०	१	०	०	०	१	०	०	०	१	०	५००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्ज्यस्यता र जलवायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
५.५.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
५.५.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
५.५.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
५.५.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
५.५.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
५.५.८.६	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
५.५.८.७	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
५.५.८.८	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
५.५.८.९	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
५.५.८.१०	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
५.५.८.११	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०

५.६ लैगिंक तथा सामाजिक समावेशीता

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.ब. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.६.८.१	३८।३,५१।१०।१,५१।१०।२	४,५	३।४।६	७।४	३।६।५								०	१	०	०	०	१	०	५५०											
५.६.८.२	४०	१०	३।४।६	७।४	३।६।५								०	१	०	०	०	०	१	१८५०											
५.६.८.३	३९।२,३९।८	४	३।४।६	७।४	३।६।५								०	१	०	०	०	१	०	५५०											
५.६.८.४	४३		३।४।६	७।४	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	२४५											
५.६.८.५	४२।३,४३	५	३।४।६	७।४	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	२४५											
५.६.८.६	४२	५	३।४।६	७।४	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	२४५											
५.६.८.७	३५।१,३५।३,३५।४	६,३	३।४।७	७।६	३।६।४								०	१	०	०	१	०	०	२४५											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
५.६.८.१	१	०	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.६.८.२	०	१	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.६.८.३	०	१	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.६.८.४	१	०	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.६.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.६.८.६	१	०	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.६.८.७	१	०	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

५.७ लक्षित वर्ग उत्थान-महिला, बालबालीका तथा जेष्ठनागरिक

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.ब. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.७.८.१	३८।३,५१।१०।४	५	३।४।६	७।६	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	२४५											
५.७.८.२	५१।१०।१	५	३।४।६	७।६	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	२४५											
५.७.८.३	३९	५	३।४।६	७।६	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	२४५											

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाति	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.७.८.४	४१,४२।३,४३	५	३।४।६	७।६	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	२४५											
५.७.८.५	४३	८	३।४।६	७।६	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	२४५											
५.७.८.६	४१,५१।१०।२	५	३।४।६	७।६	३।६।५								०	१	०	०	०	१	०	५५०											
५.७.८.७	५१।१०।२	५	३।४।६	७।६	३।६।५								०	१	०	०	०	०	१	१८५०											
५.७.८.८	३८।४,३८।५,३९।२,३९।३,४०।२		३।४।६	७।६	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	२४५											
५.७.८.९	४०	४	३।४।६	७।६	३।६।५								०	१	०	०	०	१	०	५५०											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
५.७.८.१	१	०	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.७.८.२	१	०	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.७.८.३	१	०	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.७.८.४	०	१	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.७.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.७.८.६	१	०	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.७.८.७	१	०	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.७.८.८	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.७.८.९	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

५.८ भाषा, संस्कृति, कला साहित्य

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाति	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.८.८.१	३२	८	३।४।६	७।४	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	२४५											
५.८.८.२	३२।३,५१।३।३	९	३।४।६	७।४	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	२४५											
५.८.८.३	३२।३,५१।३।२,५१।३।३	८	३।४।६	७।६	३।६।५								०	१	०	०	०	१	०	५५०											

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्द्रौं प.ब. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
५.८.८.४	३२।३,५१।३।२	८	३।४।६	७।६	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	२४५											
५.८.८.५	५१	८	३।४।६	७।६	३।६।५								०	१	०	०	०	०	१	१८५०											
५.८.८.६	३२	८	३।४।६	७।६	३।६।५								०	१	०	०	०	०	१	१८५०											
५.८.८.७	३२	१६	३।४।६	७।६	३।६।५								0	1	0	0	१	०	०	२४५											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
५.८.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.८.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.८.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.८.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.८.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.८.८.६	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५.८.८.७	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

अनुसूची ३ योजनाको क्षेत्र-पुर्वाधार विकास

६.१ आवास तथा वस्ती विकास

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.ब. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.१.८.१	२५।४,३६।१,५१।८।११	९	३।४।३	७।१	३।६।७								०	०	१	०	०	०	१	२०००											
६.१.८.२	२५।४,५१।८।११	११	३।४।३	७।१	३।६।७								०	०	१	०	१	०	०	२४५											
६.१.८.३	५१।८।१३	६,३	३।४।३	७।१	३।६।७								०	०	१	०	०	०	१	२०००											
६.१.८.४	२७।४,५१।८।११	९	३।४।३	७।१	३।६।७								०	०	१	०	०	१	०	५००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलवायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
६.१.८.१	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.१.८.२	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.१.८.३	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.१.८.४	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०

६.२ सडक तथा यातायात

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.ब. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.२.८.१	५१।८।१४	९	३।४।३	७।१	३।६।६								०	०	१	०	०	०	१	१००००											
६.२.८.२	५१।८।१४	९	३।४।३	७।१	३।६।६								०	०	१	०	०	०	१	१००००											
६.२.८.३	५१।८।१४	९	३।४।३	७।१	३।६।६								०	०	१	०	०	१	०	३०००											
६.२.८.४	५१।८।१४	९	३।४।३	७।१	३।६।६								०	०	१	०	१	०	०	१२००											
६.२.८.५	५१।८।१४	९	३।४।३	७।१	३।६।६								०	०	१	०	०	१	०	३०००											

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.२.८.६	५१।८।१४	९	३।४।३	७।१	३।६।६								०	०	१	०	०	०	१	१००००											
६.२.८.७	५१।८।१४	९,३	३।४।३	७।१	३।६।६								०	०	१	०	०	०	१	१००००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलवायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
६.२.८.१	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.२.८.२	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.२.८.३	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.२.८.४	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.२.८.५	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.२.८.६	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.२.८.७	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०

६.३ सिंचाई

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			कि लागत (रु	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.३.८.१	५१।७।४	१४,९	३।४।४	७।२	३।६।१								०	०	१	०	०	०	१	२५००											
६.३.८.२	५१।७।४	२	३।४।४	७।२	३।६।१								०	०	१	०	०	०	१	२५००											
६.३.८.३	५१।७।४	१४,६	३।४।४	७।२	३।६।१								०	०	१	०	०	०	१	२५००											
६.३.८.४	५१।७।४	२	३।४।४	७।२	३।६।१								०	०	१	०	१	०	०	२००											
६.३.८.५	५१।७।४	२	३।४।३	७।१	३।५।१								०	०	१	०	१	०	०	२००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलवायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
६.३.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०
६.३.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
६.३.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०
६.३.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
६.३.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०

६.४ विद्युत तथा वैकल्पीक उर्जा

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. म	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.४.८.१	८	७	३।४।४	७।१	३।६।११								०	०	१	०	०	०	१	५००											
६.४.८.२	८	७	३।४।४	७।१	३।६।११								०	०	१	०	०	१	०	१५०											
६.४.८.३	८	७	३।४।४	७।१	३।६।११								०	०	१	०	०	१	०	१५०											
६.४.८.४	८	७	३।४।४	७।१	३।६।११								०	०	१	०	१	०	०	५०											
६.४.८.५	८	७	३।४।४	७।१	३।६।११								०	०	१	०	०	०	१	५००											
६.४.८.६	८	७	३।४।४	७।१	३।६।११								०	०	१	०	१	०	०	५०											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
६.४.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
६.४.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
६.४.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
६.४.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
६.४.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०
६.४.८.६	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०

६.५ सञ्चार तथा सूचना प्रणाली

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्द्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.५.८.१	१९।१,१९।२,२७	९	३।४।३	७।१	३।६।१२								०	१	०	०	०	१	०	१५०											
६.५.८.२	१९।१,१९।२,२७	९	३।४।३	७।१	३।६।१२								०	१	०	०	०	१	०	१५०											
६.५.८.३	१९।१,१९।२,२७	९	३।४।३	७।१	३।६।१२								०	१	०	०	१	०	०	६५											
६.५.८.४	१९।१,१९।२,२७,५१।८।४	९	३।४।३	७।१	३।६।१२								०	१	०	०	१	०	०	६५											
६.५.८.५	१९।१,१९।२,२७	१६	३।४।३	७।१	३।६।१२								०	१	०	०	१	०	०	६५											
६.५.८.६	१९।१,१९।२,२७	१६	३।४।३	७।१	३।६।१२								०	१	०	०	१	०	०	६५											
६.५.८.७	१९।१,१९।२,२७	१६	३।४।३	७।१	३।६।१२								०	१	०	०	१	०	०	६५											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
६.५.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	
६.५.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	
६.५.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	
६.५.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	
६.५.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	
६.५.८.६	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	
६.५.८.७	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	

६.६ ढल निकास, फोहरमैला प्रशोधन पूर्वाधार

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्द्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.६.८.१	३०।१,३५।४,५१।७।५,५१।७।७	६	३।४।३	७।१	३।६।७								०	१	०	०	०	०	१	८००											

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. म	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.६.८.२	३०।१,३५।४,५१।७।५,५१।७।७	६	३।४।३	७।१	३।६।७								०	१	०	०	०	१	०	१५०											
६.६.८.३	३०।१,३५।४,५१।७।५,५१।७।७	६	३।४।३	७।१	३।६।७								०	१	०	०	०	१	०	१५०											
६.६.८.४	३५	६	३।४।७	७।१	३।६।७								०	१	०	०	१	०	०	५०											
६.६.८.५	३५	६	३।४।७	७।१	३।६।७								०	१	०	०	१	०	०	५०											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
६.६.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०
६.६.८.२	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.६.८.३	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.६.८.४	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.६.८.५	०	१	०	१	१	०					०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०

६.७ सार्वजनिक निर्माण

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. म	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
६.७.८.१	८	९	३।४।३	७।३	३।६।९								०	०	१	०	०	०	१	२५००											
६.७.८.२	३५।१,३५।३	३	३।४।७	७।६	३।६।४								०	०	१	०	१	०	०	३००											
६.७.८.३	८,४१	९	३।४।३	७।१	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	३००											
६.७.८.४	२५	२	३।४।४	७।२	३।६।१								०	०	१	०	१	०	०	३००											
६.७.८.५	५१।७।१	९	३।४।३	७।१	३।६।३,३।६।१								०	०	१	०	१	०	०	३००											
६.७.८.६	२६	९	३।४।३	७।१	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	३००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
६.७.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.७.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
६.७.८.३	०	१	१	०	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.७.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.७.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६.७.८.६	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

अनुसूची ४ योजनाको क्षेत्र - वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन

७.१ वन विकास तथा व्यवस्थापन

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक बर्ष	दुई बर्ष	दुई बर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.१.८.१	२५।४,३०।१,५१।७।५,५१।७।६	१५	३।४।२	७।६	३।६।१३								०	१	०	०	१	०	०	१००											
७.१.८.२	२५।४,३०।१,५१।७।५,५१।७।६	१५	३।४।२	७।६	३।६।१३								०	१	०	०	१	०	०	१००											
७.१.८.३	२५।४५१।७।६,५१।७।७	१५	३।४।२	७।६	३।६।१३								०	१	०	०	१	०	०	१००											
७.१.८.४	५१।७।५,५१।७।६	१५	३।४।२	७।६	३।६।१३								०	१	०	०	०	०	१	१०००											
७.१.८.५	२५	१५	३।४।२	७।६	३।६।१३								०	१	०	०	०	०	१	१०००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
७.१.८.१	०	१	०	१	१	०					१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७.१.८.२	०	१	०	१	१	०					१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७.१.८.३	०	१	०	१	१	०					१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७.१.८.४	०	१	०	१	१	०					१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७.१.८.५	०	१	०	१	१	०					१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

७.२ जलाधार तथा जैविक विविधता संरक्षण

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक बर्ष	दुई बर्ष	दुई बर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.२.८.१	८	१४,१५	३।४।७	७।६	३।६।१४								०	०	१	०	०	०	१	१०००											
७.२.८.२	८	१४	३।४।७	७।६	३।६।१४								०	१	०	०	०	०	१	१०००											
७.२.८.३	८	१४	३।४।७	७।६	३।६।१४								०	१	०	०	०	०	१	१०००											

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.२.८.४	८	९	३।४।७	७।६	३।६।१।४								०	१	०	०	०	१	०	३००											
७.२.८.५	५१।७।५,५१।५१।७।७	१५	३।४।७	७।६	३।६।१।४								०	१	०	०	१	०	०	१००											
७.२.८.६	५१।७।६	१५	३।४।७	७।६	३।६।१।४								०	१	०	०	१	०	०	१००											
७.२.८.७	५१।७।६	१५	३।४।७	७।६	३।६।१।४								०	१	०	०	१	०	०	१००											
७.२.८.८	२५	३	३।४।७	७।६	३।६।१								०	१	०	०	१	०	०	१००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलवायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिंदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
७.२.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	१	०	०	१	०	०	०	०
७.२.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	१	०	०	१	०	०	०	०
७.२.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	१	०	०	१	०	०	०	०
७.२.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	१	०	०	१	०	०	०	०
७.२.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०
७.२.८.६	०	१	०	१	१	०					०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०
७.२.८.७	०	१	०	१	१	०					०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०
७.२.८.८	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०

७.३ वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रण

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.३.८.१	५१।७।५,५१।७।७,५१।७।८	१५	३।४।७	७।१	३।६।१।५								०	१	०	०	१	०	०	१००											
७.३.८.२	५१।७।५,५१।७।७,५१।७।८	१५	३।४।७	७।१	३।६।१।५								०	१	०	०	०	०	१	१०००											
७.३.८.३	५१।७।५	१५	३।४।७	७।१	३।६।१।५								०	१	०	०	०	१	०	३००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
७.३.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	१	०	०
७.३.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	१	०	०
७.३.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	१	०	०	०	०	०	१	०	०

७.४ जलवायू परिवर्तन अनुकुलन तथा न्यूनीकरण

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.४.८.१	५१।७।५,५१।७।६,५१।७।७,५१।७।८	१३	३।४।७	७।६	३।६।१५								०	१	०	०	०	०	१	१०००											
७.४.८.२	५१।७।६	१५	३।४।७	७।६	३।६।१४								०	०	१	०	१	०	०	१००											
७.४.८.३	५१।७।६	१३	३।४।७	७।६	३।६।१५								०	०	१	०	१	०	०	१००											
७.४.८.४	५१।७।५,५१।७।६,५१।७।७,५१।७।८	१५	३।४।७	७।६	३।६।१५								०	०	१	०	१	०	०	१००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
७.४.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
७.४.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०
७.४.८.३	०	१	०	१	१	०					१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०
७.४.८.४	०	१	०	१	१	०					१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१

७.५ पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.५.८.१	८	१५	३।४।७	७।६	३।६।७								०	०	०	१	०	०	१	१०००											
७.५.८.२	८	१५	३।४।७	७।६	३।६।७								०	१	०	०	१	०	०	१००											
७.५.८.३	८	१५	३।४।७	७।६	३।६।७								०	१	०	०	०	०	१	१०००											
७.५.८.४	८	१५	३।४।७	७।६	३।६।७								०	०	०	१	०	०	१	१०००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
७.५.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०
७.५.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०
७.५.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०
७.५.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०

७.६ विपद सचेतना, उद्धार तथा पूनस्थापना

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
७.६.८.१	५१।७।९,८	११	३।४।७	७।६	३।६।७								०	०	०	१	१	०	०	१००											
७.६.८.२	५१।७।९,८	१५	३।४।७	७।६	३।६।७								०	०	०	१	१	०	०	१००											
७.६.८.३	५१।७।९,८	१५	३।४।७	७।६	३।६।७								०	०	०	१	१	०	०	१००											
७.६.८.४	५१।७।९,८	१६	३।४।७	७।६	३।६।७								०	०	०	१	१	०	०	१००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
७.६.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०
७.६.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०
७.६.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०
७.६.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०

अनुसूची ५ योजनाको क्षेत्र-लोकतन्त्र, सुशासन तथा शान्ति सुरक्षा

८.१ सार्बजनिक तथा सामुदायिक नेतृत्व विकास

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	म. म	प्र.म.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
८.१.८.१	५१।२।१,५१।१०।७	१६	३।४।८	७।६	३।६।१६								०	१	०	०	१	०	०	७०											
८.१.८.२	५१।२।१,५१।१०।७	१६	३।४।८	७।६	३।६।१६								०	०	०	१	१	०	०	७०											
८.१.८.३	५१।२।१,५१।२।४,५१।१०।७	१६	३।४।८	७।६	३।६।१६								०	०	०	१	१	०	०	७०											
८.१.८.४	५१।२।१,५१।२।४	१६	३।४।८	७।६	३।६।१६								०	०	०	१	१	०	०	७०											
८.१.८.५	५१।१०।७	१६	३।४।८	७।६	३।६।१६								०	१	०	०	०	०	१	६००											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्जस्यता र जलवायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
८.१.८.१	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
८.१.८.२	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
८.१.८.३	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
८.१.८.४	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
८.१.८.५	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१

८.२ नीति तथा कानुन तर्जुमा

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	म. म	प्र.म.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
८.२.८.१	५१।२।४,५१।२।६	१६	३।४।८	७।६	३।६।९								०	१	०	०	०	०	१	६००											
८.२.८.२	२२६	१६	३।४।८	७।६	३।६।९								०	०	०	१	०	०	१	६००											

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
८.२.८.३	२२६	१६	३।४।८	७।६	३६।३								०	०	१	०	१	०	०	७०											
८.२.८.४	२२६	१५	३।४।८	७।६	३६।७								०	०	०	१	१	०	०	७०											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलवायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
८.२.८.१	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
८.२.८.२	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
८.२.८.३	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
८.२.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१

८.३ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
८.३.८.१	५१।२।४,५१।६।३	८	३।४।८	७।६	३६।९								०	१	०	०	१	०	०	७०											
८.३.८.२	५१।२।४,५१।६।३,५१।१०।११	४	३।४।८	७।६	३६।९								०	१	०	०	१	०	०	७०											
८.३.८.३	५१।२।४	१६	३।४।८	७।६	३६।१०								०	१	०	०	१	०	०	७०											
८.३.८.४	५१।२।४	१६	३।४।८	७।६	३६।१०								०	१	०	०	१	०	०	७०											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलवायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिँदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
८.३.८.१	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.३.८.२	१	०	१	०	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.३.८.३	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.३.८.४	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

८.४ नियमनकारी संरचनाहरुको प्रवर्द्धन

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	सं. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
८.४.८.१	५१।११।१	१६	३।४।३	७।६	३।६।९								०	०	०	१	१	०	०	५०											
८.४.८.२	५१।२।४	१६	३।४।३	७।६	३।६।१०								०	०	०	१	१	०	०	५०											
८.४.८.३	५१।४।७	१६	३।४।३	७।६	३।६।९								०	०	०	१	१	०	०	५०											
८.४.८.४	५१।११।१	१६	३।४।३	७।१	३।६।९								०	०	०	१	१	०	०	५०											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला वालवालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलवायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
८.४.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.४.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.४.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.४.८.४	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

८.५ सामाजिक मेलमिलाप र शान्ति सुरक्षा

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	सं. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
८.५.८.१	५०।२,५२	१६	३।४।८	७।६	३।६।१७								०	१	०	०	१	०	०	५०											
८.५.८.२	५०	१६	३।४।८	७।६	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	५०											
८.५.८.३	५१।११।१	१६	३।४।८	७।६	३।६।१७								०	०	०	१	१	०	०	५०											
८.५.८.४	५१।११।१	१६	३।४।८	७।६	३।६।१७								०	०	०	१	१	०	०	५०											
८.५.८.५	२४	१६	३।४।८	७।६	३।६।५								०	१	०	०	१	०	०	५०											
८.५.८.६	५१।११।२	१६	३।४।८	७।६	३।६।१७								०	०	०	१	१	०	०	५०											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
८.५.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.५.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.५.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.५.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.५.८.५	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.५.८.६	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

८. ६ पारदर्शिता र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौं प.व. आ.यो. लक्ष संकेत नं.	प्रदेश विकास योजनाको चालक संकेत नं.	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं.	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पुर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक बर्ष	दुई बर्ष	दुई बर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
८.६.८.१	५१।२।४	१६	३।४।८	७।६	३।६।९								०	०	०	१	१	०	०	१५											
८.६.८.२	२७	१६	३।४।८	७।६	३।६।९								०	०	०	१	१	०	०	१५											
८.६.८.३	५१।२।४,५१।२।५	१६	३।४।८	७।६	३।६।९								०	०	०	१	१	०	०	१५											
८.६.८.४	५१।२।४,५१।११।१३	१६	३।४।८	७।६	३।६।९								०	०	०	१	१	०	०	१५											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्यस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
८.६.८.१	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.६.८.२	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.६.८.३	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८.६.८.४	०	१	०	१	१	०					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

अनुसूची ६ योजना अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

योजना संकेत	योजना सामञ्जस्यता सङ्केत					योजना लागु हुने वडा नं.							योजनाले योगदान दिने क्षेत्र				योजना अवधी			योजनाको लागत (रु लाखमा)	योजनाको प्रतिफल उपभोग गर्ने परिवार संख्या					सहकार्य गर्ने निकाय					
	संवैधानिक हक संकेत नं.	दीगो विकास लक्ष संकेत नं.	पन्ध्रौ प.व. आ.यो. लक्ष	योजनाको चालक संकेत	पालिकाको आ.यो. रणनीति संकेत नं	१	२	३	४	५	६	७	आर्थिक क्षेत्र	सामाजिक विकास क्षेत्र	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	संस्थागत विकास क्षेत्र	एक वर्ष	दुई वर्ष	दुई वर्ष भन्दा माथि		सिमान्तकृत	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	स.. स	प्र.स.	पालिका	सरकारी	गैह्र सरकारी	नीजी क्षेत्र
९.८.१	५१।१०।१४	१६	७।३	७।६	३।६।१०								०	०	०	१	१	०	०	१०											

योजना संकेत	लैंगिक उत्तरदायी		महिला बालबालीका र जेष्ठ नागरिक मैत्री		संबन्धित दीगो विकास लक्ष संकेत नं.		स्थानीय गौरवको आयोजना		अन्तरपालिका विकासमा योगदान		जलवायु परिवर्तनसंग सामञ्जस्यता र जलबायु कोड संकेत										
	छ	छैन	छ	छैन	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	हो	होइन	दिन्छ	दिदैन	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
९.८.१	०	१	०	१	०	१					०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

अनुसुचीहरु ७   पालिकाको वस्तुगत चित्र

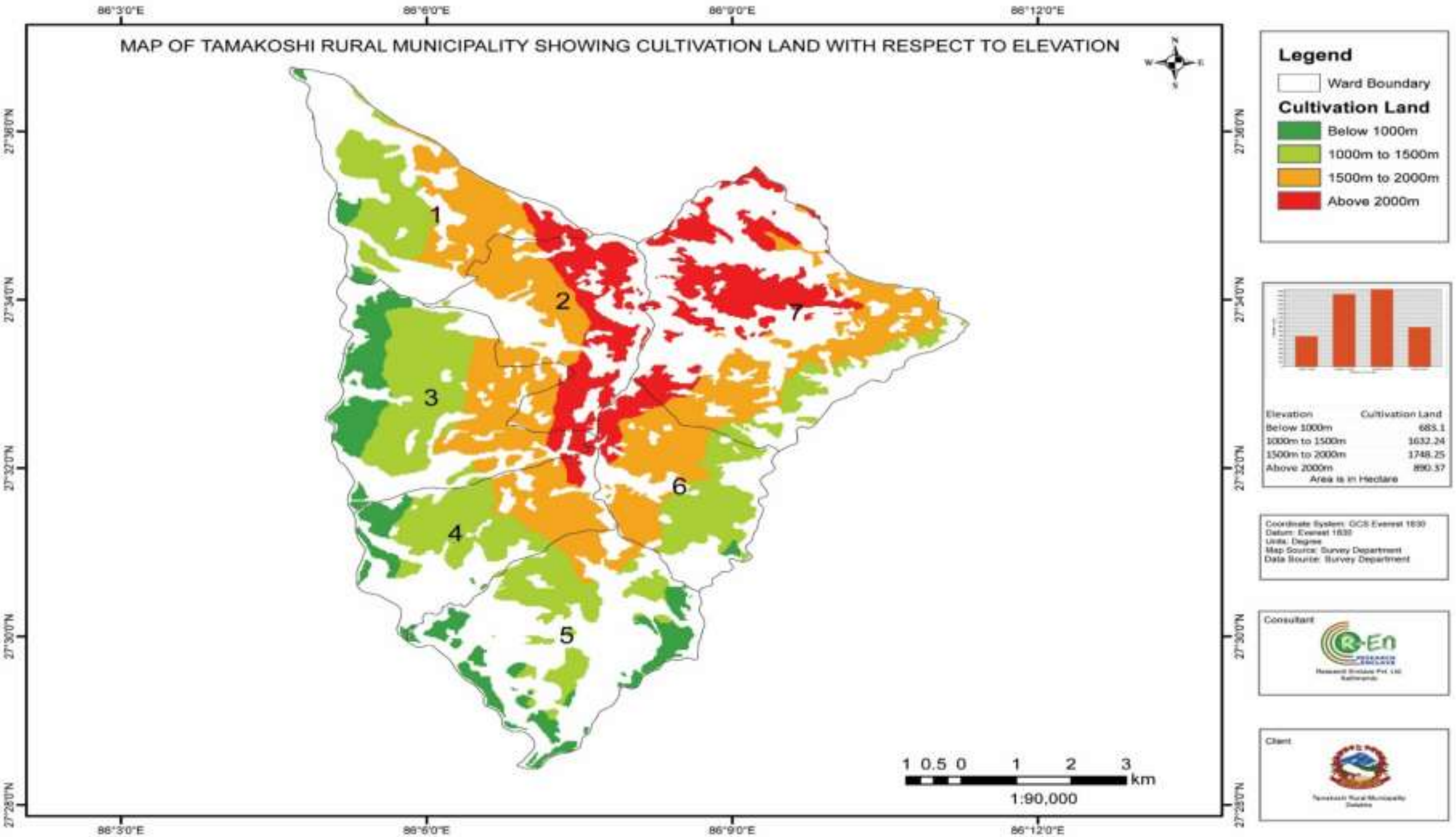

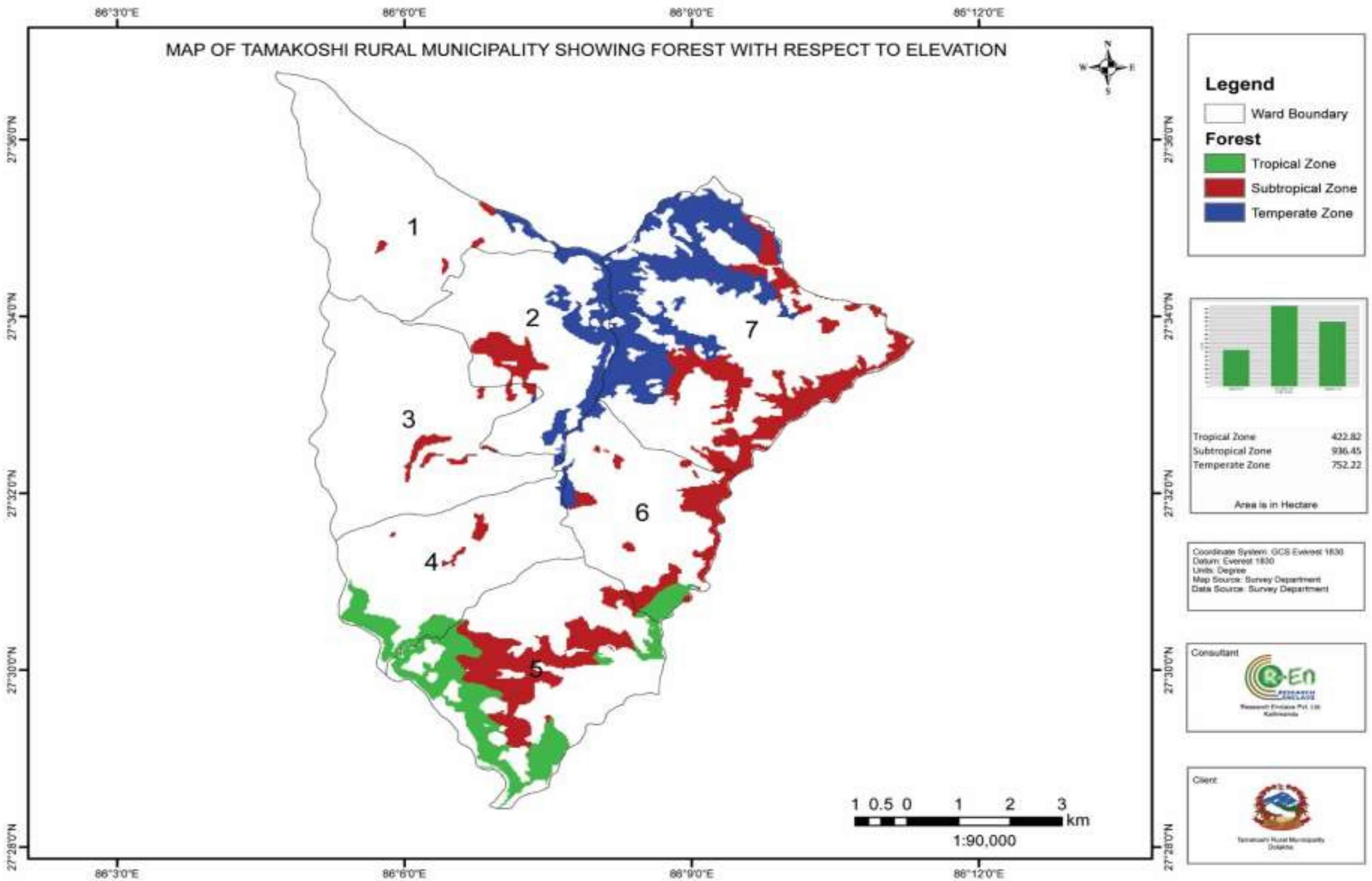
MAP OF TAMAKOSHI RURAL MUNICIPALITY SHOWING FOREST WITH RESPECT TO ELEVATION
86°3'0"E
86°6'0"E
86°9'0"E
86°12'0"E
27°36'0"N
27°34'0"N
27°32'0"N
27°30'0"N
27°28'0"N
1
2
3
4
5
6
7
Legend
Ward Boundary
Forest
Tropical Zone
Subtropical Zone
Temperate Zone
Tropical Zone 422.82
Subtropical Zone 936.45
Temperate Zone 752.22
Area is in Hectare
Coordinate System: GCS Everest 1830
Datum: Everest 1830
Units: Degree
Map Source: Survey Department
Data Source: Survey Department
Consultant
Client
1 0.5 0 1 2 3 km
1:90,000

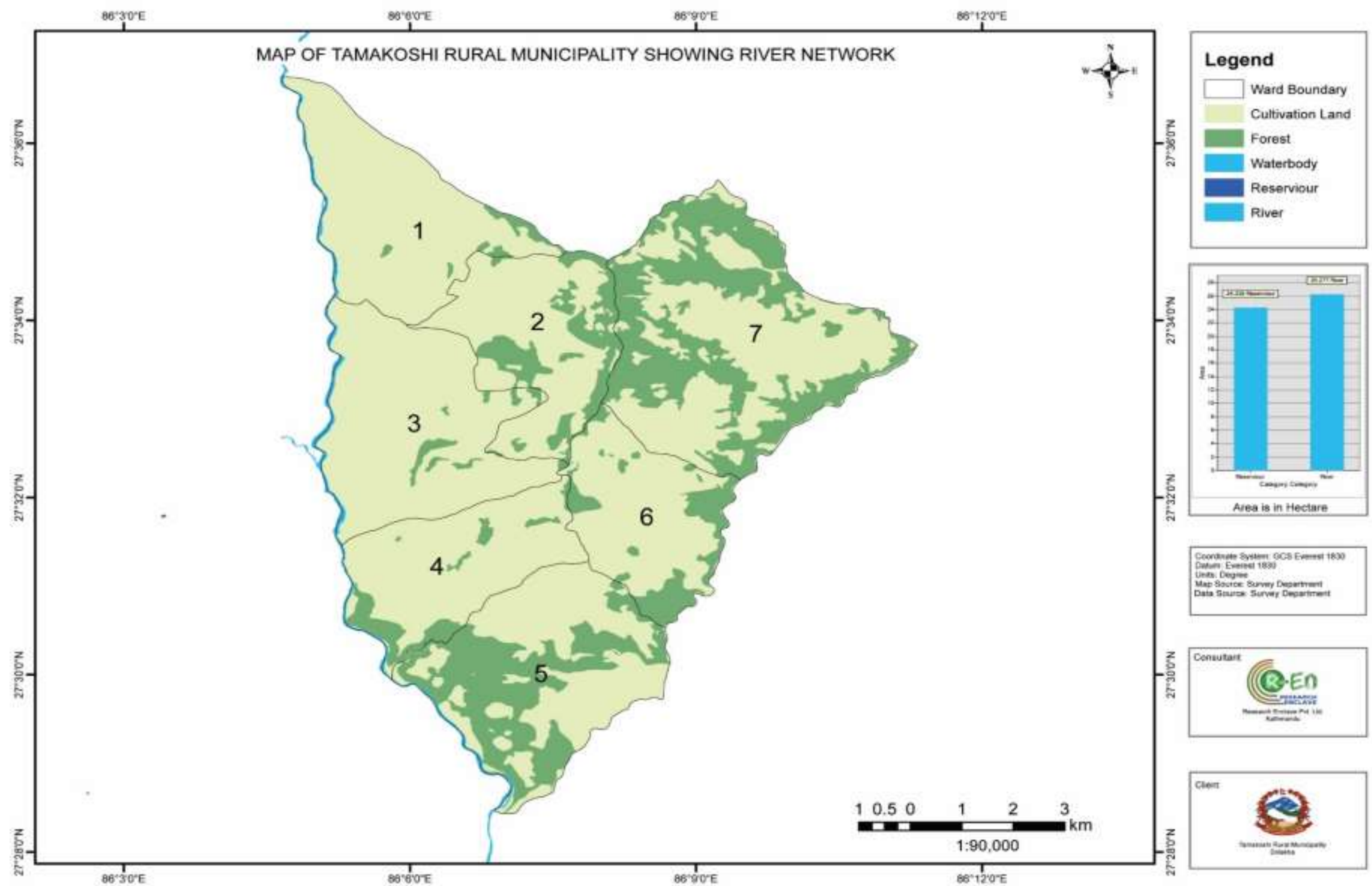
MAP OF TAMAKOSHI RURAL MUNICIPALITY SHOWING RIVER NETWORK
86°3'0"E
86°6'0"E
86°9'0"E
86°12'0"E
27°36'0"N
27°34'0"N
27°32'0"N
27°30'0"N
27°28'0"N
1
2
3
4
5
6
7
N
S
W
E
1 0.5 0 1 2 3 km
1:90,000
Legend
Ward Boundary
Cultivation Land
Forest
Waterbody
Reserviour
River
Area is in Hectare
Coordinate System: GCS Everest 1830
Datum: Everest 1830
Units: Degree
Map Source: Survey Department
Data Source: Survey Department
Consultant
R-En
Client

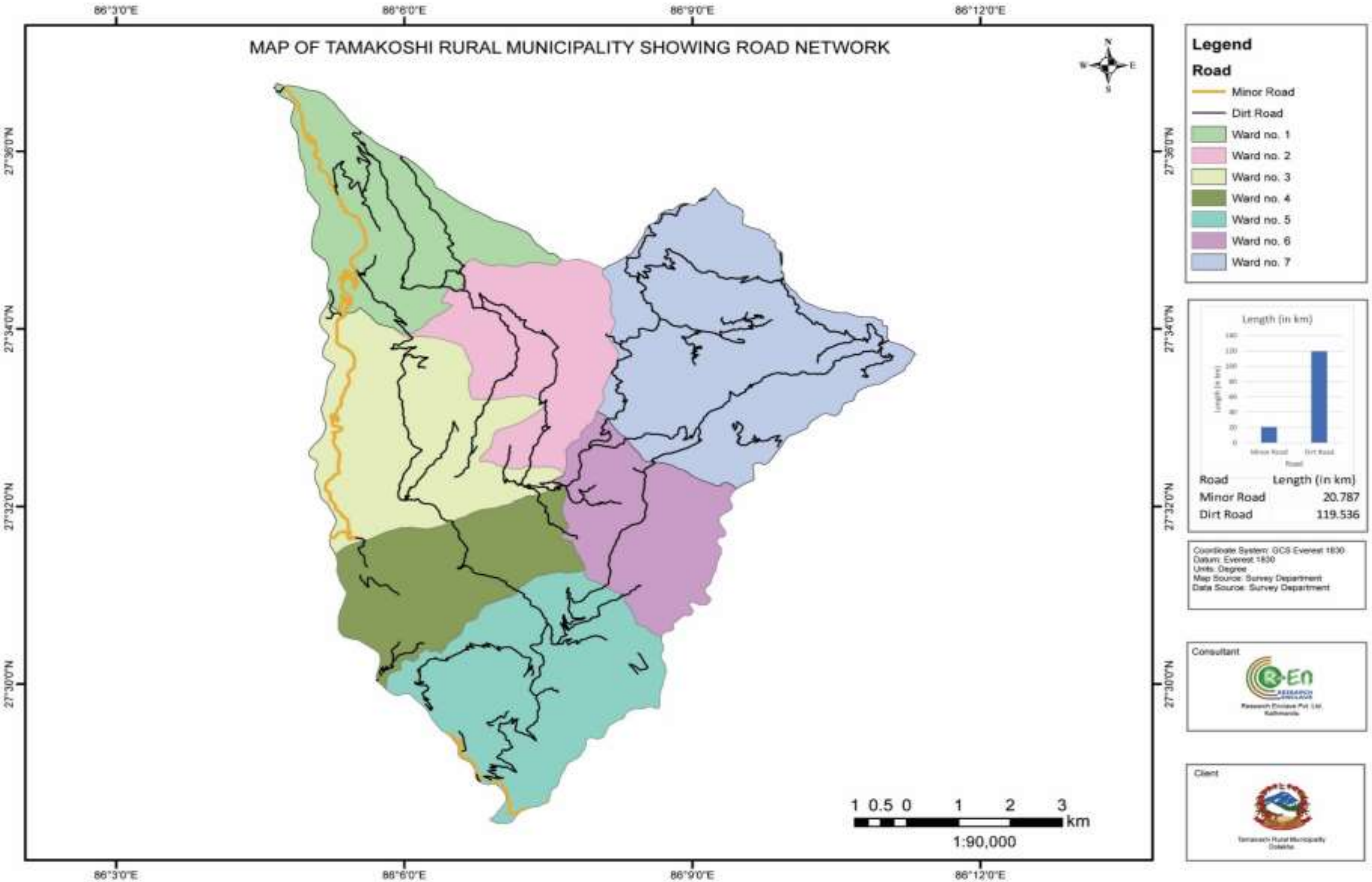

MAP OF TAMAKOSHI RURAL MUNICIPALITY SHOWING ROAD NETWORK
86°3'0"E
86°6'0"E
86°9'0"E
86°12'0"E
27°36'0"N
27°34'0"N
27°32'0"N
27°30'0"N
N
S
E
W
1 0.5 0 1 2 3 km
1:90,000
Legend
Road
Minor Road
Dirt Road
Ward no. 1
Ward no. 2
Ward no. 3
Ward no. 4
Ward no. 5
Ward no. 6
Ward no. 7
Length (in km)
Road Length (in km)
Minor Road 20.787
Dirt Road 119.536
Coordinate System: GCS Everest 1830
Datum: Everest 1830
Units: Degree
Map Source: Survey Department
Data Source: Survey Department
Consultant
Client

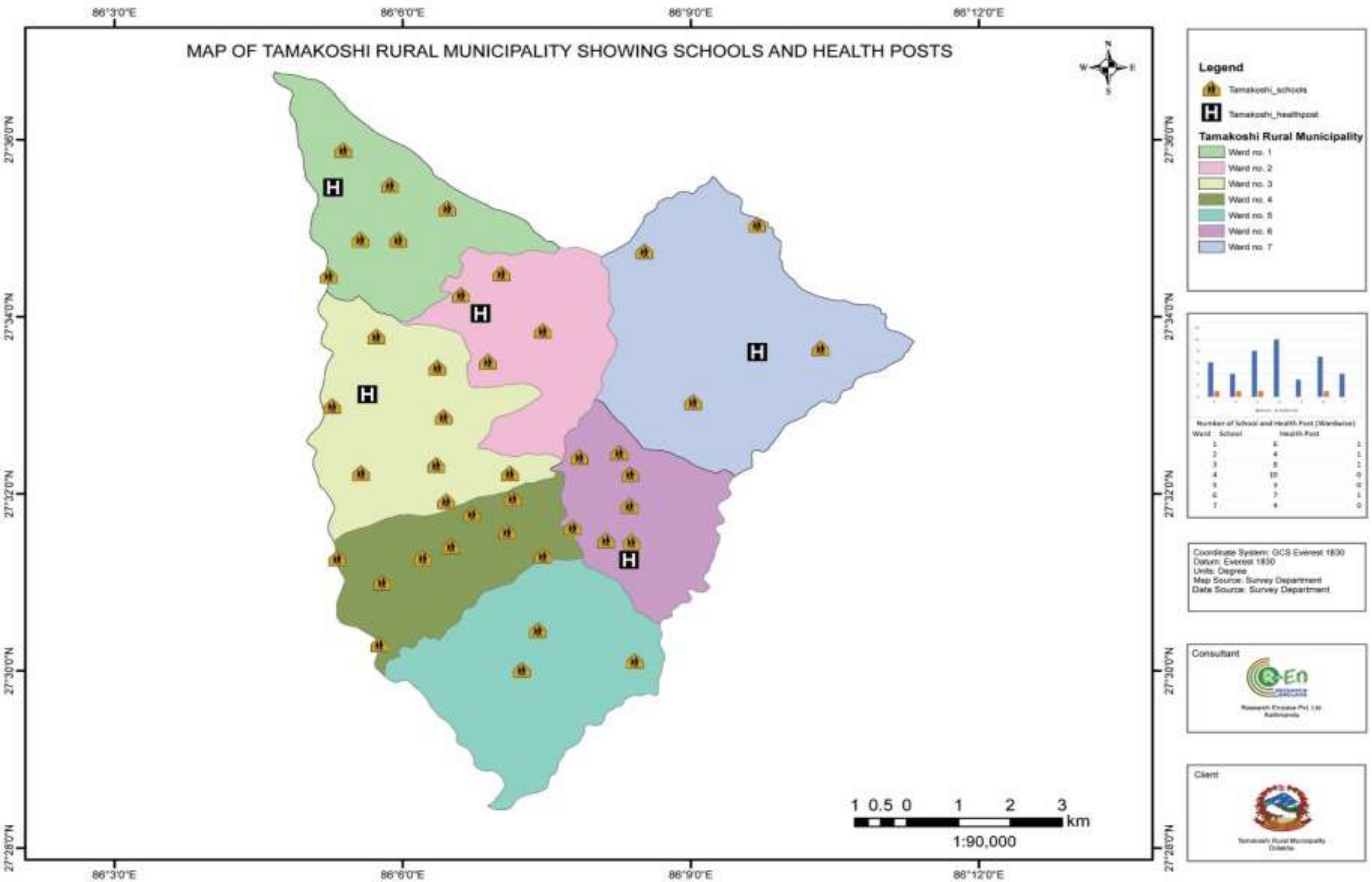
MAP OF TAMAKOSHI RURAL MUNICIPALITY SHOWING SCHOOLS AND HEALTH POSTS
86°3'0"E
86°6'0"E
86°9'0"E
86°12'0"E
27°36'0"N
27°34'0"N
27°32'0"N
27°30'0"N
27°28'0"N
N
S
E
W
Legend
Tamakoshi_schools
Tamakoshi_healthpost
Tamakoshi Rural Municipality
Ward no. 1
Ward no. 2
Ward no. 3
Ward no. 4
Ward no. 5
Ward no. 6
Ward no. 7
Ward
School
Health Post
Coordinate System: GCS Everest 1830
Datum: Everest 1830
Units: Degree
Map Source: Survey Department
Data Source: Survey Department
Consultant
Client
1 0.5 0 1 2 3
km
1:90,000